

Επισκόπηση των σημαντικότερων ποινικών αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για το διάστημα από Οκτώβριο 2023 έως Σεπτέμβριο 2024

Επιμέλεια:

Εμμανουήλ Αποστολάκης, Δικηγόρος, ΔΝ

Δημήτριος Βούλγαρης, Δικηγόρος, ΔΝ

Νικόλαος Γανιάρης, Δικηγόρος, ΔΝ

Άννα Οικονόμου, Δικηγόρος, Υπ. ΔΝ, Επιστ. Συνεργάτης, Νομική Σχολή Βόννης

Δημήτριος Η. Τσιλίκης, Υπ. ΔΝ, Επιστ. Συνεργάτης, Νομική Σχολή Χαϊδελβέργης

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ), Στρασβούργο

Στην παρούσα στήλη παρατίθενται εν περιλήψει επιλεγμένες αποφάσεις ποινικού ενδιαφέροντος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι οποίες εξεδόθησαν κατά το διάστημα από Οκτώβριο 2022 έως Σεπτέμβριο 2023. Κριτήριο επιλογής αποτελεί η σημασία της εκάστοτε απόφασης εξ' επόμεως θεωρητικού ή πρακτικού ενδιαφέροντος για την ελληνική έννομη τάξη. Η επιλογή των αποφάσεων γίνεται κατά κύριο λόγο πρωτογενώς, δηλαδή από την ιστοσελίδα του Δικαστηρίου, ενώ η κατηγοριοποίησή τους ακολουθεί κατά βάση την δομή της ελληνικής ποινικής έννομης τάξης (ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, ποινική δικονομία, σωφρονιστική). Σε κάθε περίληψη παρουσιάζονται εν συντομία τα απαραίτητα για την κατανόηση της απόφασης πραγματικά περιστατικά και οι κρίσιμοι νομικοί συλλογισμοί, με παραπομπή στον εκάστοτε αριθμό της οικείας σκέυσης. Επίσης, παρατίθεται πάντοτε ο σχετικός σύνδεσμος της απόφασης, ώστε να δίνεται η δυνατότητα στον αναγνώστη να ανατρέξει απ' ευθείας στο πρωτότυπο κείμενο.

A. Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο

1. Γενικό Ποινικό Δίκαιο

Συναίνεση ασθενούς σε ιατρικές πράξεις – Κίνδυνος ζωής και αναγκαία μετάγγιση αίματος σε χειρουργική επέμβαση – Μετάγγιση παρά την εκπεφρασμένη αντίθεση της ασθενούς και μάρτυρα του Ιεχωβά σε οποιαδήποτε μετάγγιση αίματος σε οποιαδήποτε κατάσταση της υγείας της – Νομοθετικό πλαίσιο και διαδικασία λήψης απόφασης επιχείρησης ιατρικών πράξεων σε επείγουσες ιατρικές καταστάσεις, ανθρώπινα δικαιώματα και κρατικές υποχρεώσεις – Σύμβαση του Οβιέδο (Ανθρώπινα Δικαιώματα και Βιοϊατρική) – Καταδίκη λόγω παραβίασης του δικαιώματος σεβασμού ιδιωτικού και οικογενειακού βίου (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) υπό το φως της θρησκευτικής ελευθερίας (άρθρο 9 ΕΣΔΑ) (ΕΛΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 17.9.2024, Pindo Mulla κατά Ισπανίας, αριθμ. αιτ. 15541/20)

ΕΛΔΑ, Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, απόφ. της 17.9.2024, Pindo Mulla κατά Ισπανίας, αριθμ. αιτ. 15541/20

Στην υπόθεση Pindo Mulla κατά Ισπανίας εξετάστηκε από το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ η περίπτωση μετάγγισης αίματος σε επείγουσα κατάσταση, παρά την εκπεφρασμένη αντίθετη βούληση της ασθενούς. Η προσφυγή έγινε δεκτή και η Ισπανία καταδικάστηκε ομόφωνα για παραβίαση του δικαιώματος σεβασμού ιδιωτικού και οικογενειακού βίου (άρθρο 8 ΕΣΔΑ), υπό το φως της θρησκευτικής ελευθερίας (άρθρο 9 ΕΣΔΑ).

Η προσφεύγουσα, μάρτυρας του Ιεχωβά, είχε προχωρήσει σε σχετική ιατρική οδηγία/δήλωση κατά το ισπανικό δίκαιο, καταχωρημένη σε σχετικό εθνικό αρχείο, και σε έκδοση πληρεξουσίου (2017), εκ των οποίων πρόκυπτε η σαφής εναντίωσή της σε οποιαδήποτε μετάγγιση αίματος σε οποιαδήποτε κατάσταση υγείας και αν βρισκόταν. Μετά τη σύνταξη του πληρεξουσίου, το έτος 2018, εισήχθη εσπευσμένα σε τοπικό νοσοκομείο λόγω εσωτερικής αιμορραγίας. Αφού υπέγραψε δήλωση άρνησης μετάγγισης αίματος, μεταφέρθηκε σε νοσοκομείο της Μαδρίτης

πιστεύοντας ότι υποβαλλόταν σε άλλες ιατρικές πράξεις αντί της μετάγγισης αίματος (βλ. σκέψεις 9 επ.). Λόγω της σοβαρότητας της κατάστασης της υγείας της, οι ιατροί του νοσοκομείου, ενόσω περίμεναν την ασθενή, υπέβαλαν με φαξ κατεπείγον αίτημα σε αρμόδιο δικαστή υπηρεσίας περί παροχής οδηγιών, επικαλούμενοι αφενός ότι η προσφεύγουσα έχει αρνηθεί προφορικά να υποβληθεί σε οποιαδήποτε ιατρική πράξη, αφετέρου ότι η κατάσταση της υγείας της αναμενόταν ιδιαίτερα ασταθής. Ο δικαστής, αφού επικοινωνήσε με αρμόδιο ιατροδικαστή και τον τοπικό εισαγγελέα, ενέκρινε όλες τις αναγκαίες για την προστασία της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας της ασθενούς ιατρικές ή χειρουργικές πράξεις χωρίς να γνωρίζει στοιχεία της ταυτότητάς της και δηλώνοντας ότι δεν γνωρίζει εκπεφρασμένη άρνηση υποβολής της σε ιατρική μεταχείριση με σκοπό την προστασία της ζωής της. Η διάταξη προέβλεπε τη δυνατότητα προσβολής της εντός πέντε ημερών από τη λήψη γνώσης αυτής. Η ασθενής δεν ενημερώθηκε σχετικά (σκέψεις 25-29). Στο νοσοκομείο της Μαδρίτης διενεργήθηκε πράγματι τόσο χειρουργική επέμβαση όσο και μετάγγιση αίματος. Οι ιατροί, λόγω της επείγουσας κατάστασης, δεν ακολούθησαν το συνηθισμένο πρωτόκολλο περί συναίνεσης, ούτε συμβουλευτήκαν το εθνικό αρχείο ιατρικών οδηγιών/δηλώσεων. Η ασθενής δεν γνώριζε δε ότι θα υποβληθεί στη συγκεκριμένη ιατρική μεταχείριση (σκέψεις 30-31). Τα ισπανικά δικαστήρια, συμπεριλαμβανομένου του ισπανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, απέρριψαν τα ασκηθέντα ένδικα βοηθήματα και μέσα κατά της δικαστικής έγκρισης των ιατρικών πράξεων.

Το ΕΔΔΑ εξέτασε την παραβίαση της αυτονομίας και του δικαιώματος αυτοκαθορισμού της ασθενούς ως προς τη ληφθείσα ιατρική περίθαλψη, ως εκδηλώσεις του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (δικαίωμα σεβασμού ιδιωτικού και οικονομικού βίου) υπό το φως του άρθρου 9 ΕΣΔΑ (θρησκευτική ελευθερία). Ειδικότερα, εξετάστηκε κατά πόσο η διαδικασία λήψης απόφασης για την επιχείρηση ιατρικών πράξεων με σκοπό την προστασία της υγείας της ασθενούς-προσφεύγουσας ήταν σύμφωνη με την υποχρέωση σεβασμού της προσωπικής αυτονομίας της· κατά πόσο δηλαδή η επιχείρηση ιατρικών πράξεων στη συγκεκριμένη περίπτωση απο-

τελεί νόμιμο περιορισμό του δικαιώματος σεβασμού του ιδιωτικού βίου κατ' άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ (βλ. και σκέψη 146). Η διαδικασία αυτή εξετάζεται ως σύνολο, συμπεριλαμβανομένης όχι μόνο της διεξαγωγής της αλλά και του ελέγχου της (βλ. ήδη σκέψη 129).

Κρίσιμες είναι οι σκέψεις της Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ περί αναγκαιότητας του περιορισμού, ιδίως λόγω του ότι ο σεβασμός της προσωπικής αυτονομίας σε υποθέσεις ιατρικής περίθαλψης αποτελεί θεμελιώδη αρχή και η συναίνεση του ασθενούς οφείλει να λαμβάνεται σύμφωνα με την προβλεπόμενη κατά τις εθνικές διατάξεις διαδικασία (σκέψη 138). Κατ' αρχάς, οι κρατικές υποχρεώσεις προστασίας της ζωής και της υγείας του ατόμου πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως της ΕΣΔΑ ως συνόλου. Κατά τούτο, από την ΕΣΔΑ απορρέουν και θετικές υποχρεώσεις προστασίας της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας των ασθενών, κατ' άρθρα 2 και 8 της Σύμβασης (σκέψη 141). Για τη λήψη απόφασης από την πλευρά του ασθενούς εξ' επόψεως του άρθρου 2 ΕΣΔΑ προϋποτίθεται ένα νομοθετικό πλαίσιο με επαρκείς εγγυήσεις μιας δίκαιης και κατάλληλης διαδικασίας. Ως προς τις διαδικαστικές εγγυήσεις, κατά το άρθρο 8 ΕΣΔΑ, η διαδικασία λήψης απόφασης πρέπει να είναι δίκαιη κατά τρόπο ώστε να προστατεύει τα θιγόμενα δικαιώματα του προσώπου (σκέψη 144). Το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο πρέπει να συμπεριλαμβάνει αναγκαία μέτρα που διασφαλίζουν την προστασία των ασθενών, συμπεριλαμβανομένων μέτρων επίβλεψης και εκτέλεσης των νομοθετικών ρυθμίσεων (σκέψη 145). Για πρώτη φορά ωστόσο, το ΕΔΔΑ εξέτασε τη σύγκρουση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κατά την ΕΣΔΑ σε επείγουσες καταστάσεις. Εντούτοις, από το σκεπτικό της απόφασης δεν προκύπτει με σαφήνεια το κανονιστικό περιεχόμενο των αρχών της αυτοδιάθεσης και της προσωπικής αυτονομίας (βλ. συγκλίνουσα μειοψηφία των δικαστών *Κτιστάκη* και *Mourou-Vikström*).

Κατ' αρχάς, ως προς τον έλεγχο μιας σύμφωνης με το άρθρο 8 ΕΣΔΑ διαδικασίας λήψης απόφασης περί επιχείρησης ιατρικών πράξεων σε επείγουσες περιπτώσεις, σύμφωνα ιδίως με το άρθρο 5 της Σύμβασης του Οβιέδο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική του Συμβουλίου της Ευρώπης, συνάγεται η

υποχρέωση διασφάλισης ότι η εναντίωση σε ιατρικές πράξεις διάσωσης του εννόμου αγαθού της ζωής λαμβάνεται ελεύθερα και αυτόνομα από άτομο που είναι, κατά τον νόμο, σε θέση να αντιληφθεί τις συνέπειες της απόφασής του. Πρέπει επίσης να διασφαλίζεται ότι η σαφής, συγκεκριμένη και αδιαμφισβήτητη εναντίωση του ασθενούς είναι γνωστή στο ιατρικό προσωπικό και ότι αποτελεί την τρέχουσα/παρούσα θέση του ασθενούς (σκέψη 148). Σε περίπτωση εύλογων περιστάσεων που δικαιολογούν την ύπαρξη αμφιβολιών ως προς την εναντίωση, κατ' εξαίρεση, επιτρέπεται η παροχή επείγουσας ιατρικής περίθαλψης, ικανής να σώσει τη ζωή του ατόμου. Η περιοριστική εφαρμογή της εν λόγω εξαίρεσης (άρθρο 8 Σύμβασης Οβιέδο), ωστόσο, απαιτεί προηγούμενες ικανοποιητικές προσπάθειες (reasonable efforts) να ξεπεραστεί η αμφιβολία και η αβεβαιότητα σχετικά με την άρνηση του ατόμου. Ελλείψει περαιτέρω ρύθμισης στο διεθνές δίκαιο, οι προσπάθειες αυτές κρίνονται, με βάση τις περιστάσεις της εκάστοτε περίπτωσης, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο (σκέψη 149). Η νομική αξιολόγηση προηγούμενων δηλώσεων εναντίωσης του ασθενούς σε ιατρικές πράξεις ανήκει δε στο περιθώριο εκτίμησης (margin of appreciation) των κρατών μερών της ΕΣΔΑ (σκέψη 153).

Στην εν λόγω υπόθεση, οι διαδικαστικές εγγυήσεις του ισπανικού δικαίου για τις προηγούμενες ιατρικές οδηγίες/δηλώσεις κρίθηκαν ότι λαμβάνουν υπόψη τις σχετικές ρυθμίσεις και αρχές της Σύμβασης του Οβιέδο αναφορικά με τον σεβασμό της αυτονομίας του ασθενούς (σκέψη 158). Στον αντίποδα, σημαντικό κενό της διαδικασίας δικαστικής έγκρισης αποτέλεσε η έλλειψη επαρκούς προηγούμενης ενημέρωσης του δικαστή από πλευράς των ιατρών. Ο δικαστής δεν είχε ενημερωθεί ειδικώς ότι η ασθενής είχε αρνηθεί τη μετάγγιση αίματος (σκέψη 160), ενώ δεν ελήφθη κανένα μέτρο για να εξεταστεί σχετική αμφιβολία του ιατρού πραγματογνώμονα ως προς το ζήτημα της παρούσας συναίνεσης της ασθενούς, αμφιβολία που δεν αναφέρθηκε επίσης στη δικαστική διάταξη που ενέκρινε τις ιατρικές πράξεις (σκέψεις 26-28, 162). Επίσης, η διάταξη δεν αναφέρθηκε στο κατά πόσο η προσφεύγουσα ήταν ή όχι σε θέση να λάβει τη σχετική απόφαση, ή στη δυνατότητα των ιατρών να απευ-

θινθούν στους συγγενείς ή άλλους αντιπροσώπους της ασθενούς (σκέψεις 165-166). Κατ' αποτέλεσμα, με την ακολουθούμενη διαδικασία η εξουσία λήψης της απόφασης μεταφέρθηκε από την ασθενή στους ιατρούς (σκέψη 165 in fine).

Τέλος, στο πλαίσιο της συνολικής αξιολόγησης της διαδικασίας λήψης απόφασης, κρίθηκε ότι η διαδικασία αυτή δεν ικανοποίησε την απαίτηση προσήκοντος σεβασμού της αυτονομίας της ασθενούς (σκέψεις 172 επ., 183). Ως κρίσιμο σημείο κατά τον συνολικό έλεγχο έγινε δεκτή η σχετική συμμετοχή του δικαστή υπηρεσίας. Το ΕΔΔΑ δέχθηκε, ενόψει της επείγουσας κατάστασης, ότι υπήρχαν περιορισμένες δυνατότητες συμμετοχής της προσφεύγουσας στην εν λόγω διαδικασία. Η συγκεκριμένη κατάσταση όμως επέβαλλε, από πλευράς διαδικαστικών εγγυήσεων, την παροχή κατάλληλης ενημέρωσης του δικαστή από τους ιατρούς (κατάλληλη γεγονοτική βάση/adequate factual basis, σκέψη 176), πριν τη λήψη μιας τόσο σοβαρής, από πλευράς συνεπειών για την προσφεύγουσα, απόφασης. Από την άλλη, κατά τον εν συνεχεία δικαστικό έλεγχο της διάταξης δεν εξετάστηκαν με τον προσήκοντα τρόπο ούτε το γεγονός ότι η διάταξη ήταν προϊόν παραλείψεων ουσιωδών πληροφοριών και έλλειψης σχετικής ενημέρωσης της ασθενούς ή των οικείων της, ούτε η δυνατότητα της τελευταίας να λάβει ή όχι την απόφαση περί επιχείρησης των ιατρικών πράξεων (σκέψη 182).

Κοινοφελής εργασία – Καταδίκη για ασελγείς πράξεις (σεξουαλική βία) – Μετατροπή ποινής φυλάκισης 10 μηνών σε παροχή κοινωφελούς εργασίας – Διαδικαστική υποχρέωση κατάλληλης αντιμετώπισης επαναλαμβανόμενης σεξουαλικής βίας στον χώρο εργασίας – Παραβίαση της απαγόρευσης εξουτελιστικής μεταχείρισης (άρθρο 3 ΕΣΔΑ) και του δικαιώματος σεβασμού του ιδιωτικού βίου του θύματος (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) (ΕΔΔΑ, απόφ. της 12.12.2023, Vučković κατά Κροατίας, αριθμ. αιτ. 15798/20)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 12.12.2023, Vučković κατά Κροατίας, αριθμ. αιτ. 15798/20

Η προσφυγή αφορά τη μετατροπή από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ποινής φυλάκισης 10 μηνών,

που είχε επιβληθεί σε συνάδελφο της προσφεύγουσας για τέλεση ασελγών πράξεων με άσκηση σεξουαλικής βίας στον χώρο εργασίας, σε παροχή κοινωφελούς εργασίας. Το εφετείο είχε προηγουμένως επικυρώσει την πρωτοβάθμια καταδίκη. Το ΕΔΔΑ καταδίκασε ομόφωνα την Κροατία για παραβίαση της απαγόρευσης εξουτελιστικής μεταχείρισης (άρθρο 3 ΕΣΔΑ) και του δικαιώματος σεβασμού ιδιωτικού βίου της προσφεύγουσας (άρθρο 8 ΕΣΔΑ).

Ειδικότερα, εξετάστηκε κατά πόσο η επιβολή κοινωφελούς εργασίας βασιζόταν σε κριτήρια που ήταν κατάλληλα να διασφαλίσουν ότι η τιμωρία ήταν ανάλογη της φύσης και της βαρύτητας της βλάβης που υπέστη η προσφεύγουσα ως θύμα (σκέψη 55 επ.). Κατά το ΕΔΔΑ, το εθνικό δικαστήριο διέταξε τη μετατροπή της ποινής χωρίς προηγούμενη προσεκτική εξέταση όλων των κρίσιμων περιστάσεων της υπόθεσης και παραβίασε τη διαδικαστική υποχρέωση διασφάλισης κατάλληλης αντιμετώπισης της επαναλαμβανόμενης σεξουαλικής βίας στον χώρο εργασίας σε βάρος της προσφεύγουσας (σκέψεις 52, 59 επ., 62, 67-68).

Κατά τις κρίσιμες σκέψεις, παρά την αναγνώριση από το ΕΔΔΑ της αυξανόμενης σημασίας της εναλλακτικής ποινής της κοινωφελούς εργασίας στο πλαίσιο μιας σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής (σκέψη 56), τα εθνικά δικαστήρια δεν έλαβαν υπόψη σειρά κρίσιμων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο περιστάσεων κατά τη διαδικασία επιβολής ποινής, ως προς την κατάσταση του θύματος. Συγκεκριμένα, υπό το φως ιδίως του διευρυμένου σε διεθνές επίπεδο consensus απέναντι στη σεξουαλική κακοποίηση και βία κατά γυναικών (σκέψη 57), δεν ελήφθησαν υπόψη περιστάσεις όπως οι επιπτώσεις της πράξης στην υγεία (τραυματισμός στο χέρι, μετατραυματικό στρες) και στην επαγγελματική κατάσταση της προσφεύγουσας (αναγκαίες αναρρωτικές άδειες). Ομοίως, δεν ελήφθη υπόψη η συμπεριφορά του δράστη μετά την τέλεση της πράξης, ήτοι οι απειλές σε βάρος του θύματος ή η προφανής έλλειψη μεταμέλειας ή οποιασδήποτε προσπάθειας να αποζημιώσει το θύμα (σκέψη 60· βλ. και σκέψεις 5, 15).

Το δευτεροβάθμιο δε δικαστήριο διέταξε τη μετατροπή της ποινής με μόνο κριτήριο την παρέλευση τεσσάρων ετών από την τέλεση των αδικημάτων χωρίς διάπραξη άλλου αδικήματος, δίχως να λάβει υπόψη

του τη βαρύτητα της πράξης ή την ισχυρή βούληση του δράστη να διαπράξει τις σεξουαλικές επιθέσεις, όπως δέχθηκε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν αιτιολόγησε με ποιο τρόπο η συμπεριφορά του καταδικασθέντος μετά την τέλεση της πράξης αντιστάθμισε τις επιβαρυντικές περιστάσεις της υπόθεσης (σκέψη 61). Σύμφωνα με το σκεπτικό του ΕΔΔΑ, κατά τη λήψη απόφασης περί της μετατροπής της ποινής και παρά την επαναλαμβανόμενη φύση της σεξουαλικής βίας που υπέστη η προσφεύγουσα, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του με κανόνα τρόπο τα συμφέροντα του θύματος (σκέψη 64).

Πέραν αυτών, εκρίθη ότι η συγκεκριμένη απόφαση του εθνικού δικαστηρίου θα μπορούσε να αποτελέσει ένδειξη επιείκειας κατά την τιμώρηση της βίας κατά γυναικών, αντί για ισχυρό μήνυμα προς το κοινωνικό σύνολο περί μη ανοχής της βίας κατά γυναικών. Η ανοχή δε αυτή θα μπορούσε σύμφωνα με εμπειρικά στοιχεία να αποτελέσει αποθαρρυντικό παράγοντα καταγγελίας πράξεων βίας κατά γυναικών. Η σχετική επιείκεια είχε επισημανθεί και στην έκθεση αξιολόγησης της Κροατίας από την ομάδα ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων της GREVIO, ήτοι του οργάνου του Συμβουλίου της Ευρώπης επιφορτισμένου με την επίβλεψη της εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά γυναικών και ενδοοικογενειακής βίας.

Καταλήγοντας, ενόψει του ιδιαίτερου κοινωνικού κινδύνου της βίας κατά των γυναικών και της αναγκαιότητας καταπολέμησής της με αποτελεσματικά και αποτρεπτικά μέτρα, εκρίθη ότι η Κροατία δεν είχε εκπληρώσει επαρκώς τη διαδικαστική υποχρέωσή της να διασφαλίσει ότι η επανειλημμένη σεξουαλική βία που δέχθηκε η προσφεύγουσα στον χώρο εργασίας της θα αντιμετωπιστεί κατάλληλα (σκέψη 67).

2. Ειδικό Ποινικό Δίκαιο

Συμμετοχή σε αυτοκτονία – Η γενική απαγόρευση και ποινικοποίηση της “ιατρικώς υποβοηθούμενης αυτοκτονίας” δεν παραβιάζει καθ’ εαυτή το άρθρο 8 ΕΣΔΑ – Παρά τις σημαντικές εξελίξεις σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, τα κράτη έχουν

τη δυνατότητα να διατηρούν ως ποινικό αδίκημα την (ιατρική) υποβοήθηση σε αυτοκτονία, ακόμη και προκειμένου περί ασθενών που πάσχουν από ανίατες και επώδυνες ασθένειες (ΕΔΔΑ, απόφ. της 13.6.2024, Karsai κατά Ουγγαρίας, αριθμ. αιτ. 32312/23)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 13.6.2024, Karsai κατά Ουγγαρίας, αριθμ. αιτ. 32312/23

Ο αιτών, δικηγόρος 47 ετών, πάσχει από μυατροφική πλευρική σκλήρυνση σε προχωρημένο στάδιο, το οποίο χαρακτηρίζεται ως ανίατο με πιθανότητα θανάτου. Η μυατροφική πλευρική σκλήρυνση είναι μια ανίατη ασθένεια, στο τελικό στάδιο της οποίας οι περισσότεροι μύες που είναι υπεύθυνοι για την εκούσια κίνηση παραλύουν. Επιπλέον, η ομιλία, η ανεξάρτητη αναπνοή και η κατάποση γίνονται εξαιρετικά δύσκολες και τελικά αδύνατες. Οι αισθητηριακές και γνωστικές ικανότητες μπορεί να παραμείνουν σε μεγάλο βαθμό ανέπαφες, και οι ασθενείς ενδέχεται να διατηρούν τις διανοητικές τους λειτουργίες και τη συνείδησή τους καθ’ όλη την εξέλιξη της νόσου.

Ενόψει της προοπτικής της ασθένειάς του, ο αιτών επιθυμεί να τελειώσει ή να περιορίσει στο ελάχιστο αυτή τη φάση της ασθένειάς του, εκμεταλλευόμενος κάποια μορφή ιατρικά υποβοηθούμενης αυτοκτονίας, ενόσω ακόμη μπορεί να το πράξει αυτό. Ωστόσο, τόσο η ευθανασία όσο και η υποβοηθούμενη αυτοκτονία δεν είναι νόμιμες στην Ουγγαρία. Συναφώς, κατά τα έτη 1993 έως 2001 το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ουγγαρίας έλαβε αρκετά αιτήματα σχετικά με την αναγνώριση δικαιώματος σε ασθενείς που πάσχουν από ανίατες και θανατηφόρες ασθένειες για αξιοπρεπή τερματισμό της ζωής τους. Το Δικαστήριο κατέληξε τότε στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση συνεπάγεται ότι οι ανιάτως πάσχοντες ασθενείς μπορούν να αρνηθούν ιατρική παρέμβαση αναγκαία για τη διατήρησή τους στη ζωή. Ο νομοθέτης μπορεί δε να θεσπίσει περιορισμούς στο δικαίωμα αυτό αλλά όχι να το αποκλείσει τελείως. Αντιθέτως, όμως, από το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση δεν απορρέει και δικαίωμα του ασθενή να τερματίσει τη ζωή του διά της ενεργητικής βοήθειας ιατρικού προσωπικού. Υπό την έννοια αυτή, το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε ως συνταγματική την ποινικοποι-

ηση συμπεριφορών συμμετοχής σε αυτοκτονία ανιάτως πασχόντων ασθενών, ανεξαρτήτως των κινήτρων τους. Με βάση τα ανωτέρω, ο αιτών ισχυρίζεται ότι η παρεμπόδισή του να ζητήσει βοήθεια στην αυτοκτονία του παραβιάζει το άρθρο 8 ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ ανέτρεξε κατ' αρχάς σε προγενέστερη νομολογία του επί του ζητήματος αυτού (σκέψεις 122-131). Μεταξύ άλλων υπενθύμισε ότι στην υπόθεση Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου είχε κρίνει συνάφως ότι η γενική απαγόρευση της υποβοήθησης σε αυτοκτονία δεν αντίκειται καθ' εαυτή στη Σύμβαση, εφόσον συνοδεύεται από ένα θεσμικό πλαίσιο το οποίο επιτρέπει στην εισαγγελική αρχή να προβεί σε σταθμίσεις ως προς την άσκηση της ποινικής δίωξης βάσει των συνθηκών της εκάστοτε υπόθεσης. Από την άλλη πλευρά, στην υπόθεση Haas κατά Ελβετίας είχε κρίνει ότι το δικαίωμα του άρθρου 2 της Σύμβασης υποχρεώνει το κράτος που επιτρέπει την υποβοηθούμενη αυτοκτονία να θεσπίσει διαδικασίες τέτοιες, οι οποίες εγγυώνται ότι η απόφαση περί τερματισμού της ζωής ανταποκρίνεται στην ελεύθερη βούληση του ενδιαφερομένου προσώπου.

Κατά το ΕΔΔΑ, το κρίσιμο ερώτημα στην προκειμένη υπόθεση ήταν αν υπήρξε μια δίκαιη στάθμιση μεταξύ του συμφέροντος του αιτούντος για τερματισμό της ζωής του και των στόχων που επιδιώκονται διά της νομοθεσίας η οποία απαγορεύει την υποβοήθηση της αυτοκτονίας. Ως προς αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι η πρόσβαση του αιτούντος σε “ιατρικώς υποβοηθούμενο θάνατο” (“physician assisted death” – “PAD”) αγγίζει τον πυρήνα του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, ιδίως όταν πρόκειται για ασθενείς που πάσχουν από ανίατες και επώδυνες ασθένειες (σκέψη 139). Από την άλλη πλευρά, τυχόν παραβίαση σε μια τέτοια περίπτωση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ θα πρέπει να ελέγχεται και υπό το πρίσμα του άρθρου 2 της Σύμβασης, από το οποίο απορρέει υποχρέωση του κράτους να προστατεύει ευάλωτα άτομα από πράξεις οι οποίες θα μπορούσαν να βλάψουν τη ζωή τους, ακόμη και όταν οι πράξεις αυτές προέρχονται από τα ίδια (σκέψη 141). Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι κατά τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει σημαντικές εξελίξεις ως προς το δικαίωμα σε ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία σε αρκετές ευρωπαϊκές

χώρες, γεγονός που επηρεάζει την ερμηνεία της Σύμβασης (σκέψη 142). Ειδικότερα, παρατηρείται μια τάση αποποινικοποίησης τέτοιων πράξεων. Παρά ταύτα, η πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών εξακολουθεί να τιμωρεί την υποβοήθηση σε αυτοκτονία και στην περίπτωση της ιατρικής υποβοήθησης αυτοκτονίας ανιάτως πασχόντων ασθενών. Βάσει των διαφοροποιήσεων αυτών, η Σύμβαση επιτρέπει στα κράτη ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ως προς τη στάθμιση που επιχειρούν. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή δεν είναι απεριόριστη, υπόκειται δε στον έλεγχο του ΕΔΔΑ.

Στην προκειμένη περίπτωση, το περιθώριο αυτό δεν παραβιάστηκε εκ μέρους των αρχών της Ουγγαρίας, η δε τιμώρηση κάθε πράξης ιατρικώς υποβοηθούμενης θανάτωσης εν γένει δεν παραβιάζει το άρθρο 8 ΕΣΔΑ. Για την κρίση αυτή στην προκειμένη περίπτωση το ΕΔΔΑ έλαβε υπ' όψιν του κυρίως τα εξής: α) Τυχόν νομικό πλαίσιο που θα επέτρεπε την ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία θα είχε ιδιαίτερα σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς και ιδιαίτερα αυξημένο κίνδυνο καταχρήσεων και σφαλμάτων (σκέψεις 149-152). β) Σε προχωρημένα στάδια της νόσου, ο αιτών θα μπορούσε να τεθεί σε “παρηγορητική καταστολή”. Η απόρριψη δε εκ μέρους του αιτούντος του ενδεχόμενου αυτού, αν και απολύτως θεμιτή ως επιλογή, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα προκειμένου να υποχρεώσει τις αρχές ενός κράτους να θεσπίσουν νομικό πλαίσιο που επιτρέπει την ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία. γ) Ως προς την ποινική ευθύνη των προσώπων που τυχόν θα βοηθούσαν τον αιτούντα κατά την αυτοκτονία, οι αρχές μπορούσαν να λάβουν υπ' όψιν παράγοντες όπως τα κίνητρα των δραστών, η κατάσταση του θύματος και τυχόν άλλες περιστάσεις, ώστε οι τελικώς επιβαλλόμενες ποινές να είναι κατώτερες από το προβλεπόμενο πλαίσιο.

Εμπορία ανθρώπων – Απαγόρευση δουλείας και καταναγκαστικών έργων (άρθρο 4 ΕΣΔΑ) – Εξπάτηση, ψυχολογική πίεση και κατάχρηση της ευάλωτης θέσης του παθόντος ως “μέσα” άσκησης εμπορίας ανθρώπων κατά το Πρωτόκολλο του Παλέρμιο και τη Σύμβαση του Συμβουλίου της

Ευρώπης κατά της εμπορίας ανθρώπων (ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Krachunova κατά Βουλγαρίας, αριθμ. αιτ. 18269/18)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Krachunova κατά Βουλγαρίας, αριθμ. αιτ. 18269/18

Στην απόφαση Krachunova κατά Βουλγαρίας το ΕΔΔΑ επανέλαβε τη νομολογία του ότι η εμπορία ανθρώπων εμπίπτει στο πεδίο του άρθρου 4 ΕΣΔΑ εφόσον συντρέχουν οι προβλεπόμενες στο άρθρο 3 στοιχ. α΄ της Σύμβασης του Παλέρμο και στο άρθρο 4 στοιχ. α΄ της Σύμβασης κατά της εμπορίας ανθρώπων προϋποθέσεις, γνωστές και ως «συμπεριφορά – μέσα – σκοπός». Διευκρίνισε μάλιστα ότι ως «μέσα» κατά τις διατάξεις αυτές δεν νοούνται μόνον η χρήση βίας και οι απειλές βίας, αλλά επιπλέον η εξαπάτηση, η ψυχολογική πίεση, καθώς και η κατάχρηση της ευάλωτης θέσης του παθόντος, οι οποίες αποτελούν συνήθεις μεθόδους της σύγχρονης εμπορίας ανθρώπων (σκέψεις 145, 148).

Στην προκειμένη περίπτωση, το ΕΔΔΑ επιβεβαίωσε ότι η προσφεύγουσα υπήρξε θύμα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, ακόμα και αν υποθεθεί ότι είχε αρχικά συναινέσει στην παροχή σεξουαλικής εργασίας προς όφελος του δράστη. Η συμπεριφορά του τελευταίου, ο οποίος, εκμεταλλεόμενος την καταγωγή, τη δυσμενή οικονομική θέση, το νεαρό της ηλικίας και τη συναισθηματική αστάθειά της, την εξανάγκασε να διαμένει στο σπίτι του, της στέρησε την ταυτότητα και σημαντικό μέρος των αποδοχών της από τη σεξουαλική εργασία που παρείχε, καθώς επίσης και τη δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης ή επικοινωνίας με την οικογένειά της, και προσπάθησε επιπλέον να ελέγξει τη συμπεριφορά της, απειλώντας ότι θα αποκαλύψει τη δραστηριότητά της στους οικείους της, εμπίπτει στο πεδίο των ως άνω άρθρων των διεθνών συμβάσεων και ως εκ τούτου συνιστά εμπορία ανθρώπων κατά το άρθρο 4 ΕΣΔΑ (σκέψεις 145 επ.).

Εγκλήματα κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας – Τα κράτη οφείλουν να ποινικοποιούν κάθε περίπτωση μη συναινετικής σεξουαλικής πράξης – Μη συναινετική σεξουαλική πράξη δύναται να υφίσταται και σε περιπτώσεις στις οποίες δεν διαπι-

στώνεται σωματική αντίσταση από το θύμα κατά τη διάρκεια της πράξης – Η άρνηση των εθνικών αρχών να αξιολογήσουν μια πράξη ως έγκλημα κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας, αποκλειστικά για τον λόγο ότι δεν διαπιστώνεται σωματική αντίσταση κατά τη διάρκεια αυτής και ενώ συντρέχουν περιστάσεις που υποδεικνύουν ευάλωτη θέση αλλά και αντίθεση του θύματος στις πράξεις, παραβιάζει τα άρθρα 3 και 8 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 20.6.2024, Ζ κατά Τσέχικης Δημοκρατίας, αριθμ. αιτ. 37782/21)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 20.6.2024, Ζ κατά Τσέχικης Δημοκρατίας, αριθμ. αιτ. 37782/21

Η αιτούσα είχε καταγγείλει στις αστυνομικές αρχές της Τσεχίας ότι ο καθηγητής της στη Θεολογική Σχολή και ιερέας V.K. της είχε επιτεθεί επανειλημμένως σεξουαλικά κατά τα έτη 2008-2009. Κατά την περίοδο εκείνη η αιτούσα ήταν μεν ενήλικη, ωστόσο βρισκόταν σε αρκετά δυσμενή ψυχολογική κατάσταση λόγω του θανάτου του πατέρα της, μιας εγχείρησης καρδιάς στην οποία είχε υποβληθεί, αλλά και λόγω μετατραυματικού στρες συνεπεία προηγούμενης κακοποίησης τελεσθείσας από άλλον ιερέα. Σύμφωνα με την αιτούσα, κατά τη διάρκεια των πράξεων του ιερέα, εκείνη ήταν ιδιαίτερα φοβισμένη, όμως δεν μπορούσε να αντιδράσει τόσο λόγω της εικόνας που είχε για τον ιερέα ως αυθεντία και πνευματικό πατέρα, αλλά και λόγω του φόβου της ότι δεν θα μπορούσε να ολοκληρώσει τις σπουδές της. Σε πολλές περιπτώσεις, πάντως, έπειτα από τις επίμαχες σεξουαλικές πράξεις η αιτούσα είχε δηλώσει ρητώς στον ιερέα την αντίρρησή της αλλά και την αδυναμία της να αντιδράσει. Η αστυνομία έθεσε την υπόθεση στο αρχείο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι δεν υφίσταται πράξη βιασμού, επειδή ο κατηγορούμενος ιερέας δεν χρησιμοποίησε βία ή απειλή, ενώ το θύμα εξέφρασε την αντίρρησή του μόνον έπειτα από τις επίμαχες πράξεις και όχι κατά τη διάρκεια αυτών. Η αιτούσα προσέφυγε στην Εισαγγελία της Πράγας, όμως η προσφυγή της απερρίφθη. Κατά την Εισαγγελία, η προσφεύγουσα δεν βρισκόταν υπό την εξουσία του V.K. (όπως συμβαίνει σε μια σχέση γονέα-τέκνου, δασκάλου-μαθητή κ.λπ.), ούτε βρισκόταν σε θέση η οποία την εμπόδιζε να υπερασπίσει τον εαυτό

της (όπως π.χ. σε περίπτωση μέθης, ψυχικής ασθένειας, σωματικής ανικανότητας κ.λπ.). Οι προσφυγές της ενώπιον της Εισαγγελίας Εφετών Πράγας αλλά και του Συνταγματικού Δικαστηρίου απερρίφθησαν. Κατόπιν αυτών, η αιτούσα προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ επικαλούμενη παραβίαση των άρθρων 3 και 8 ΕΣΔΑ.

Το Δικαστήριο εξέτασε την προσφυγή της αιτούσας τόσο υπό το πρίσμα του άρθρου 3 όσο και του άρθρου 8 της Σύμβασης. Υπενθύμισε κατ' αρχάς, ότι, σύμφωνα και με την προηγούμενη απόφασή του Μ.Σ. κατά Βουλγαρίας (ΕΔΔΑ, απόφ. της 4.12.2003, υπόθ. Μ.Σ. κατά Βουλγαρίας, αριθμ. αιτ. 39272/98), τα άρθρα 3 και 8 της Σύμβασης υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να θεσπίζουν ποινικές διατάξεις με τις οποίες τιμωρείται κάθε μη συναινετική σεξουαλική πράξη, ακόμη και όταν το θύμα δεν προβάλλει αντίσταση, καθώς και να εφαρμόζουν αποτελεσματικά τις διατάξεις αυτές (σκέψη 50). Κατά το Δικαστήριο, η προϋπόθεση προβολής σωματικής αντίστασης για την παραδοχή εγκλήματος κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας δημιουργεί κίνδυνο ατιμωρησίας για ορισμένους τύπους βιασμού και συνεπώς θέτει σε κίνδυνο την αποτελεσματική προστασία της γενετήσιας αξιοπρέπειας του ατόμου. Κατά τούτο, τα κράτη μέλη οφείλουν να ποινικοποιούν και να τιμωρούν αποτελεσματικά οποιαδήποτε μη συναινετική σεξουαλική πράξη, ακόμη και όταν το θύμα δεν προβάλλει σωματική αντίσταση.

Στην προκειμένη περίπτωση, οι αστυνομικές και δικαστικές αρχές της Τσεχίας φαίνεται να κατέληξαν στο συμπέρασμά τους με αποκλειστικό κριτήριο την έλλειψη αντίστασης της αιτούσας κατά τη διάρκεια των πράξεων. Οφείλαν, όμως, να λάβουν υπ' όψιν τους και να εξετάσουν επιπλέον τον ισχυρισμό της αιτούσας ότι επανειλημμένως είχε εκφράσει τις αντιρρήσεις της μετά τις επίμαχες πράξεις, καθώς και ότι ενδεχομένως ήταν δικαιολογημένη η παθητική της στάση κατά τη διάρκεια των πράξεων λόγω της θέσης εξουσίας του V.K., αλλά και του μετατραυματικού στρες από την προηγούμενη κακοποίησή της (σκέψεις 55-57). Με βάση τα ανωτέρω, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η προσέγγιση των αρχών στην υπόθεση αυτή δεν ήταν τέτοια, ώστε να

εγγυάται στην αιτούσα επαρκή και αποτελεσματική προστασία, και κατά συνέπεια υπήρξε παραβίαση των άρθρων 3 και 8 ΕΣΔΑ, χωρίς πάντως αυτό να συνιστά άποψη επί της ενοχής ή μη του V.K.

Δυσφήμιση – Καταγγελία τέλεσης σεξουαλικής επίθεσης, ηθικής και σεξουαλικής παρενόχλησης – Ελευθερία έκφρασης – Ανάγκη κατάλληλης προστασίας καταγγελλόντων, φερομένων ως θυμάτων τέτοιων πράξεων – Στάθμιση μεταξύ αφενός της προστασίας της φήμης και άλλων δικαιωμάτων του καταγγελλόμενου προσώπου και αφετέρου της ελευθερίας έκφρασης – Καλή πίστη καταγγέλλοντος – Αποτρεπτικό αποτέλεσμα ποινικής καταδίκης που αποθαρρύνει καταγγελίες σεξουαλικής ή ηθικής παρενόχλησης, σεξουαλικής επίθεσης – Καταδίκη λόγω παραβίασης του άρθρου 10 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 18.1.2024, Αλλέε κατά Γαλλίας, αριθμ. αιτ. 20725/20)

ΕΛΔΑ, απόφ. της 18.1.2024, Αλλέε κατά Γαλλίας, αριθμ. αιτ. 20725/20

Στην εν λόγω υπόθεση, εξετάστηκε η προσφυγή καταδικασθείσας από τη γαλλική δικαιοσύνη για δημόσια δυσφήμιση (*diffamation publique*), σχετικά με δηλώσεις της περί σεξουαλικής επίθεσης, καθώς και ηθικής και σεξουαλικής παρενόχλησης από τον αντιπρόεδρο της ένωσης στην οποία εργαζόταν. Η καταδίκη για δημόσια δυσφήμιση στηρίχθηκε σε μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της προσφεύγουσας με τίτλο «Σεξουαλική επίθεση, σεξουαλική και ηθική παρενόχληση». Το εν λόγω μήνυμα εστάλη στον διευθύνοντα σύμβουλο της ένωσης, κοινοποιήθηκε δε στον επιθεωρητή εργασίας, στον σύζυγό της, στον καταγγελλόμενο και σε δύο υιούς του, εκ των οποίων ο ένας είχε επίσης διευθυντική θέση στην ένωση (σκέψεις 4-8). Με το μήνυμά της ενημέρωνε για τη συμπεριφορά του καταγγελλομένου, για τις περαιτέρω κινήσεις της ίδιας και του συζύγου της και τη θέλησή της να μην εργάζεται πια στην ένωση.

Η προσφεύγουσα καταδικάστηκε πρωτοδίκως για δημόσια δυσφήμιση ιδιώτη σε χρηματική ποινή (*amende*) χιλίων ευρώ με αναστολή. Σε δεύτερο βαθμό, το εφετείο επικύρωσε εν μέρει την πρωτόδικη καταδίκη, αποδεχόμενο μιν ότι υπήρξαν στοιχεία περί

τελέσεως ηθικής και σεξουαλικής κακοποίησης, όχι όμως και σεξουαλικής επίθεσης, μειώνοντας τη χρηματική ποινή στο μισό. Η καταδίκη επικυρώθηκε και από το γαλλικό Ακυρωτικό (βλ. ιδίως σκέψεις 11-14, 17-19, 22-23).

Εν προκειμένω εξετάστηκε κατά πόσο η ποινική καταδίκη για δημόσια δυσφήμιση αποτελεί νόμιμο περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης (άρθρο 10 παρ. 2 ΕΣΔΑ). Η προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ έγινε δεκτή και η Γαλλία καταδικάστηκε λόγω παραβίασης της ελεύθερης έκφρασης της προσφεύγουσας. Ειδικότερα εκρίθη ότι ο περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης ήταν δυσανάλογος, παρά την ύπαρξη θεμιτού επιδιωκόμενου με την ποινική καταδίκη σκοπού, ήτοι την προστασία της φήμης και των δικαιωμάτων του καταγγελλόμενου προσώπου (σκέψεις 44 επ., 55).

Κατ' αρχάς, η ποινική καταδίκη για δημόσια δυσφήμιση στηρίχθηκε στην αποστολή του e-mail. Τα γαλλικά δικαστήρια απέρριψαν την εφαρμογή διατάξεων περί απαλλαγής εργαζομένων από ποινική ευθύνη για καταγγελίες, μεταξύ άλλων, και για σεξουαλική παρενόχληση. Κατά το ΕΔΔΑ, τα εθνικά δικαστήρια υιοθέτησαν, υπό το φως του άρθρου 10 ΕΣΔΑ, μια υπερβολικά περιοριστική ερμηνεία των ως άνω διατάξεων. Μεταξύ άλλων έγινε δεκτός από τα εθνικά δικαστήρια ο δημόσιος χαρακτήρας της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Κατά το ΕΔΔΑ, αφενός το μήνυμα απεστάλη σε μικρό αριθμό παραληπτών (έξι), εκ των οποίων μόνον ένας ήταν μη εμπλεκόμενο στην υπόθεση μέρος. Οι λοιποί είτε εμπλέκονταν στα περιστατικά είτε όφειλαν εκ της θέσεώς τους να τα διερευνήσουν. Αφετέρου, σκοπός του μηνύματος ήταν όχι η δημόσια δυσφήμιση, αλλά η ενημέρωση για την κατάσταση και η εξεύρεση λύσης ως προς τη μη συνέχιση συνεργασίας με τον καταγγελλόμενο (σκέψεις 48-49). Πέραν αυτών, ο αντίκτυπος του μηνύματος αυτού ως προς την προσβολή της φήμης του καταγγελλομένου ήταν πολύ μικρός (βλ. σκέψη 53 και αντιπαραβολή συναφούς με τα γεγονότα ανάρτησης του συζύγου της στο Facebook).

Περαιτέρω, στην απόφαση του ΕΔΔΑ διαπιστώνεται η ανάγκη, κατά το άρθρο 10 ΕΣΔΑ, κατάλληλης προστασίας προσώπων που επικαλούνται ότι υπήρξαν θύματα ηθικής ή σεξουαλικής παρενόχλησης

(σκέψη 52). Αν και η γαλλική δικαιοσύνη δέχθηκε ότι υπήρχαν στοιχεία υποστηρικτικά του ισχυρισμού ηθικής και σεξουαλικής παρενόχλησης, όχι όμως και σεξουαλικής επίθεσης, ο υπερασπιστικός ισχυρισμός της προσφεύγουσας περί καλής πίστης της απορρίφθηκε λόγω έλλειψης επαρκούς γεγονοτικής βάσης των ισχυρισμών της (σκέψη 51). Κατά το σκεπτικό του ΕΔΔΑ, από την άλλη πλευρά, η μη προσφυγή στη δικαιοσύνη, όπως έγινε δεκτό στην εν λόγω απόφαση, δεν αρκεί για την κατάφαση της κακής πίστης της προσφεύγουσας. Ελήφθη επίσης υπόψη, ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση δεν υπήρχαν μάρτυρες. Αντιθέτως, τα εθνικά δικαστήρια εναπόθεσαν στην προσφεύγουσα το βάρος απόδειξης σε υπέρμετρο βαθμό (une charge de la preuve excessive), μη προσαρμόζοντας την έννοια της επαρκούς γεγονοτικής βάσης και τα κριτήρια ελέγχου της καλής πίστης στα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και απαιτώντας την παροχή αποδείξεων από την προσφεύγουσα για τις καταγγελλόμενες πράξεις (σκέψη 52 in fine).

Η τελευταία κρίσιμη σκέψη του ΕΔΔΑ αφορά τη φύση της ποινικής καταδίκης. Εν προκειμένω, η ποινή δεν ήταν μεν σοβαρή, το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της ποινικής καταδίκης, ωστόσο, αποτελεί ικανό αποθαρρυντικό παράγοντα για την καταγγελία σοβαρών περιστατικών, όπως συνήθως λαμβάνει χώρα σε υποθέσεις σεξουαλικής ή ηθικής παρενόχλησης (σκέψη 54).

Δυσφήμιση – Ελευθερία έκφρασης – Καταδίκη για διακεκριμένη συκοφαντική δυσφήμιση εις βάρος φυσικού και νομικού προσώπου – Κριτήρια για τη στάθμιση δικαιωμάτων – Δυσανάλογος περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης η καταδίκη του προσφεύγοντος για το ως άνω αδίκημα – Παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 19.3.2024, Almeida Arroja κατά Πορτογαλίας, αριθμ. αιτ. 47238/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 19.3.2024, Almeida Arroja κατά Πορτογαλίας, αριθμ. αιτ. 47238/19

Στην υπόθεση Almeida Arroja κατά Πορτογαλίας το τέταρτο τμήμα του ΕΔΔΑ εξέτασε κατά πόσο συμβαδίζει με το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) η καταδίκη πολιτικού σχολιαστή

για το αδίκημα της διακεκριμένης συκοφαντικής δυσφήμισης εις βάρος φυσικού και νομικού προσώπου λόγω του σχολίου που έκανε για τη δραστηριότητα δικηγορικής εταιρείας και του διευθυντή της.

Εν προκειμένω, ο προσφεύγων, οικονομολόγος και καθηγητής πανεπιστημίου, ήταν πρόεδρος ένωσης προσώπων που συγκέντρωνε χρήματα για την οικοδόμηση παιδιατρικής πτέρυγας σε νοσοκομείο του Πόρτο. Ο ίδιος κλήθηκε σε συνέντευξη σε εκπομπή ιδιωτικού τηλεοπτικού καναλιού. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ο προσφεύγων ανέφερε ότι η κατασκευή της παιδιατρικής πτέρυγας διεκόπη λόγω ενός εγγράφου (μνημόνιο συνεργασίας-ΜοU) που απέστειλε η δικηγορική εταιρεία C. στη διοίκηση του νοσοκομείου και λόγω των πολιτικών κινήτρων του διευθυντή της δικηγορικής εταιρείας P.R., ο οποίος ήταν πολιτικός και μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ο προσφεύγων καταδικάστηκε σε πρώτο βαθμό για το αδίκημα της διακεκριμένης συκοφαντικής δυσφήμισης σε βάρος νομικού προσώπου (δικηγορική εταιρεία C.) σε ποινή 5.000 ευρώ και σε καταβολή χρηματικής αποζημίωσης 4.000 ευρώ στη δικηγορική εταιρεία. Παράλληλα, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απήλλαξε τον προσφεύγοντα για την κατηγορία της διακεκριμένης συκοφαντικής δυσφήμισης εις βάρος του διευθυντή της εταιρείας P.R. Στο εφετείο ο προσφεύγων καταδικάστηκε για το αδίκημα της διακεκριμένης συκοφαντικής δυσφήμισης τόσο εις βάρος της δικηγορικής εταιρείας C. όσο και κατά του διευθυντή της P.R. σε ποινή 7.000 ευρώ και σε καταβολή χρηματικής αποζημίωσης 5.000 ευρώ στη δικηγορική εταιρεία και 10.000 ευρώ στον διευθυντή της. Περαιτέρω ένδικα μέσα που ασκήθηκαν από τον προσφεύγοντα απορρίφθηκαν.

Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος αποτέλεσε περιορισμό του δικαιώματός του στην ελευθερία της έκφρασης και προσέγγισε την υπόθεση υπό το πρίσμα του άρθρου 10 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

Αρχικά, το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η κύρωση προβλεπόταν από τον νόμο, όπως απαιτείται από το άρθρο 10 παρ. 2 ΕΣΔΑ, διότι ο προσφεύγων έδωσε συνέντευξη για ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος (σκέψεις 53-57). Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν εξέφρασε κρίση

επί του συγκεκριμένου ζητήματος ενόψει των επόμενων συμπερασμάτων του. Συγκεκριμένα, κρίσιμο εν προκειμένω για το ΕΔΔΑ ήταν αν ο υπό κρίση περιορισμός ήταν αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου παρέπεμψε σε κριτήρια στάθμισης των αντικρουόμενων δικαιωμάτων, όπως αν ο προσφεύγων συμμετέχει σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, πόσο γνωστός ήταν ο παθών, τη φύση του θέματος συζήτησης, την προηγούμενη συμπεριφορά του παθόντος, το περιεχόμενο, τον τρόπο απόκτησης και την αλήθεια των πληροφοριών, τον τρόπο δημοσίευσης των απόψεων και τις συνέπειές τους, τη βαρύτητα της επιβληθείσας ποινής.

Εφαρμόζοντας τα ανωτέρω κριτήρια στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων εξέφρασε θέσεις αναφορικά με ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος και ότι ο διευθυντής της δικηγορικής εταιρείας ήταν ένα ευρύτερα γνωστό πολιτικό πρόσωπο (σκέψεις 73-78). Επιπλέον, απεφάνθη ότι οι αναφορές του προσφεύγοντος, παρότι περιείχαν σοβαρές κατηγορίες, θα έπρεπε να εξεταστούν εντασσόμενες σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κριτικής που αφορά τη σχέση πολιτικής και δημόσιας διοίκησης ως θέμα δημόσιου ενδιαφέροντος (σκέψεις 79-84). Επιπλέον, παρότι επρόκειτο για συνέντευξη σε τηλεοπτικό κανάλι, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι αυτή δεν έγινε ευρύτερα γνωστή στην περιοχή του Πόρτο (σκέψη 85). Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ποινή που επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα ήταν ιδιαιτέρως βαριά και αποτέλεσε δυσανάλογο περιορισμό του δικαιώματός του στην ελευθερία του λόγου. Με αυτό το σκεπτικό το ΕΔΔΑ απεφάνθη ομόφωνα ότι παραβιάστηκε το άρθρο 10 ΕΣΔΑ για την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης.

3. Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι

Χρήση πυροβόλων όπλων από ακτοφύλακες κατά την επιχείρηση αναχαίτισης σκάφους – Άσκηση δυνητικώς θανατηφόρας βίας – Υποχρέωση ενδελεχούς και αντικειμενικής ανάλυσης όλων των συναφών στοιχείων – Υπερβολική χρήση βίας – Ασαφές (ελληνικό) κανονιστικό πλαίσιο περί χρήσης

πυροβόλων όπλων από το σώμα της ακτοφυλακής – Καταδίκη για παραβίαση του άρθρου 2 ΕΣΔΑ (ουσιαστικό και διαδικαστικό σκέλος) (ΕΔΔΑ, απόφ. της 16.1.2024, Alkhatib κ.λπ. κατά Ελλάδας, αριθμ. αιτ. 3566/16)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 16.1.2024, Alkhatib κ.λπ. κατά Ελλάδας, αριθμ. αιτ. 3566/16

Στην υπόθεση Alkhatib κ.λπ. κατά Ελλάδας, η Ελλάδα καταδικάστηκε από το ΕΔΔΑ για παραβίαση του ουσιαστικού και διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 2 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στη ζωή). Η καταδίκη αφορά τον τραυματισμό συγγενούς των προσφευγόντων από βολή όπλου ακτοφυλακά, κατά τη διάρκεια επιχειρήσεως αναχαίτισης ταχύπλου σκάφους. Το ταχύπλοο, που μετέφερε παρανόμως άτομα στην Ελλάδα, εντοπίστηκε από την ακτοφυλακή της Καλύμνου ανοιχτά της Ψερίμου και δεν υπάκουσε στη διαταγή της ακτοφυλακής περί ακινητοποίησής του προς έλεγχο. Ακολούθησαν επικίνδυνοι ελιγμοί του ταχύπλου, σύγκρουση με το σκάφος της ακτοφυλακής, προειδοποιητικές βολές από τον πλοηγό του σκάφους της ακτοφυλακής σε ασφαλή θαλάσσιο χώρο, καθώς και, κατόπιν εντολής του κυβερνήτη του σκάφους περιπολίας, στοχευμένες βολές στην εξωλέμβια μηχανή του ταχύπλου, με σκοπό την ακινητοποίησή του. Κατά τη ρίψη δεκατριών βολών προς την εξωλέμβια μηχανή, ο συγγενής των προσφευγόντων, επιβάτης του ταχύπλου, δέχθηκε σφαίρα στο κεφάλι. Ο πλοηγός του σκάφους της ακτοφυλακής τραυματίστηκε επίσης στον αριστερό βραχίονα κατά την επιχείρηση αναχαίτισης (σκέψεις 5-12). Ο συγγενής των προσφευγόντων, σοβαρά τραυματισμένος, απεβίωσε λίγους μήνες μετά το περιστατικό σε κλινική της Σουηδίας (σκέψη 53).

Από τη διενεργηθείσα ΕΔΕ δεν προέκυψε πειθαρχική ή διοικητική ευθύνη του πληρώματος της ακτοφυλακής (σκέψη 32). Πέραν της διοικητικής, κινήθηκαν επίσης ποινικές διαδικασίες αφενός σε βάρος των δύο ακτοφυλάκων, αφετέρου σε βάρος του πλοηγού του ταχύπλου σκάφους και του βοηθού του. Ως προς τους ακτοφύλακες, η Εισαγγελία του Ναυτοδικείου Πειραιά, στηριζόμενη στα συμπεράσματα της ΕΔΕ και στις καταθέσεις των ακτοφυλάκων, έθεσε την υπόθεση στο αρχείο, ελλείψει ενδείξεων τέλεσης αξι-

όποιων πράξεων (σκέψεις 39-41). Ο πλοηγός του ταχύπλου και ο βοηθός του καταδικάστηκαν, αντίθετως, από το Εφετείο Κακουρηγημάτων της Ρόδου για παράνομη είσοδο στη χώρα και παράνομη διακίνηση υπηκόων τρίτων χωρών. Ο πλοηγός του ταχύπλου, όμως, απηλλάγη των κατηγοριών απόπειρας πρόκλησης ναυαγίου με τη θέση ανθρώπινης ζωής σε κίνδυνο, σοβαρής σωματικής βλάβης και έκθεσης άλλου σε κίνδυνο ζωής (σκέψεις 42, 48, 52).

Το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η έρευνα των ελληνικών αρχών για τον σοβαρό τραυματισμό του επιβάτη και την άσκηση δυνητικώς θανατηφόρας βίας είναι σύμφωνη με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το διαδικαστικό σκέλος του άρθρου 2 ΕΣΔΑ. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου υπήρξε παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 2 ΕΣΔΑ, διότι η έρευνα των ελληνικών αρχών υπήρξε ανεπαρκής, με πολυάριθμα κενά που δεν επέτρεψαν να αποδειχθεί αν η άσκηση δυνητικώς θανατηφόρας βίας ήταν δικαιολογημένη ή όχι (σκέψεις 94-95). Κατά το ΕΔΔΑ, δεν ελήφθησαν τα επιβεβλημένα μέτρα, όπως: ιατροδικαστική πραγματογνωμοσύνη αναφορικά με τον τραυματισμό, με πλήρη και ακριβή έκθεση· βαλλιστική έκθεση που να αποδεικνύει το σημείο όπου βρισκόταν ο τραυματισθείς όταν επλήγη από το βλήμα, και τις τροχιές των διάφορων βολών, ώστε να μπορεί να κριθεί αν ο τραυματισμός οφειλόταν σε εξοστρακισμό ή σε σφαίρα που είχε χάσει τον στόχο της (βλ. μηχανή του ταχύπλου)· λεπτομερής πραγματογνωμοσύνη περί του κινδύνου βύθισης του σκάφους της ακτοφυλακής από συγκρούσεις με το ταχύπλοο, όπως επικαλέστηκαν τα μέλη της ακτοφυλακής (σκέψης 90-91).

Πέραν αυτών, ο αρμόδιος εισαγγελέας του Ναυτοδικείου Πειραιά αρκέστηκε στο να υιοθετήσει τα πορίσματα της ΕΔΕ, επαναλαμβάνοντας την εκδοχή των γεγονότων από την πλευρά της ακτοφυλακής. Η εισαγγελική πράξη, με την οποία τέθηκε στο αρχείο η υπόθεση περί ποινικής ευθύνης των ακτοφυλάκων, δεν περιείχε αναφορές στην προηγηθείσα απαλλαγή του πλοηγού του ταχύπλου από το Εφετείο Κακουρηγημάτων Ρόδου, ως προς τις κατηγορίες απόπειρας πρόκλησης ναυαγίου με θέση της ανθρώπινης ζωής σε κίνδυνο και έκθεσης άλλου σε κίνδυνο ζωής. Η συγκεκριμένη δικαστική απόφαση, στηριζόμενη και

σε καταθέσεις των δύο ακτοφυλάκων, διέψευδε τα πορίσματα της ΕΔΕ ως προς το κατά πόσον οι ακτοφύλακες βρέθηκαν σε κίνδυνο ζωής, καθώς και ως προς την ευθύνη του πλοηγού του ταχύπλοου για τον τραυματισμό του συγγενούς των προσφευγόντων. Μια ενδελεχής και αντικειμενική ανάλυση όλων των συναφών στοιχείων, αντιθέτως, θα επέβαλλε, κατά το ΕΔΔΑ, η εισαγγελική πράξη να αναφέρει αιτιολογημένα την απόκλιση από τα πραγματικά γεγονότα που δέχθηκε το Εφετείο Κακουρηγμάτων (σκέψεις 91-92).

Ως προς το ουσιαστικό σκέλος, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε επίσης παραβίαση του άρθρου 2 ΕΣΔΑ. Κατά το σκεπτικό του ΕΔΔΑ οι ακτοφύλακες δεν επέδειξαν την απαιτούμενη από τις περιστάσεις επιμέλεια για να περιορίσουν τον οποιονδήποτε κίνδυνο ζωής στο ελάχιστο. Έγινε δεκτό ότι οι ακτοφύλακες έκαναν χρήση υπερβολικής βίας, ενώ το σχετικό κανονιστικό πλαίσιο περί χρήσης πυροβόλων όπλων από τα μέλη της ακτοφυλακής, σύμφωνα με το οποίο έδρασαν οι ακτοφύλακες, εκρίθη ασαφές (contexte de réglementation incertaine). Δεν αποδείχτηκε δε από την Ελληνική Κυβέρνηση ότι η χρήση βίας σε βάρος του συγγενούς των προσφευγόντων ήταν απολύτως αναγκαία κατ' άρθρο 2 παρ. 2 ΕΣΔΑ (σκέψεις 155-156).

Ειδικότερα, εξετάστηκε κατ' αρχάς το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο περί χρήσης βίας εκ μέρους της ακτοφυλακής. Ρυθμιστικό πλαίσιο εν προκειμένω ήταν ιδίως το άρθρο 10 (Χρήση όπλων κατά την εκτέλεση υπηρεσίας και αρχές που τη διέπουν) του από 27.4.2004 Κανονισμού οπλοκατοχής, οπλοφορίας και οπλοχρησίας Λιμενικού Σώματος, η από 16.9.2014 Διαταγή του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου του Λιμενικού Σώματος σχετικά με τη μικτή ευρωπαϊκή επιχείρηση «Ποσειδών – Θαλάσσια Σύνορα 2004» του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex), και οι κανόνες εμπλοκής του 1992 με βάση την υπ' αριθμ. 5/92 Πάγια Διαταγή της 23.12.1992 για τους «κανόνες εμπλοκής για τα σκάφη περιπολίας» των Διευθύνσεων Λιμενικού Σώματος και Κρατικής Ασφάλειας του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας.

Κατά το ΕΔΔΑ, ο Κανονισμός του 2004, ο οποίος

επαναλαμβάνει κατ' ουσίαν τις διατάξεις του νόμου 3169/2003 (περί οπλοφορίας και χρήσης πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς), *prima facie* παρέχει ένα επαρκές νομικό πλαίσιο ως προς τη χρήση βίας εκ μέρους των ακτοφυλάκων. Ειδικότερα, προβλέπει την προηγούμενη εξάντληση ηπιότερων μέσων, σαφή και κατανοητή προειδοποίηση επικείμενης χρήσης πυροβόλου όπλου, και κυρίως ότι η χρήση πυροβόλου όπλου δεν πρέπει να συνιστά υπερβολικό μέτρο σε σχέση με το είδος της απειλούμενης βλάβης και την επικινδυνότητα της αντίστοιχης απειλής. Οι ίδιες ρυθμίσεις απαιτούν μετριοπαθή χρήση του όπλου, ήτοι την πρόκληση μόνον του αναγκαίου και όσο το δυνατόν λιγότερο σοβαρού πλήγματος (βλ. σκέψεις 127-128 περί του άρθρου 10 παρ. 3-4 Κανονισμού του 2004).

Αντιθέτως, οι ελληνικές αρχές, συμπεριλαμβανομένων των ακτοφυλάκων, δεν αναφέρθηκαν στις επιταγές του Κανονισμού, αλλά μόνο στους κανόνες εμπλοκής που προβλέπονται στην Οδηγία του 1992, η οποία με τη σειρά της μνημονεύεται στη διαταγή περί της μικτής ευρωπαϊκής επιχείρησης «Ποσειδών – Θαλάσσια Σύνορα 2004». Στην τελευταία διαταγή προβλέπεται η χρήση πυροβόλου όπλου σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του ν. 3169/2003, δηλαδή του πλαισίου περί χρήσης όπλων από αστυνομικούς. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, αν και ο Κανονισμός του 2004 κατά βάση επαναλαμβάνει τις διατάξεις του ν. 3169/2003, υπάρχουν ωστόσο αμφιβολίες ότι οι ακτοφύλακες γνώριζαν τις προϋποθέσεις χρήσης του όπλου με βάση τον Κανονισμό, αλλά και ότι έλαβαν σχετική διαταγή να τις ακολουθήσουν στο πλαίσιο της επίμαχης επιχείρησης. Η σχετικώς παλαιά και αδημοσίευτη (λόγω εμπιστευτικού χαρακτήρα) Οδηγία περί κανόνων εμπλοκής του 1992, αντιθέτως, δεν παρέχει κατά το ΕΔΔΑ ένα λεπτομερές, αλλά κατ' αποτέλεσμα ένα λιγότερο προστατευτικό πλαίσιο για την ανθρώπινη ζωή από εκείνο του Κανονισμού του 2004. Περαιτέρω, οι κανόνες εμπλοκής, σε αντίθεση με τον Κανονισμό του 2004, δεν αναφέρονται στην ανάγκη αποφυγής τραυματισμού τρίτων από άστοχα πυρά ή εξοστρακισμό σφαιρών (βλ. αναλυτικώς σκέψεις 129-130). Κατά τα λοιπά, η ασαφής σχέση μεταξύ του Κανονισμού και των κανόνων εμπλοκής με

βάση την Οδηγία και η αβεβαιότητα περί του εφαρμοστέου νομοθετικού πλαισίου αποτελούν συνθήκες μη συμβατές με την απαίτηση νομοθετικού πλαισίου που παρέχει «επαρκείς και αποτελεσματικές εγγυήσεις κατά της αυθαιρεσίας και της κατάχρησης βίας», εν προκειμένω για την περίπτωση χρήσης δυναμικώς θανατηφόρας βίας (βλ. σκέψεις 131-132).

Τέλος, ως προς την οργάνωση και τη διεξαγωγή της επίδικης επιχείρησης, ελλείπει ιδίως ιδιαίτερης προετοιμασίας, ελέγχου ή αξιολόγησης των κινδύνων από τη χρήση πυροβόλων όπλων, έγινε δεκτό ότι οι ακτοφύλακες πριν τη ρίψη των βολών δεν είχαν λάβει τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι δεν υπήρχαν άλλοι επιβάτες στο πλοίο. Κατά τούτο, η επιχείρηση αναχαίτισης δεν διεξήχθη με τρόπο που να περιορίζει στο ελάχιστο τη χρήση δυναμικώς θανατηφόρας βίας (σκέψεις 140-142). Το ΕΔΔΑ δεν δέχθηκε τον ισχυρισμό ότι οι ακτοφύλακες ενεργούσαν πιστεύοντας ότι βρίσκονται σε κίνδυνο. Με βάση τα στοιχεία της δικογραφίας, δεν υπήρχε άμεσος κίνδυνος προκληθείς από τον πλοηγό του ταχύπλοου σκάφους ούτε αναγκαιότητα να ακινητοποιηθεί άμεσα το σκάφος, το οποίο ήταν σε φυγή προς την Τουρκία (σκέψεις 151-153).

B. Δικονομικό Ποινικό Δίκαιο

1. Θεμελιώδεις αρχές ποινικής δίκης και δικαιώματα κατηγορουμένου

Ανεξαρτησία και αμεροληψία δικαστηρίου – Αντικειμενική αμεροληψία του Ανωτάτου Δικαστηρίου που έκρινε σε δεύτερο βαθμό τον προσφεύγοντα ένοχο για συνωμοσία με σκοπό τη δωροδοκία δικαστικών λειτουργών (και δη των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου), λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, την κατάθεση του προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου ως μάρτυρα κατηγορίας – Η κατάθεση του προέδρου δεν ήταν το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο στο οποίο στηρίχθηκε η καταδίκη του προσφεύγοντος και δεν υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την έκβαση της υπόθεσης – Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην εν λόγω υπόθεση, αφού η ανάθεση των υποθέσε-

ων στους δικαστές αυτού, ο καθορισμός των εισηγητών, καθώς και η υπηρεσιακή τους κατάσταση και εξέλιξη δεν εξαρτώνται από τον πρόεδρό του, αλλά ρυθμίζονται από σαφές νομοθετικό πλαίσιο (ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Drago Tadić κατά Κροατίας, αριθμ. αιτ. 25551/18)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Drago Tadić κατά Κροατίας, αριθμ. αιτ. 25551/18

Στην απόφαση Drago Tadić κατά Κροατίας το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας, το οποίο καταδίκασε σε δεύτερο βαθμό τον προσφεύγοντα για συνωμοσία με σκοπό τη δωροδοκία των μελών του Ανωτάτου Δικαστηρίου, λαμβάνοντας υπόψη τις επιβαρυντικές για τον προσφεύγοντα μαρτυρικές καταθέσεις του προέδρου του, πληρούσε τα εχέγγυα αμεροληψίας και ανεξαρτησίας κατά το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Εξετάζοντας την αντικειμενική αμεροληψία και την ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κροατίας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι οι αντιρρήσεις του προσφεύγοντος φαίνονται κατ' αρχήν εύλογες, αφού στην προκειμένη υπόθεση αφενός μεν ο πρόεδρος του Δικαστηρίου είχε καταθέσει ως μάρτυρας κατηγορίας εις βάρος του προσφεύγοντος-κατηγορουμένου για συνωμοσία με σκοπό τη δωροδοκία των δικαστών του δικαστηρίου αυτού, αφετέρου δε υφίσταται ιεραρχική σχέση μεταξύ του προέδρου και των μελών του κρίνοντος δικαστηρίου. Ωστόσο, αν και κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ «η δικαιοσύνη δεν πρέπει μόνο να απονέμεται, αλλά πρέπει επίσης να φαίνεται ότι απονέμεται», τα φαινόμενα πρέπει κάθε φορά να ελέγχονται σε σχέση με την αντικειμενική πραγματικότητα. Πρέπει, δηλαδή, να εξακριβώνονται συγκεκριμένα γεγονότα που δύνανται να εγείρουν αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία του δικαστηρίου στην εκάστοτε υπόθεση. Εν προκειμένω, η καταδίκη του προσφεύγοντος βασίστηκε κυρίως σε αποδεικτικά στοιχεία εκ της μυστικής παρακολουθήσεώς του και στις μαρτυρικές καταθέσεις του πρώην συγκατηγορουμένου του. Η μαρτυρική κατάθεση του προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου ελήφθη μεν υπόψη, δεν ήταν όμως το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο εις βάρος του ούτε υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την καταδίκη. Ως εκ τούτου, το Ανώτατο Δικαστήριο

πληρούσε τα εχέγγυα ενός αμερόληπτου δικαστηρίου κατά το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (σκέψεις 57 επ.).

Κατά την εξέταση, περαιτέρω, της ανεξαρτησίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου, το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι ως «ανεξαρτησία» νοείται όχι μόνον η εξωτερική, αλλά και η εσωτερική δικαστική ανεξαρτησία, η οποία επιτάσσει οι δικαστές να μη δέχονται οδηγίες ή πιέσεις από συναδέλφους δικαστές ή από εκείνους που έχουν διοικητικές αρμοδιότητες εντός ενός δικαστηρίου, όπως ο πρόεδρος του δικαστηρίου αυτού ή ο πρόεδρος τμήματος του δικαστηρίου αυτού (σκέψη 71). Στην προκειμένη υπόθεση, δεν υφίστανται στοιχεία που καταδεικνύουν ότι οι δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου δέχθηκαν άμεσα ή έμμεσα πιέσεις ή οδηγίες από τον πρόεδρο του Δικαστηρίου, προκειμένου να αποφασίσουν για την ενοχή του προσφεύγοντος, η δε εθνική νομοθεσία φαίνεται να θωρακίζει τους δικαστές σε τέτοιου είδους περιπτώσεις. Ως εκ τούτου, το Ανώτατο Δικαστήριο πληρούσε τα εχέγγυα ενός αντικειμενικού δικαστηρίου κατά το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (σκέψεις 71 επ.).

Αμεροληψία δικαστηρίου – Εύλογος φόβος ότι δικαστής έχει ήδη διαμορφώσει άποψη σχετικά με την ενοχή του προσφεύγοντος λόγω της συμμετοχής του σε προηγούμενο στάδιο της υπόθεσης (ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.4.2024, Sacharuk κατά Λιθουανίας, αριθμ. αιτ. 39300/18)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.4.2024, Sacharuk κατά Λιθουανίας, αριθμ. αιτ. 39300/18

Ο προσφεύγων, όντας βουλευτής, ψήφισε ηλεκτρονικά κατά τη διάρκεια συνεδριάσεων του κοινοβουλίου, χρησιμοποιώντας την ταυτότητα συναδέλφου του που απουσίαζε χωρίς να έχει λάβει εγκεκριμένη άδεια. Αρχικά η συμπεριφορά του αντιμετωπίστηκε ως πειθαρχική παράβαση, αλλά στη συνέχεια, και αφού είχε λήξει η θητεία του, ασκήθηκε σε βάρος του ποινική δίωξη για κατάχρηση εξουσίας και παράνομη χρήση δημοσίου εγγράφου.

Ο προσφεύγων αθωώθηκε τόσο σε πρώτο όσο και σε δεύτερο βαθμό για τις ως άνω κατηγορίες. Ωστόσο, μετά από αναίρεση που άσκησε ο αρμόδιος εισαγγελέας για νομικές πλημμέλειες, η υπόθεση οδηγήθηκε ενώπιον τριμελούς συνθέσεως του Ανώτατου Ακυρω-

τικού Δικαστηρίου. Η αναίρεση έγινε δεκτή, η απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ακυρώθηκε και η υπόθεση αναπέμφθηκε για νέα κρίση στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ουσίας. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, τελικώς, καταδίκασε τον προσφεύγοντα, ο οποίος, ακολούθως, κατέθεσε αναίρεση κατά της καταδικαστικής απόφασης ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Κατά τη συζήτηση της αναίρεσης, ο προσφεύγων υπέβαλε αίτημα εξαίρεσης για ένα μέλος της τριμελούς σύνθεσης του Ανωτάτου Δικαστηρίου που θα έκρινε την ασκηθείσα από αυτόν αναίρεση, επειδή ο συγκεκριμένος δικαστής είχε συμμετάσχει (και μάλιστα ως προεδρεύων) στη σύνθεση του Ανωτάτου Δικαστηρίου που –ένα χρόνο πριν– είχε δεχτεί την εισαγγελική αναίρεση κατά της αθωωτικής γι' αυτόν απόφασης και είχε αναπέμψει την υπόθεση για νέα κρίση. Το αίτημα του προσφεύγοντος απορρίφθηκε, όπως και η αίτηση αναίρεσης που είχε υποβάλει.

Το ΕΔΔΑ επανέλαβε την πάγια νομολογία του, κατά την οποία η ύπαρξη αμεροληψίας για τους σκοπούς του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ πρέπει να εξακριβώνεται βάσει ενός υποκειμενικού και ενός αντικειμενικού κριτηρίου: αφενός μεν θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν η προσωπική πεποίθηση και η συμπεριφορά συγκεκριμένου δικαστή, δηλαδή αν ο δικαστής είχε προσωπική προκατάληψη ή μεροληψία σε συγκεκριμένη υπόθεση, αφετέρου δε θα πρέπει να διαπιστώνεται αν το δικαστήριο καθ' εαυτό, και μεταξύ άλλων η σύνθεσή του, παρείχε επαρκείς εγγυήσεις, ώστε να αποκλειστεί κάθε εύλογη αμφιβολία ως προς την αμεροληψία του (σκέψη 101). Κρίσιμο καθίσταται, επομένως, το ερώτημα αν ο φόβος για ενδεχόμενη μεροληψία είναι εύλογος και αντικειμενικά δικαιολογημένος, διότι, αν πράγματι είναι δικαιολογημένος, τίθεται εν αμφιβολία η εμπιστοσύνη που θα πρέπει να εμπνέουν τα δικαστήρια σε μια δημοκρατική κοινωνία (σκέψη 102).

Εν προκειμένω, ουδέν στοιχείο προέκυψε που να καταδεικνύει προσωπική προκατάληψη του συγκεκριμένου δικαστή, του οποίου ζητήθηκε η εξαίρεση, εναντίον του προσφεύγοντος. Ωστόσο, τέθηκε το ζήτημα της αντικειμενικής αμεροληψίας του δικαστηρίου, λόγω της συμμετοχής του συγκεκριμένου

δικαστή σε σύνθεση που έκρινε την αυτή υπόθεση σε προηγούμενο στάδιο.

Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι η συμμετοχή ενός δικαστή σε διαφορετικά στάδια της ίδιας υπόθεσης δεν αρκεί καθ' εαυτή για να θεωρηθεί ότι εγείρονται αντικειμενικές αμφιβολίες για τη μεροληψία του. Ωστόσο, τούτο δεν ισχύει αν οι αποφάσεις που εκδόθηκαν σε προηγούμενα στάδια περιέχουν διαπιστώσεις, οι οποίες πράγματι προδικάζουν την κρίση περί ενοχής του κατηγορουμένου στις μεταγενέστερες διαδικασίες (σκέψη 106).

Στην υπό κρίση περίπτωση, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι το Ανώτατο Δικαστήριο, κατά τη δεύτερη ενώπιόν του κρίση της υπόθεσης, βασίστηκε στα ίδια πραγματικά περιστατικά που είχαν ήδη αξιολογηθεί όταν η υπόθεση είχε αχθεί για πρώτη φορά ενώπιόν του, καθώς και ότι η πρώτη απόφαση του Ακυρωτικού Δικαστηρίου περιείχε διαπιστώσεις που πράγματι προδίκαζαν το ζήτημα της ενοχής του προσφεύγοντος κατά τη μεταγενέστερη διαδικασία ενώπιον του αυτού δικαστηρίου (σκέψεις 107-109).

Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αμφιβολίες του προσφεύγοντος ως προς την αμεροληψία του Ακυρωτικού Δικαστηρίου ήταν αντικειμενικά δικαιολογημένες, με αποτέλεσμα να συντρέχει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (σκέψεις 114-115).

Τεκμήριο αθωότητας (“δεύτερη διάσταση”) – Συμβατή με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ η απόρριψη αίτησης αποζημίωσης αδικώς καταδικασθέντος με την αιτιολογία ότι δεν απεδείχθη η αθωότητά του (ΕΔΔΑ, απόφ. της 11.6.2024, Nealon και Hallam κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αριθμ. αιτ. 32483/19, 35049/19, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 11.6.2024, Nealon και Hallam κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αριθμ. αιτ. 32483/19, 35049/19, με μειοψηφία

Ο Victor Nealon είχε καταδικαστεί σε ισόβια κάθειρξη για το αδίκημα της απόπειρας βιασμού. Ενώ είχε ήδη εκτίσει 17 έτη από την ποινή του, η Επιτροπή Αναθεώρησης Ποινικών Υποθέσεων παρέπεμψε την υπόθεση στο Εφετείο για εκ νέου εκδίκαση, καθώς από περαιτέρω έρευνα βρέθηκε DNA άγνωστου άνδρα στα ρούχα που φορούσε το θύμα κατά την

επίμαχη νύχτα. Το Εφετείο έκανε δεκτή την αίτηση επανάλληψης της δίκης και απήλλαξε τον Nealon, κρίνοντας ότι, αν και τα στοιχεία αυτά δεν καταρρίπτουν πλήρως το κατηγορητήριο, ωστόσο επηρεάζουν ουσιωδώς το ασφαλές συμπέρασμα περί της ενοχής του (σκέψη 23).

Ο Sam Hallam είχε καταδικαστεί για ανθρωποκτονία και σύσταση συμμορίας με σκοπό την τέλεση σοβαρής σωματικής βλάβης και παράνομης βίας. Ενώ είχε ήδη εκτίσει 7 έτη από την ποινή του, η υπόθεσή του παραπέμφθηκε προς νέα εκδίκαση ενώπιον του Εφετείου λόγω νέων στοιχείων. Και στην υπόθεση αυτή, το Εφετείο έκρινε ότι βάσει των νέων στοιχείων το συμπέρασμα περί της ενοχής του Hallam δεν ήταν πλέον ασφαλές, χωρίς ωστόσο να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο Hallam ήταν αθώος (σκέψη 24).

Οι αιτούντες ζήτησαν αποζημίωση για τις ποινές που είχαν ήδη εκτίσει. Σύμφωνα με την οικεία εθνική νομοθεσία, μέχρι το 2014 προϋπόθεση για την παροχή αποζημίωσης ήταν η διαπίστωση «δικαστικής πλάνης» (“miscarriage of justice”). Η έννοια αυτή δεν ερμηνευόταν ομοιόμορφα από τα δικαστήρια. Το 2014 η οικεία νομοθεσία τροποποιήθηκε βάσει σχετικής νομολογίας και στο εξής αποζημίωση μπορούσε να επιδικαστεί μόνον εάν τα νέα πραγματικά περιστατικά αποδείκνυαν πέραν εύλογης αμφιβολίας ότι ο αιτών δεν είχε διαπράξει το έγκλημα. Η προϋπόθεση αυτή κρίθηκε ότι δεν συνέτρεχε εν προκειμένω, και ως εκ τούτου οι αιτήσεις αποζημίωσης απερρίφθησαν (σκέψεις 26 και 12 έως 22).

Σε συνέχεια της προηγούμενης νομολογίας του, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν επενεργεί μόνον στο πλαίσιο μιας ποινικής διαδικασίας, αλλά διαθέτει και «δεύτερη διάσταση» (“second aspect”), υπό την έννοια ότι αναπτύσσει ισχύ και μετά την ποινική καταδίκη (σκέψεις 101-108, βλ. συναφώς ΕΔΔΑ, απόφ. της 25.3.1983, υπόθ. Minelli κατά Ελβετίας, αριθμ. αιτ. 62/1983, ΕΔΔΑ, απόφ. της 25.8.1987, υπόθ. Englerl κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. 123/1987, ΕΔΔΑ, απόφ. της 25.8.1987, υπόθ. Nölkenbockhoff κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. 123/1987, ΕΔΔΑ, απόφ. της 25.8.1987, υπόθ. Lutz κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. 123/1987). Κατά το ΕΔΔΑ, η «δεύτερη διάσταση» του τεκμηρίου αθωό-

τητας έχει την έννοια ότι εμποδίζει οποιαδήποτε δημόσια αρχή να μεταχειριστεί ως ένοχο ένα πρόσωπο το οποίο έχει απαλλαγεί από ποινικές κατηγορίες ή για το οποίο η ποινική δίωξη έχει παύσει.

Ειδικώς όσον αφορά την επίδραση του τεκμηρίου αθωότητας στις περιπτώσεις αιτήσεων αποζημίωσης αδικώς ή παρανόμως καταδικασθέντων, το ΕΔΔΑ διέκρινε, κατά την προηγούμενη νομολογία του, μεταξύ αθωωτικών αποφάσεων και αποφάσεων με τις οποίες παύει η ποινική δίκη (“discontinuance”), κρίνοντας ότι στις περιπτώσεις των αθωωτικών αποφάσεων η προστασία που παρέχει το τεκμήριο αθωότητας θα πρέπει να είναι αυξημένη (βλ. σκέψεις 151-166). Ωστόσο, στην προκειμένη υπόθεση το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η διάκριση αυτή δεν είναι απαραίτητο να διατηρηθεί στο εξής (σκέψη 167). Η παραβίαση της «δεύτερης διάστασης» του τεκμηρίου αθωότητας θα πρέπει να κρίνεται με βάση το αν οι δημόσιες αρχές ενός κράτους μέλους καταλογίζουν ποινική ευθύνη σε ένα πρόσωπο, με την έννοια ότι υιοθετούν μια άποψη η οποία υποδεικνύει ποινική ευθύνη του προσώπου και έτσι υπονοείται ότι η έκβαση της ποινικής δίκης θα έπρεπε να είναι διαφορετική. Το κριτήριο δε αυτό ισχύει ανεξαρτήτως αν είχε προηγηθεί αθώωση ή παύση της ποινικής δίωξης (σκέψη 168).

Στην προκειμένη περίπτωση, η απόρριψη των αιτήσεων αποζημίωσης από τις αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου, για τον λόγο ότι δεν απεδείχθη πέραν πάσης εύλογης αμφιβολίας ότι οι αιτούντες δεν είχαν διαπράξει τα εγκλήματα που τους είχαν αποδοθεί, δεν υποδεικνύει ποινική ευθύνη των προσώπων αυτών, ούτε δε υπονοείται διά της κρίσεως αυτής ότι η έκβαση της ποινικής δίκης θα έπρεπε να είναι διαφορετική. Κατά τούτο, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ.

Πάντως, κατά τη γνώμη πέντε δικαστών, υπήρξε εν προκειμένω παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Κατά την άποψη αυτή, η προϋπόθεση που τίθεται από το εθνικό δίκαιο περί αποδείξεως πέραν πάσης αμφιβολίας ότι ο αιτών δεν έχει διαπράξει το αδίκημα συνιστά καθ’ εαυτή παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, καθώς δημιουργεί τεκμήριο περί της ενοχής του αιτούντος, και μάλιστα ενώ η καταδίκη

του έχει πλέον ανατραπεί αμετακλήτως. Η άποψη δε της πλειοψηφούσας γνώμης ότι το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται μόνον όταν –βάσει της διατύπωσης– υπονοείται ποινική ευθύνη του ενδιαφερόμενου προσώπου περιορίζει υπερβολικά το πεδίο εφαρμογής και την αποτελεσματικότητα του τεκμηρίου αθωότητας, αφού υπό την εκδοχή αυτή κατ’ ουσίαν κάθε σχετική κρίση θεωρείται συμβατή με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, στον βαθμό που σε αυτήν δεν περιλαμβάνεται διατύπωση βάσει της οποίας ο αιτών χαρακτηρίζεται ένοχος ή μη αθώος.

Τεκμήριο αθωότητας και κρίσεις περί συμμετόχων που δικάζονται χωριστά – Σε πολύπλοκες υποθέσεις η αναφορά του δικαστηρίου της ουσίας στη συμμετοχή τρίτων προσώπων, τα οποία ενδέχεται να δικασθούν χωριστά αργότερα, δεν αποκλείεται να είναι απαραίτητη κατά την εξέταση της ενοχής του κατηγορουμένου – Στην περίπτωση αυτή το δικαστήριο πρέπει να περιορίζεται αποκλειστικά σε όσες πληροφορίες είναι αναγκαίες για την εκτίμηση της ενοχής του κατηγορουμένου (ΕΔΔΑ, απόφ. της 17.9.2024, C.O. κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. 16678/22)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 17.9.2024, C.O. κατά Γερμανίας, αριθμ. αιτ. 16678/22

Στην απόφαση C.O. κατά Γερμανίας το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν παραβιάστηκε το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ από τις διαπιστώσεις που περιέχονταν στην καταδικαστική για τον προσφεύγοντα απόφαση σχετικά με τον συμμετόχο του, ο οποίος δικάστηκε χωριστά.

Σε σύνθετες ποινικές διαδικασίες, στις οποίες εμπλέκονται πολλά πρόσωπα που δεν μπορούν να δικαστούν από κοινού, η αναφορά του δικαστηρίου της ουσίας στη συμμετοχή τρίτων προσώπων, που ενδέχεται να δικαστούν χωριστά αργότερα, δεν αποκλείεται να είναι απαραίτητη κατά την εξέταση της ενοχής του κατηγορουμένου. Τα ποινικά δικαστήρια υποχρεούνται να εξακριβώνουν τα κρίσιμα για την ενοχή του κατηγορουμένου πραγματικά περιστατικά με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια και δεν μπορούν να αναφέρονται σε αυτά ωσάν να επρόκειτο περί απλών ισχυρισμών ή υποψιών – ακόμα και αν τούτα αφορούν τη συμμετοχή τρίτων προσώπων μη

κατηγορουμένων στη δίκη. Στην περίπτωση αυτή, ωστόσο, πρέπει να περιορίζονται στις αναγκαίες μόνο πληροφορίες για την εκτίμηση της ενοχής του κατηγορουμένου (σκέψη 60). Για την κρίση περί συμβατότητας των αναφορών σε τρίτους με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, κρίσιμη είναι τόσο η γλωσσική διατύπωση της ποινικής απόφασης όσο και οι ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε περίπτωσης. Λαμβανομένων υπόψη της φύσης και του πλαισίου της εκάστοτε διαδικασίας, πάντως, ακόμα και η χρήση ατυχών εκφράσεων μπορεί να μην είναι καθοριστικής σημασίας για τη διάκριση μεταξύ της συμβατής με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ δήλωσης ότι ο τρίτος είναι απλώς ύποπτος για την τέλεση ενός αδικήματος και της σαφούς δήλωσης, παρά την έλλειψη αμετάκλητης καταδίκης, ότι τούτος είναι ένοχος (σκέψη 58).

Εν προκειμένω, ενώ αρχικώς είχε ασκηθεί κοινή ποινική δίωξη εις βάρος του προσφεύγοντος και άλλων δύο προσώπων για αδικήματα φοροδιαφυγής στο πλαίσιο συναλλαγών «Cum-Ex», τα εθνικά δικαστήρια έκριναν εν συνεχεία σκόπιμο τον χωρισμό της υπόθεσης λόγω της πολυπλοκότητάς της, με αποτέλεσμα η δίκη εις βάρος των άλλων δύο προσώπων να λάβει χώρα πριν από εκείνη εις βάρος του προσφεύγοντος. Στην καταδικαστική για τα άλλα δύο πρόσωπα απόφαση περιεχόταν λεπτομερής περιγραφή και νομική αξιολόγηση της δράσης του προσφεύγοντος, καίτοι εκείνος δεν ήταν κατηγορούμενος στην επίμαχη δίκη. Οι εν λόγω διατυπώσεις, ωστόσο, δεν αξιολογήθηκαν από το ΕΔΔΑ ως παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας του προσφεύγοντος, αφού ήσαν απαραίτητες για την αιτιολόγηση της στοιχειοθέτησης της συναυτουργίας και της συνέργειας σε φοροδιαφυγή, για τις οποίες καταδικάστηκαν οι κατηγορούμενοι σε εκείνη τη δίκη, και δεν αφορούσαν την ενοχή του προσφεύγοντος για τη φοροδιαφυγή, αλλά μόνο στην πλήρωση της ειδικής υπόστασης και στις προϋποθέσεις του αδικού. Επιπλέον, η αιτιολογία της καταδικαστικής αυτής απόφασης δεν περιείχε διατυπώσεις που προδίκιζαν την ενοχή του προσφεύγοντος ούτε δέσμευε, εξάλλου, το δικαστήριο που θα επιλαμβανόταν της κατηγορίας εις βάρος του. Από τη γλωσσική διατύπωση της επίμαχης απόφασης καθίστατο, αντιθέτως, σαφές ότι το εθνικό δικαστήριο

αναφερόταν στον προσφεύγοντα ως «αυτοτελώς διωκόμενο πρόσωπο», τονίζοντας ότι δεν αποφαινόταν επί της ενοχής αυτού, αλλά επί της ενοχής των κατηγορουμένων στο πλαίσιο της επίμαχης δίκης. Τέλος, οι δηλώσεις που περιέχονταν στην εν λόγω καταδικαστική απόφαση δεν είχαν ουδεμία επίσημη επίδραση στη δίκη εις βάρος του προσφεύγοντος (σκέψεις 61 επ.).

Τεκμήριο αθωότητας και ΜΜΕ – Το δικαίωμα δίκαιης δίκης και το τεκμήριο αθωότητας του προσφεύγοντος δεν παραβιάστηκαν από τη δημοσίευση στα ΜΜΕ των τηλεφωνικών συνομιλιών του με άλλους συγκατηγορούμενους, που καταγράφηκαν από την Υπηρεσία Πληροφοριών Ασφαλείας και έπρεπε να παραμείνουν μυστικές, αφού τα εν λόγω δημοσιεύματα δεν αποτέλεσαν μέρος της δικογραφίας, δεν ελήφθησαν υπόψη από το δικαστήριο που απεφάνθη για την ενοχή του προσφεύγοντος ούτε άσκησαν οποιαδήποτε επιρροή στη σχετική κρίση του (ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Drago Tadić κατά Κροατίας, αριθμ. αιτ. 25551/18) ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Drago Tadić κατά Κροατίας, αριθμ. αιτ. 25551/18

Στην απόφαση Drago Tadić κατά Κροατίας το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν παραβιάστηκε το άρθρο 6 παρ. 1 και 2 ΕΣΔΑ από τη δημοσίευση στα μέσα ενημέρωσης –δύο μήνες πριν το Ανώτατο Δικαστήριο αποφανθεί επί της υποθέσεως του προσφεύγοντος (κατηγορία για συνωμοσία με σκοπό τη δωροδοκία των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου για την αθώωση πολιτικού για εγκλήματα πολέμου)– των ηχογραφησεων των τηλεφωνικών του συνομιλιών που έγιναν από την Υπηρεσία Πληροφοριών Ασφαλείας.

Προκειμένου περί δικών που συνοδεύονται από έντονη εκστρατεία του Τύπου, καθοριστικό κριτήριο για την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 2 ΕΣΔΑ δεν είναι οι υποκειμενικές ανησυχίες του κατηγορουμένου ως προς το αν το κρίνον δικαστήριο υπήρξε απροκατάληπτο, αλλά το κατά πόσον οι φόβοι αυτοί μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικά δικαιολογημένοι ενόψει των ιδιαίτερων περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης. Οι αρνητικές εκστρατείες στα ΜΜΕ, όπως κατεξοχήν συμβαίνει σε πολύκρο-

τες υποθέσεις, δεν αποκλείουν τον δίκαιο χαρακτήρα της δίκης. Αντιθέτως, σε μια δημοκρατική κοινωνία η δίκη μπορεί να παραμένει, παρά την αρνητική δημοσιότητα, δίκαιη στο σύνολό της, εφόσον παρέχονται επαρκείς εγγυήσεις προς τούτο. Για την εκτίμηση του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης λαμβάνονται υπόψη μια σειρά κριτηρίων, όπως ο χρόνος που μεσολάβησε μεταξύ της εκστρατείας στον Τύπο και της έναρξης της δίκης (ιδίως δε του καθορισμού της σύνθεσης του δικαστηρίου), το κατά πόσον τα επίμαχα δημοσιεύματα προέρχονταν από τις αρχές ή ενημερώνονταν από αυτές, και το κατά πόσον τα δημοσιεύματα επηρέασαν τους δικαστές και κατά συνέπεια την έκβαση της δίκης. Εξάλλου, οι επαγγελματίες δικαστές διαθέτουν, σε αντίθεση με τα μέλη του σώματος ενόρκων, κατ' αρχήν την κατάλληλη εμπειρία και κατάρτιση ώστε να αντιστέκονται σε κάθε εξωτερική επιρροή κατά τη διαμόρφωση της κρίσης τους (σκέψεις 102 επ.).

Εν προκειμένω, η δημοσίευση τηλεφωνικών συνομιλιών του προσφεύγοντος με τους συγκατηγορούμενους του, που είχαν καταγραφεί από την Υπηρεσία Πληροφοριών Ασφαλείας και έπρεπε να παραμείνουν μυστικές, έλαβε χώρα μόλις οκτώ εβδομάδες πριν την έναρξη της δευτεροβάθμιας δίκης και οφειλόταν σε διαρροή των πληροφοριών από τις αρμόδιες αρχές. Εν τούτοις, τα εν λόγω δημοσιεύματα δεν αποτέλεσαν μέρος της δικογραφίας εις βάρος του προσφεύγοντος, δεν ελήφθησαν υπόψη και δεν επηρέασαν την κρίση των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου, οι οποίοι εξάλλου διαθέτουν ως επαγγελματίες δικαστές εμπειρία και κατάρτιση, ώστε να αγνοούν κάθε επιρροή εκτός της δίκης όταν εκφέρουν δικαστικές κρίσεις (σκέψεις 105 επ.).

Αρχή ne bis in idem – Δυαδικές διαδικασίες – Το διοικητικό πρόστιμο για παραβάσεις ήσσονος σημασίας είναι κύρωση ποινικού χαρακτήρα, δεδομένου ότι ενέχει στοιχεία τιμωρίας και αποτροπής – Επαρκής χρονική σύνδεση της ποινικής και της διοικητικής διαδικασίας – Η διπλή διαδικασία δεν εξυπηρετούσε συμπληρωματικούς σκοπούς, δεν αποτελούσε προβλέψιμη συνέπεια για την επίμαχη πράξη, οι δε επιμέρους διαδικασίες δεν συνδύασθησαν κατά τρόπο ολοκληρωμένο, ώστε να

μπορούν να ιδωθούν ως συνεκτικό σύνολο (ΕΔΔΑ, απόφ. της 3.10.2023, Vasile Sorin Marin κατά Ρουμανίας, αριθμ. αιτ. 17412/16)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 3.10.2023, Vasile Sorin Marin κατά Ρουμανίας, αριθμ. αιτ. 17412/16

Στην απόφαση Vasile Sorin Marin κατά Ρουμανίας το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η σωρευτική επιβολή ποινής και διοικητικού προστίμου στον προσφεύγοντα για πράξεις διατάραξης της δημόσιας τάξης συνιστά παραβίαση του άρθρου 4 παρ. 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ. Επαναλαμβάνοντας την πάγια νομολογία του σχετικά με τις δυαδικές κυρώσεις και διαδικασίες, το Δικαστήριο εξέτασε: α) αν οι υπό κρίση διαδικασίες είχαν ποινικό χαρακτήρα, β) αν αφορούσαν τα ίδια πραγματικά περιστατικά (*idem*), γ) αν το διοικητικό πρόστιμο αποτελούσε «αμετάκλητη καταδίκη», και δ) αν πληρούνταν τα κριτήρια συμβατότητας της ύπαρξης διπλών διαδικασιών με το άρθρο 4 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ (*bis*).

Για τη διαπίστωση του ποινικού ή μη χαρακτήρα μιας κύρωσης, κρίσιμος είναι σύμφωνα με τα κριτήρια Engel όχι μόνον ο νομικός χαρακτηρισμός της επίμαχης παράβασης στο εθνικό δίκαιο, αλλά και η ίδια η φύση της παράβασης, καθώς και ο βαθμός αυστηρότητας της επαπειλούμενης κύρωσης. Το δεύτερο και το τρίτο κριτήριο δεν χρειάζεται απαραίτητως να συντρέχουν σωρευτικά, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται η σωρευτική προσέγγιση σε περιπτώσεις όπου δεν είναι δυνατή η εξαγωγή σαφούς συμπεράσματος από την εξέταση κάθε κριτηρίου μεμονωμένα. Το επίμαχο πρόστιμο χαρακτηριζόταν μεν στην εθνική νομοθεσία ως διοικητικό για παραβάσεις ήσσονος σημασίας και το ύψος του ήταν χαμηλό –εν γένει (έως 250 ευρώ) αλλά και στη συγκεκριμένη υπόθεση (50 ευρώ)–, πλην όμως αποσκοπούσε στην τιμωρηση και στην αποτροπή συμπεριφορών ικανών να υπονομεύσουν τις κατοχυρωμένες προστατευόμενες κοινωνικές αξίες, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τις ποινικές κυρώσεις. Ως εκ τούτου, επρόκειτο για κύρωση ποινική φύσεως (σκέψεις 40 επ.).

Τα πραγματικά περιστατικά υπήρξαν σε αμφοτερές τις διαδικασίες τα ίδια, δηλαδή μια συμπλοκή σε κάποιο νυχτερινό κέντρο διασκέδασης. Το γεγονός ότι στη μεν διοικητική διαδικασία έγινε λόγος για απλή

λεκτική βία, στη δε ποινική για βίαιες πράξεις, απειλές και καταστροφή περιουσίας δεν ασκεί επιρροή για την κατάφαση της ταυτότητας της πράξης (idem). Επομένως, οι απαγγελθείσες ποινικές κατηγορίες περιελάμβαναν τα πραγματικά περιστατικά της διοικητικής παράβασης στο σύνολό τους και, αντιστρόφως, τα πραγματικά περιστατικά της διοικητικής παράβασης δεν περιείχαν στοιχεία μη περιεχόμενα στο ποινικό αδίκημα για το οποίο κατηγορήθηκε προσφεύγων (σκέψεις 46 επ.).

Επιπλέον, η διοικητική απόφαση επιβολής προστίμου είχε καταστεί αμετάκλητη κατά τον χρόνο δίωξης και παραπομπής του προσφεύγοντος στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο (σκέψεις 52 επ.).

Τέλος, κατά τον έλεγχο της αρκούντως στενής σχέσης μεταξύ των δυαδικών διαδικασιών ως προς την ουσία και τον χρόνο –και συνακόλουθα τον έλεγχο της συμβατότητάς τους με το άρθρο 4 παρ. 1 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ– σημαντικοί παράγοντες είναι οι εξής:

– κατά πόσον με τις διαφορετικές διαδικασίες επιδιώκονται συμπληρωματικοί σκοποί και συνεπώς αντιμετωπίζονται, όχι μόνον in abstracto αλλά και in concreto, διαφορετικές πτυχές της επίμαχης παράβασης·

– κατά πόσον η δυαδικότητα των σχετικών διαδικασιών ήταν προβλέψιμη συνέπεια της ίδιας παράβασης (in idem), τόσο βάσει νόμου όσο και στην πράξη·

– κατά πόσον οι σχετικές διαδικασίες διεξήχθησαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγεται κατά το δυνατόν οποιαδήποτε πρόσθετη επιβάρυνση του καθ' ου, και, ειδικότερα ως προς τη συλλογή και την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, ιδίως μέσω επαρκούς αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαφόρων αρμοδίων αρχών, ώστε να διασφαλισθεί ότι η διαπίστωση πραγματικών περιστατικών στη μία διαδικασία αξιοποιείται και στην άλλη·

– και, προπαντός, κατά πόσον η κύρωση που επιβάλλεται στο πλαίσιο της διαδικασίας που κατέστη αμετάκλητη πρώτη ελήφθη υπόψη στη διαδικασία που κατέστη αμετάκλητη τελευταία, ούτως ώστε να αποφευχθεί η υπερβολική επιβάρυνση του καθ' ου. Αυτός ο τελευταίος κίνδυνος είναι λιγότερο πιθανό να ανακύψει όταν εφαρμόζεται κάποιος αντισταθ-

μιστικός μηχανισμός, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι το συνολικό ύψος των επιβαλλόμενων κυρώσεων είναι αναλογικό.

Οι δυαδικές διαδικασίες είναι πιθανότερο να πληρούν τα κριτήρια της συμπληρωματικότητας και της συνοχής εάν οι μη χαρακτηριζόμενες ως ποινικές επαπειλούμενες κυρώσεις προβλέπονται ειδικά για την υπό κρίση συμπεριφορά και έτσι διαφοροποιούνται από εκείνες του «σκληρού πυρήνα του ποινικού δικαίου». Εν προκειμένω, οι δύο διαδικασίες, εκ των οποίων η χαρακτηριζόμενη ως ποινική ξεκίνησε πρώτη, ολοκληρώθηκε όμως τελευταία, συνδέονταν επαρκώς χρονικά. Ωστόσο, δεν εξυπηρετούσαν συμπληρωματικούς σκοπούς, αφού το μεν πρόστιμο αφορούσε μια συμπεριφορά που συνιστούσε μεμονωμένο περιστατικό και όχι πρότυπο τέτοιας συμπεριφοράς, η δε ποινική διαδικασία, που είχε εκκινήσει νωρίτερα, δεν συνεχίστηκε μετά την επιβολή του προστίμου με σκοπό τη συνολική και πληρέστερη αντιμετώπιση της παράβασης. Επιπλέον, ο προσφεύγων δεν μπορούσε να προβλέψει ότι για την ίδια πράξη θα εκνείτο τόσο ποινική όσο και διοικητική διαδικασία εις βάρος του, από τη σώρευση δε αυτή επιβαρύνθηκε πέραν του απολύτως αναγκαίου, αφού το ποινικό δικαστήριο ούτε έλαβε υπόψη το γεγονός ότι για την ίδια πράξη είχε διεξαχθεί ήδη διοικητική διαδικασία ούτε συνεκτίμησε κατά την ήδη επιβληθείσα κύρωση. Ως εκ τούτου, παρά τη χρονική σύνδεσή τους, οι δύο διαδικασίες δεν εξυπηρετούσαν συμπληρωματικούς σκοπούς και δεν συνδυάστηκαν κατά τρόπο ολοκληρωμένο, ώστε να αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο (σκέψεις 54 επ.).

Μεταβολή κατηγορίας από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο – Πραγματικά περιστατικά ήδη γνωστά στον κατηγορούμενο – Παραίτηση από το δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής – Μη παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1, 3 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 5.3.2024, Leka κατά Αλβανίας, αριθμ. αιτ. 60569/09)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 5.3.2024, Leka κατά Αλβανίας, αριθμ. αιτ. 60569/09

Στην υπόθεση Leka κατά Αλβανίας το τρίτο τμήμα του ΕΔΔΑ εξέτασε α) τη δυνατότητα του εθνικού δι-

καστηρίου να μεταβάλει την κατηγορία υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 1, 3 ΕΣΔΑ και β) το δικαίωμα του κατηγορουμένου στην παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής.

Εν προκειμένω, ο προσφεύγων κατηγορήθηκε αρχικά για ανθρωποκτονία, τετελεσμένη και σε απόπειρα, και παράνομη κατοχή πυροβόλου όπλου και καταδικάστηκε για τα ανωτέρω αδικήματα από το πρωτοβάθμιο εθνικό δικαστήριο. Μετά από έφεση του προσφεύγοντος, το δευτεροβάθμιο εθνικό δικαστήριο μετέβαλε την κατηγορία και τον κήρυξε ένοχο για τα αδικήματα της απόπειρας ληστείας με θανατηφόρο αποτέλεσμα, της απόπειρας ανθρωποκτονίας και της παράνομης κατοχής πυροβόλου όπλου.

Το Δικαστήριο, παραπέμποντας στην προηγούμενη απόφασή του Pélissier και Sassi κατά Γαλλίας, έκρινε ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορηθεί «την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας» (άρθρο 6 παρ. 3 εδ. α' ΕΣΔΑ) περιλαμβάνει τόσο τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν τη φερόμενη ως τελεσθείσα αξιόποινη πράξη όσο και τον σχετικό νομικό χαρακτηρισμό αυτών (σκέψεις 63-64). Πιθανή μεταβολή της κατηγορίας δεν θίγει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, εφόσον του δίνεται η ευκαιρία να οργανώσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του (σκέψη 65).

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι τα στοιχεία που αποτελούν το αδίκημα της ανθρωποκτονίας διαφέρουν από αυτά που συγκροτούν το αδίκημα της απόπειρας ληστείας με θανατηφόρο αποτέλεσμα. Ωστόσο, τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υπόθεσης, ιδίως ότι κατά τον υπό διερεύνηση χρόνο ο ίδιος είχε καλέσει τον παθόντα και του είχε προτείνει να ανταλλάξουν το ποσό των 8.000 ευρώ με τα αντίστοιχα αλβανικά Λεκ, ήταν ήδη γνωστά στον προσφεύγοντα. Συνεπώς, δεν προστέθηκαν νέα πραγματικά περιστατικά στη δίκη του προσφεύγοντος στο δευτεροβάθμιο εθνικό δικαστήριο.

Με δεδομένο μάλιστα ότι άπαντα τα ανωτέρω πραγματικά περιστατικά περιλαμβάνονταν τόσο στο παραπεμπτικό έγγραφο του εισαγγελέα για την εκδίκαση της υπόθεσης όσο και στην πρωτοβάθμια καταδικαστική απόφαση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε στη διάθεσή του επαρκή χρόνο για να

οργανώσει την υπεράσπισή του. Με αυτό το σκεπτικό το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν παραβιάστηκε το άρθρο 6 παρ. 1, 3 ΕΣΔΑ.

Όσον αφορά τον ισχυρισμό του προσφεύγοντος περί παραβίασης του δικαιώματός του στη δωρεάν παροχή νομικής συνδρομής, το ΕΔΔΑ δέχθηκε τα ακόλουθα. Ο προσφεύγων ανακρίθηκε από τις αστυνομικές αρχές σε τρεις περιστάσεις, κατά τις οποίες ενημερώθηκε για το δικαίωμά του να παραστεί με συνήγορο. Ωστόσο, η ενημέρωση αυτή ήταν συγκεχυμένη, καθώς δεν κατέστη σαφές στον κατηγορούμενο αν έχει δικαίωμα να παραστεί με συνήγορο της επιλογής του ή αν μπορούσε να ζητήσει την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής. Με αυτό το δεδομένο, πιθανή παραίτηση του προσφεύγοντος από το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο δεν μπορεί να νοηθεί και ως παραίτηση από το δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής. Πράγματι, το Δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε ότι το σχετικό δικαίωμα του προσφεύγοντος περιορίστηκε από τις αλβανικές αρχές.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον αυτός ο περιορισμός των δικαιωμάτων του προσφεύγοντος κατά τη διάρκεια της ανάκρισής του από τις αστυνομικές αρχές συνιστά και παραβίαση του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ. Προσέγγισε δε το ζήτημα αυτό μέσα από τα ακόλουθα κριτήρια: α) αν ο κατηγορούμενος ήταν σε ευάλωτη θέση, β) τις περιστάσεις υπό τις οποίες οι αλβανικές αρχές συνέλεξαν το αποδεικτικό υλικό, ενώ ο κατηγορούμενος δεν είχε συνήγορο, γ) αν ο κατηγορούμενος ήταν σε θέση να αμφισβητήσει το αποδεικτικό υλικό και να αντιταχθεί στην αξιοποίησή του, γ) τη φύση της ομολογίας του και τις περιστάσεις υπό τις οποίες αυτή ελήφθη, δ) την αξιοποίηση του αποδεικτικού υλικού που συνέλεξαν οι αρχές χωρίς την παρουσία συνηγόρου, και ιδίως αν αυτό αποτέλεσε τμήμα των αποδεικτικών στοιχείων στα οποία στηρίχθηκε η καταδίκη, και τη δύναμη των λοιπών αποδεικτικών μέσων, και ε) το δημόσιο συμφέρον για τη διερεύνηση του εγκλήματος.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν βρέθηκε σε ευάλωτη θέση ούτε κατήγγειλε οποιαδήποτε κακομεταχείριση από τις αρχές, ενημερώθηκε για το δικαίωμα σιωπής και μη

αυτοενοχοποίησης και επιπλέον αμφισβήτησε κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία τις καταθέσεις που έδωσε στην προδικασία. Μάλιστα, το εφετείο δεν βασίστηκε στην ομολογία του προσφεύγοντος, αλλά αξιοποίησε περαιτέρω αποδεικτικά μέσα. Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα κριτήρια, το ΕΔΔΑ κατέληξε ομόφωνα στο συμπέρασμα ότι δεν παραβιάστηκε το δικαίωμα του προσφεύγοντος στη δίκαιη δίκη.

Δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο – Παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής – Προϋποθέσεις για την εγκυρότητα της παραίτησης (ΕΔΔΑ, απόφ. της 8.2.2024, Bogdan κατά Ουκρανίας, αριθμ. αιτ. 3016/16)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 8.2.2024, Bogdan κατά Ουκρανίας, αριθμ. αιτ. 3016/16

Στην υπόθεση Bogdan κατά Ουκρανίας το πέμπτο τμήμα του ΕΔΔΑ εξέτασε την ισχύ της παραίτησης από το δικαίωμα δωρεάν παροχής νομικής συνδρομής από το κράτος, όπως αυτό προβλέπεται από το άρθρο 6 παρ. 1, 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ.

Εν προκειμένω ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι στις 14 Απριλίου 2014 συνελήφθη ανεπίσημα από την ουκρανική αστυνομία ως ύποπτος για το αδίκημα της κλοπής. Κατά τη διάρκεια αυτής της ανεπίσημης σύλληψής του, συντάχθηκε έκθεση στην οποία αναφερόταν ότι ο προσφεύγων είχε ενημερωθεί σχετικά με το δικαίωμά του να ζητήσει τον ορισμό συνηγόρου. Στην ίδια έκθεση τέθηκε ιδιόγραφη σημείωση του προσφεύγοντος, με την οποία παραιτήθηκε από το δικαίωμα δωρεάν παροχής νομικής συνδρομής, ενώ ο ίδιος βρισκόταν σε στερητικό σύνδρομο. Τρεις ημέρες αργότερα, ήτοι στις 17 Απριλίου 2014, η ουκρανική αστυνομία συνέλαβε επίσημα τον προσφεύγοντα. Εν συνεχεία, από έγγραφο του τοπικού κέντρου απεξάρτησης προέκυψε ότι ο προσφεύγων είχε διακομιστεί σε αυτό ως εξωτερικός ασθενής την 18^η Απριλίου 2014, παρουσιάζοντας συμπτώματα ψυχολογικών και συμπεριφορικών διαταραχών λόγω χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, ο προσφεύγων αιτήθηκε τον ορισμό συνηγόρου και καταδικάστηκε από το δικαστήριο για το αδίκημα της κλοπής. Το δικαστήριο έκρινε ότι η

παραίτηση του προσφεύγοντος από το δικαίωμα ορισμού συνηγόρου κατά την προδικασία ήταν έγκυρη και απέρριψε τους ισχυρισμούς του περί άσκησης βίας από τους ανακριτικούς υπαλλήλους.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου επιβεβαίωσε ότι το δικαίωμα ορισμού συνηγόρου αποτελεί θεμέλιο του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη, προστατεύεται από το άρθρο 6 παρ. 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ και δύναται να περιοριστεί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (σκέψεις 40-42). Περαιτέρω, το Δικαστήριο παρέθεσε μια σειρά ενδεικτικών κριτηρίων που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να διαγνωστεί κατά πόσον η διαδικασία ενώπιον των εθνικών αρχών πληροί τις προϋποθέσεις της δίκαιης δίκης κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ (σκέψεις 44-45).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι ο προσφεύγων συνελήφθη de facto, έστω και ανεπίσημα, από τις 14 Απριλίου 2014 ως ύποπτος για το αδίκημα της κλοπής. Μάλιστα, ο προσφεύγων υπέγραψε την παραίτησή του από το δικαίωμα παροχής συνηγόρου ενώ βρισκόταν σε ανεπίσημη, de facto κράτηση και έπασχε από στερητικό σύνδρομο. Υπ' αυτό το πρίσμα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παραίτηση του προσφεύγοντος από το δικαίωμα παροχής συνηγόρου δεν ήταν έγκυρη.

Οι πληροφορίες που έδωσε ο προσφεύγων ενώ βρισκόταν υπό στερητικό σύνδρομο και χωρίς την παρουσία συνηγόρου οδήγησαν στην εύρεση και επιστροφή των κλοπιμαίων. Περαιτέρω, αυτές αποτέλεσαν το βασικό αποδεικτικό μέσο για τη μετέπειτα καταδίκη του προσφεύγοντος (σκέψεις 76-78).

Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει κατά τη διάρκεια της δίκης την εγκυρότητα αυτών των πληροφοριών. Ωστόσο, το εθνικό δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη την κατάσταση του προσφεύγοντος κατά τη διάρκεια της de facto σύλληψής του και το γεγονός ότι αποστερήθηκε του δικαιώματος ορισμού δικηγόρου. Με αυτό το σκεπτικό, το Δικαστήριο έκρινε ομόφωνα ότι παραβιάστηκε το άρθρο 6 παρ. 1, 3 εδ. γ' ΕΣΔΑ.

2. Θύμα – Αποτελεσματικότητα ερευνών

Αναποτελεσματική ποινική έρευνα σχετικά με τραυματισμούς διαδηλωτών και δημοσιογράφων από την αστυνομία – Απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης (διαδικαστική πτυχή) (ΕΔΔΑ, απόφ. της 7.5.2024, Tsaava κ.ά. κατά Γεωργίας, αριθμ. αιτ. 13186/20) ΕΔΔΑ, απόφ. της 7.5.2024, Tsaava κ.ά. κατά Γεωργίας, αριθμ. αιτ. 13186/20

Η υπόθεση αφορά τη διάλυση μιας μεγάλης κλίμακας διαδήλωσης τον Ιούνιο του 2019 μπροστά από το κτίριο του Κοινοβουλίου στην Τιφλίδα. Οι προσφεύγοντες ήταν είτε διαδηλωτές είτε δημοσιογράφοι που τραυματίστηκαν κατά τη διάλυση της διαδήλωσης από τη φερόμενη ως υπερβολική χρήση βίας εκ μέρους της αστυνομίας – μεταξύ άλλων, λόγω της χρήσης πλαστικών σφαιρών. Αμέσως μετά τη λήξη των επεισοδίων κινήθηκε αυτεπαγγέλτως διαδικασία ποινικής διερεύνησης όσων συνέβησαν κατά τη διαδήλωση και όλοι οι προσφεύγοντες εξετάστηκαν ως μάρτυρες.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι προσφεύγοντες είχαν εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα, παρά το γεγονός ότι δεν είχαν καταθέσει στο σύνολό τους αστικές αγωγές αποζημίωσης, καθότι όλοι συμμετείχαν ως μάρτυρες στην εν εξελίξει ποινική έρευνα των επίμαχων γεγονότων και όλοι ζήτησαν να λάβουν τη δικονομική ιδιότητα του θύματος στο πλαίσιο αυτής (αν και το σχετικό αίτημα έγινε δεκτό μόνο για ορισμένους εξ αυτών). Τούτο διότι, όταν διερευνώνται πράξεις οι οποίες στοιχειοθετούν σοβαρά αδικήματα κατά της σωματικής ή της ψυχικής ακεραιότητας ενός ατόμου, μόνον οι μηχανισμοί του ποινικού δικαίου μπορούν να διασφαλίσουν επαρκή προστασία και να λειτουργήσουν αποτρεπτικά (σκέψη 178).

Βασικός σκοπός μιας έρευνας για τυχόν παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ είναι η εξασφάλιση της εφαρμογής των εθνικών νόμων που απαγορεύουν τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, της λογοδοσίας των κρατικών φορέων που εμπλέκονται και της τιμωρίας των υπευθύνων. Γίνεται δεκτό από τη νομολογία του ΕΔΔΑ ότι μια έρευνα θα πρέπει να διενεργείται με τέτοιο τρόπο ώστε να

είναι ικανή να οδηγήσει στην τιμωρία των υπευθύνων. Ωστόσο, το αποτέλεσμα της έρευνας και των επακόλουθων ποινικών διαδικασιών (επιβολή ποινών, πειθαρχικών μέτρων) είναι καθοριστικής σημασίας για τη συμμόρφωση με το διαδικαστικό σκέλος του άρθρου 3 ΕΣΔΑ (σκέψη 205). Άλλωστε, η υποχρέωση διεξαγωγής αποτελεσματικής έρευνας παραμένει, ακόμη και υπό συνθήκες που θέτουν σοβαρές προκλήσεις για την ασφάλεια, όπως σε περιπτώσεις παραβιάσεων που διαπράχθηκαν σε περιβάλλον γενικευμένης βίας (σκέψη 206).

Ως στοιχεία της εν λόγω διαδικαστικής υποχρέωσης θα πρέπει να θεωρηθούν και η απαίτηση για ταχύτητα και εύλογη επιμέλεια κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Η έρευνα θα πρέπει να είναι ενδεδεχής και οι αρχές θα πρέπει να καταβάλλουν σοβαρές προσπάθειες για τη διαλεύκανση της υπόθεσης, χωρίς να βασίζονται σε βιαστικά ή ατεκμηρίωτα συμπεράσματα για να ολοκληρώσουν την έρευνά τους (σκέψεις 208-209). Τέλος, για να είναι μια έρευνα αποτελεσματική θα πρέπει οι διενεργούντες αυτή να τελούν σε σχέση ουσιαστικής ανεξαρτησίας έναντι των ελεγχόμενων προσώπων (σκέψη 210).

Ωστόσο, το ΕΔΔΑ διευκρινίζει, ακολουθώντας την πάγια νομολογία του, ότι η αποτελεσματικότητα της έρευνας θα πρέπει να εκτιμάται συνολικά, όπως – αντιστοίχως – συνολικά αξιολογούνται οι απαιτήσεις της δίκαιης δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ (σκέψη 211).

Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διαδικαστική πτυχή του άρθρου 3 ΕΣΔΑ παραβιάστηκε, αν και αναγνώρισε ότι οι εθνικές αρχές άμεσα και οίκοθεν ξεκίνησαν επίσημη και ανεξάρτητη έρευνα με ευρύ αντικείμενο σχετικά με τη βίαιη διάλυση της επίμαχης διαδήλωσης, καθώς και ότι άμεσα ελήφθησαν ερευνητικά μέτρα. Τούτο, διότι αφενός μεν οι εθνικές δεν επέδειξαν την αναγκαία επιμέλεια κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, αφετέρου δε η έρευνα, αν και εξ αντικειμένου πολύπλοκη, συνεχιζόταν επί τεσσέραμις χρόνια, χωρίς να έχει ακόμη καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα (σκέψεις 217 επ.).

Έτσι, δεν διαπιστώθηκε από την έρευνα για ποιον λόγο δεν ελήφθησαν κατάλληλες προφυλάξεις για την αποφυγή μιας βίαιης επέμβασης της αστυνομίας

(λ.χ. με την προειδοποίηση των διαδηλωτών πριν από την καταφυγή στη χρήση βίας), το δε ζήτημα της πιθανής ευθύνης ιεραρχικά ανωτέρων δεν εξετάστηκε επαρκώς (σκέψη 220). Επιπλέον, δεν έλαβε χώρα μια συστηματική ανάλυση των επίμαχων γεγονότων (λ.χ. υποβολή επίσημων αναφορών από εμπλεκόμενους αστυνομικούς για την έκταση της βίας που χρησιμοποιήσαν, σύνταξη λεπτομερούς χρονοδιαγράμματος των γεγονότων, περιγραφή των σταδίων σχεδιασμού και υλοποίησης της διάλυσης της διαδήλωσης) (σκέψη 221), ενώ –κατά βάση– κανένας αστυνομικός δεν θεωρήθηκε ύποπτος στο πλαίσιο της έρευνας (σκέψη 222).

Συνεπώς, αν και το ΕΔΔΑ δεν είναι αρμόδιο να προσδιορίσει τα συγκεκριμένα μέτρα που θα έπρεπε να είχαν ληφθεί στο πλαίσιο της επίμαχης έρευνας, διαπίστωσε ότι οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν από τις αρχές, για πάνω από τεσσεράμισι χρόνια, ήταν ανεπαρκείς προκειμένου να διερευνηθούν σε βάθος οι συνθήκες που θα μπορούσαν να ρίξουν φως στους τραυματισμούς που υπέστησαν οι προσφεύγοντες (σκέψη 234).

Αντιθέτως, ως προς την παραβίαση της ουσιαστικής πτυχής του άρθρου 3 ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ δεν έλαβε θέση, καθότι η σχετική έρευνα των εθνικών αρχών δεν είχε ακόμη καταλήξει σε συμπεράσματα για τυχόν ατομικές ευθύνες, ώστε να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για τυχόν ευθύνη του συμβαλλόμενου κράτους (σκέψεις 244-246).

Αναποτελεσματική έρευνα σχετικά με ισχυρισμούς του προσφεύγοντος για σεξουαλική κακοποίηση – Απόρριψη αιτήματος διενέργειας ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης – Παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ (διαδικαστική πτυχή) (ΕΔΔΑ, απόφ. της 9.4.2024, Ε.Λ. κατά Λιθουανίας, αριθμ. αιτ. 12471/20)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 9.4.2024, Ε.Λ. κατά Λιθουανίας, αριθμ. αιτ. 12471/20

Ο προσφεύγων, όντας ανήλικος, υπέστη σεξουαλική κακοποίηση από τρία μεγαλύτερα αγόρια κατά τη διάρκεια της παραμονής του σε ίδρυμα κατά τα έτη 2008-2013. Το 2018 η αστυνομία ξεκίνησε σχετική προκαταρκτική έρευνα, αφού προηγουμένως

ο προσφεύγων εκμυστηρεύτηκε στην τότε ανάδοχη κηδεμόνα του την κακοποίηση που υπέστη. Ωστόσο, ο αρμόδιος εισαγγελέας αρχειοθέτησε την υπόθεση, καθότι από τις καταθέσεις που ελήφθησαν, από την ιατρική εξέταση του προσφεύγοντος, από την κατάθεση του τελευταίου καθώς και από τις τηλεφωνικές παρακολουθήσεις των εμπλεκόμενων προσώπων δεν προέκυψαν –κατά την κρίση του– επαρκή αποδεικτικά στοιχεία.

Κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, όταν υποβάλλεται μια καταγγελία κακομεταχείρισης, τα συμβαλλόμενα κράτη βαρύνονται με μια σειρά από αλληλένδετες θετικές υποχρεώσεις: (α) την υποχρέωση θέσπισης και εφαρμογής στην πράξη ενός επαρκούς νομοθετικού πλαισίου, (β) την υποχρέωση λήψης εύλογων μέτρων για την αποτροπή ενός πραγματικού και άμεσου κινδύνου κακομεταχείρισης, τον οποίο οι αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν, και (γ) την υποχρέωση διεξαγωγής αποτελεσματικής έρευνας όταν υποβάλλεται μια ευλογοφανής καταγγελία περί κακομεταχείρισης (σκέψη 46).

Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ, αν και αναγνώρισε τις προσπάθειες των εθνικών αρχών για διερεύνηση της καταγγελίας (άμεση κίνηση προκαταρκτικής εξέτασης, διενέργεια σειράς ανακριτικών πράξεων – βλ. σκέψη 48), εν τούτοις προχώρησε σε μια συνολική αξιολόγηση της ποινικής διαδικασίας, ώστε να διαπιστωθεί η τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη διαδικαστική πτυχή του άρθρου 3 ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ παρατήρησε ότι, κατά πρώτον, η εξέταση των φερόμενων ως δραστών από τις αρχές περιορίστηκε στην ακρόαση της εκδοχής τους για τα επίμαχα γεγονότα (σκέψη 50) και, περαιτέρω, ότι δεν διατάχθηκε από τις αρμόδιες δικαστικές/εισαγγελικές αρχές η ψυχιατρική και ψυχολογική εξέταση του προσφεύγοντος στο πλαίσιο σχετικής πραγματογνωμοσύνης (σκέψεις 51 επ.).

Κατά το ΕΔΔΑ, η διεξαγωγή ψυχιατρικής/ψυχολογικής πραγματογνωμοσύνης αποτελεί ένα σημαντικό αποδεικτικό μέσο για τη διερεύνηση τέτοιας φύσεως υποθέσεων, η αξία της οποίας εκτείνεται πέραν της αξιολόγησης της αντιληπτικής ικανότητας και ψυχικής κατάστασης του ανήλικου θύματος. Η διεξαγωγή της δεν θα πρέπει δε να εξαρτάται από την προηγού-

μενη υποβολή σχετικού αιτήματος από την πλευρά του παθόντος (σκέψη 54).

Με βάση τα ανωτέρω, το ΕΔΔΑ, αξιολογώντας την απροθυμία των αρχών να διατάξουν τη διενέργεια ψυχιατρικής και ψυχολογικής πραγματογνωμοσύνης του προσφεύγοντος σχετικά με την καταγγελλόμενη σεξουαλική κακοποίηση του κατά την παραμονή του στο ανάδοχο ίδρυμα, καθώς και την παράλειψη των εισαγγελικών και δικαστικών αρχών που έκριναν τις ενστάσεις του προσφεύγοντος κατά της αρχαιοθέτησης της υπόθεσης να εξετάσουν την αναγκαιότητα μιας τέτοιας πραγματογνωμοσύνης, παρά τα επιχειρήματα που προέβαλε ο προσφεύγων ενώπιόν τους, έκρινε ότι το συμβαλλόμενο κράτος απέτυχε να διερευνήσει αποτελεσματικά την κακομεταχείριση που φέρεται να υπέστη ο προσφεύγων και, ως εκ τούτου, διαπίστωσε την παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ (σκέψεις 56, 57).

Καταγγελία αλλοδαπής για βιασμό – Πλημμελής εφαρμογή του επαρκούς κανονιστικού πλαισίου – Ανεπαρκής ενημέρωση αναφορικά με το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας – Εξέταση καταγγέλουσας χωρίς την παρουσία εγγεγραμμένου στον σχετικό κατάλογο διερμηνέα – Παράλειψη λήψης μέτρων για την αποφυγή περαιτέρω ψυχικού τραυματισμού της καταγγέλουσας – Ανεπαρκής εξέταση αποδεικτικών μέσων – Παραβίαση των άρθρων 3 και 8 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 13.2.2024, X κατά Ελλάδος, αριθμ. αιτ. 38588/21)
ΕΔΔΑ, απόφ. της 13.2.2024, X κατά Ελλάδος, αριθμ. αιτ. 38588/21

Στην υπόθεση X κατά Ελλάδος το τρίτο τμήμα του ΕΔΔΑ εξέτασε τις πράξεις και τις παραλείψεις των ελληνικών αρχών κατά τη διερεύνηση καταγγελίας βιασμού υπό το πρίσμα των άρθρων 3 και 8 ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας, Βρετανίδας υπηκόου, οι ελληνικές αρχές δεν διερευνήσαν αποτελεσματικά την καταγγελία της που αφορούσε την τέλεση βιασμού εις βάρος της και δεν προστάτευσαν τα δικαιώματά της ως θύματος εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας.

Στην υπό κρίση περίπτωση η προσφεύγουσα κα-

τήγγειλε ότι είχε βιαστεί και οδηγήθηκε στο τοπικό αστυνομικό τμήμα μαζί με τη μητέρα της. Εκεί, παρότι η ίδια δεν γνώριζε την ελληνική γλώσσα, έδωσε κατάθεση χωρίς την παρουσία εγγεγραμμένου στον σχετικό κατάλογο διερμηνέα. Η κατάθεσή της γράφτηκε στα ελληνικά και η ίδια δεν ήταν σε θέση να επιβεβαιώσει την ακρίβειά της. Στη συνέχεια, χωρίς να προηγηθεί καμία ενημέρωση, οδηγήθηκε στο τοπικό κέντρο υγείας για εξετάσεις. Κατά τη διάρκεια της παραμονής της στο αστυνομικό τμήμα και στο κέντρο υγείας αναγκάστηκε να καθίσει απέναντι από τον κατηγορούμενο, ενώ οδηγήθηκε στην αίθουσα εξέτασης του κέντρου υγείας ενώπιόν του. Την επόμενη ημέρα οδηγήθηκε στο αστυνομικό τμήμα, όπου της δόθηκαν να υπογράψει εκ νέου έγγραφα στα ελληνικά, τα οποία δεν ήταν σε θέση να κατανοήσει. Σε όλη αυτή τη διαδικασία η προσφεύγουσα δεν ενημερώθηκε σχετικά με τη δυνατότητα παράστασης με συνήγορο.

Η ποινική διαδικασία που ξεκίνησε εις βάρος του κατηγορουμένου περατώθηκε με απαλλακτικό βούλευμα του συμβουλίου πλημμελειοδικών κατόπιν αντίστοιχης εισαγγελικής πρότασης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη γενομένη δεκτή εισαγγελική πρόταση, δεν προέκυψαν αντικειμενικά ευρήματα που να επιβεβαιώνουν ότι η προσφεύγουσα ακινητοποιήθηκε από τον κατηγορούμενο και ότι η αντίστασή της ξεπεράστηκε από την ανώτερη σωματική του δύναμη. Η ίδια ήλθε σε επικοινωνία με τη βρετανική πρεσβεία προκειμένου να λάβει αντίγραφο της δικογραφίας. Οι σχετικές αιτήσεις όμως απορρίφθηκαν, διότι η προσφεύγουσα δεν είχε δηλώσει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας στην παρούσα υπόθεση. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ελλάδα έχει θεσπίσει ποινικές διατάξεις για την τιμωρία του εγκλήματος του βιασμού και ότι το σχετικό κανονιστικό πλαίσιο ήταν εν γένει επαρκές. Εν τούτοις, οι αρχές δεν έλαβαν εν προκειμένω τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία της προσφεύγουσας, και ειδικότερα δεν την ενημέρωσαν για τα δικαιώματά της ως θύματος, όπως το δικαίωμα νομικής συνδρομής ή συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης, ούτε για τη δυνατότητα να παραστεί προς υποστήριξη της κατηγορίας εις βάρος του κατηγορουμένου (σκέψη 40). Μάλιστα, το

ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η αποστολή καταλόγου δικηγόρων στην προσφεύγουσα από τη βρετανική πρεσβεία δεν απαλλάσσει το κράτος από τις σχετικές δικονομικές του υποχρεώσεις (σκέψη 42).

Περαιτέρω, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι δεν δόθηκε στην προσφεύγουσα καμία πληροφορία για την ποινική διαδικασία ή για τις ιατρικές της εξετάσεις σε γλώσσα που να κατανοεί, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός αισθήματος σύγχυσης (σκέψη 78). Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση δεν παρείχε καμία πληροφορία σχετικά με το κατά πόσον τηρείτο κατάλογος διερμηνέων ή αν πράγματι συνέτρεξαν εξαιρετικές συνθήκες που θα δικαιολογούσαν τον διορισμό του τουριστικού πράκτορα που οργάνωσε τις διακοπές της προσφεύγουσας ως διερμηνέα (σκέψη 75).

Επιπλέον, στην απόφαση γίνεται δεκτό ότι οι ανακριτικές αρχές δεν φρόντισαν ώστε η προσφεύγουσα να μην έρχεται σε άμεση αντιπαράθεση με τον κατηγορούμενο στο νοσοκομείο και στο αστυνομικό τμήμα, επιτείνοντας έτσι την ταλαιπωρία της και επιτρέποντας τον εκφοβισμό της (σκέψη 76).

Λόγω των παραλείψεων αυτών, η προσφεύγουσα δεν είχε δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής στην ποινική διαδικασία και δεν ήταν σε θέση να λάβει τεκμηριωμένες αποφάσεις.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι στην εισαγγελική πρόταση έγινε δεκτή χωρίς καμία επιφύλαξη η εκδοχή του κατηγορουμένου για τα υπό διερεύνηση γεγονότα (σκέψη 80). Το ΕΔΔΑ, μάλιστα, δέχθηκε ότι δεν ελήφθη υπόψη το νεαρό της ηλικίας της καταγγέλλουσας και η συνακόλουθη έλλειψη σεξουαλικής εμπειρίας, δεν έγινε αναφορά στις ιατρικές της εξετάσεις, δεν αξιολογήθηκε η ψυχολογική κατάσταση της προσφεύγουσας μετά το περιστατικό και δεν εξετάστηκε κριτικά η αξιοπιστία της εκδοχής του κατηγορουμένου για τα γεγονότα. Επιπλέον, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η ιατροδικαστική έκθεση δεν περιείχε κάποιο αντικειμενικό στοιχείο που να αντικρούει την εκδοχή της προσφεύγουσας, παρότι όλοι οι ισχυρισμοί της χαρακτηρίστηκαν ως αβάσιμοι (σκέψη 81).

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ αξιολόγησε την εισαγγελική πρόταση ως ανεπαρκώς τεκμηριωμένη, ιδίως αναφορικά με το γεγονός της συναίνεσης της προσφεύγουσας για τη σεξουαλική πράξη. Συγκεκριμένα,

απεφάνθη ότι ο εισαγγελέας υπέθεσε τη συναίνεση της προσφεύγουσας και κατέληξε σε αυτό το συμπέρασμα από το γεγονός ότι είχε μεταβεί στον χώρο του υπογείου.

Ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο, χωρίς να εκφράσει άποψη επί της ενοχής του κατηγορουμένου, διαπίστωσε ομόφωνα ότι παραβιάστηκαν τα άρθρα 3 και 8 ΕΣΔΑ λόγω της παράλειψης των ανακριτικών και δικαστικών αρχών να ανταποκριθούν επαρκώς στην καταγγελία περί βιασμού.

Εμπορία ανθρώπων και απαγόρευση δουλείας και καταναγκαστικών έργων (άρθρο 4 ΕΣΔΑ) – Θετική υποχρέωση των κρατών να εξασφαλίσουν στα θύματα εμπορίας ανθρώπων τη δυνατότητα να ζητήσουν αποζημίωση από τον διακινητή τους για τα διαφυγόντα κέρδη από την παροχή αναγκαστικής σεξουαλικής εργασίας – Η προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων περιλαμβάνει την αποκατάσταση της υλικής ζημίας που αυτά υπέστησαν και την επανένταξή τους στην κοινωνία – Η κατοχύρωση της αξίωσης των θυμάτων έναντι του διακινητή τους προς αποζημίωση για τα διαφυγόντα κέρδη τους αποτελεί ουσιώδη πτυχή της κρατικής απάντησης στην εμπορία ανθρώπων και της καταπολέμησής της κατά το άρθρο 4 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Krachunova κατά Βουλγαρίας, αριθμ. αιτ. 18269/18)
ΕΛΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Krachunova κατά Βουλγαρίας, αριθμ. αιτ. 18269/18

Στην απόφαση Krachunova κατά Βουλγαρίας το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε για πρώτη φορά με το ερώτημα αν από το άρθρο 4 ΕΣΔΑ απορρέει θετική υποχρέωση των κρατών να εξασφαλίσουν στα θύματα εμπορίας ανθρώπων τη δυνατότητα να διεκδικήσουν αποζημίωση από τους διακινητές τους για διαφυγόντα κέρδη από την παροχή αναγκαστικής σεξουαλικής εργασίας. Κατ' αντιστοιχία με τις περιπτώσεις των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ, το γεγονός ότι στο άρθρο 4 ΕΣΔΑ δεν θεσπίζεται ρητώς υποχρέωση των κρατών να κατοχυρώσουν για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων τη δυνατότητα διεκδίκησης των διαφυγόντων κερδών από τους διακινητές δεν μπορεί να θεωρηθεί αποφασιστικής σημασίας για το ερώτημα αν υφίσταται πράγματι τέτοια υποχρέ-

ωση. Όπως στα άρθρα 2 και 3 ΕΣΔΑ, ομοίως στο άρθρο 4 κατοχυρώνεται μια από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης, με αποτέλεσμα να μπορούν να συναχθούν εξ αυτού σιωπηλώς θετικές υποχρεώσεις των κρατών. Ειδικά ως προς την εμπορία ανθρώπων, οι εκ του άρθρου 4 απορρέουσες θετικές υποχρεώσεις πρέπει να προσδιορίζονται και να ερμηνεύονται υπό το φως του Πρωτοκόλλου του Πατέρμο και της Σύμβασης κατά της εμπορίας ανθρώπων. Συνεπώς, η πρόβλεψη πλειόνων μέτρων στην εθνική νομοθεσία και η παροχή της δυνατότητας συνδυαστικής λήψης τους αποδεικνύονται ως οι αποτελεσματικότεροι τρόποι προστασίας των θυμάτων και των δικαιωμάτων τους (σκέψεις 158 επ.).

Έτσι, εκτός από την ήδη αναγνωρισμένη ανάγκη διερεύνησης των σχετικών υποθέσεων και τιμώρησης της εμπορίας ανθρώπων, υφίσταται επίσης η ανάγκη πρόβλεψης μέτρων προς αποκατάσταση της υλικής ζημίας που υπέστησαν τα θύματα των πράξεων αυτών και προς επανένταξή τους στην κοινωνία. Στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης, το ΕΔΔΑ διακήρυξε για πρώτη φορά ότι η κατοχύρωση της αξίωσης των θυμάτων έναντι των διακινητών τους προς αποζημίωση για τα διαφυγόντα κέρδη τους δεν συμβάλλει μόνο στην επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση (*restitutio in integrum*), μέσω της αποκατάστασης της ζημίας που αυτά υπέστησαν στην πλήρη έκτασή της, αλλά και στην αποκατάσταση της αξιοπρέπειάς τους, στην οικονομική και κοινωνική επανάκαμψή τους, καθώς και στη μείωση των πιθανοτήτων να καταστούν εκ νέου θύματα διακινητών. Επιπλέον, δεν επιτρέπει στους διακινητές να απολαύσουν τους καρπούς των αδικημάτων τους, μειώνοντας έτσι τα οικονομικά κίνητρα για τη διάπραξή τους, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην εξοικονόμηση των δημοσίων πόρων που θα επενδύονταν για τη στήριξη των θυμάτων κατά την επανάκαμψή τους. Τέλος, παρέχει πρόσθετο κίνητρο στα θύματα να αποκαλύψουν και να καταγγείλουν περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, συμβάλλοντας έτσι στην καταπολέμηση και αποτροπή της τέλεσης πράξεων εμπορίας ανθρώπων στο μέλλον (σκέψεις 166 επ.).

Η αξίωση των θυμάτων προς αποζημίωση για τα διαφυγόντα εισοδήματά τους πρέπει, επομένως, να θεω-

ρηθεί ουσιώδης πτυχή της κρατικής απάντησης στην εμπορία ανθρώπων και της καταπολέμησής της κατά το άρθρο 4 ΕΣΔΑ. Περαιτέρω μέτρα, ιδίως στο ποινικό και ενίοτε στο μεταναστευτικό δίκαιο, αποτελούν επίσης αναπόσπαστο μέρος της κρατικής απάντησης στην εμπορία ανθρώπων, είναι όμως συμπληρωματικά (σκέψεις 172-173, 177). Η σπουδαιότητα της αποζημίωσης για τα διαφυγόντα κέρδη αναγνωρίζεται πλέον από αρκετές έννομες τάξεις, από τα κράτη δε του Συμβουλίου της Ευρώπης μόνον η Βουλγαρία (ενδεχομένως και η Μάλτα) φαίνεται να αποκλείει ρητώς την ως άνω αξίωση, και μάλιστα όχι για κάθε περίπτωση εμπορίας ανθρώπων, αλλά ειδικά επί εμπορίας ανθρώπων προς σεξουαλική εκμετάλλευση (σκέψεις 174 επ.).

Ενόψει τούτων, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι συνιστά παράβαση των θετικών υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 4 ΕΣΔΑ η απόρριψη από τα βουλγαρικά δικαστήρια της αγωγής της προσφεύγουσας έναντι του διακινητή της για αποζημίωση για τα διαφυγόντα κέρδη, με την αιτιολογία ότι οι εν λόγω αποδοχές είχαν αποκτηθεί με παράνομο και ανήτικο τρόπο. Προκειμένου περί εκμεταλλεύσεως με σκοπό την εξαναγκαστική πορνεία, η οποία είναι ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια, το προβάδισμα πρέπει να δίνεται στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του θύματος και όχι στη νομική εγκυρότητα ή στον ηθικό χαρακτήρα των συμβάσεων εργασίας (σκέψεις 180 επ.).

3. Ανακριτικές πράξεις – Μέτρα δικονομικού καταναγκασμού

Έρευνα στο κινητό τηλέφωνο του κατηγορουμένου – Η διάταξη του ανακριτή περί διενέργειας έρευνας στο κινητό τηλέφωνο του κατηγορουμένου χωρίς περιορισμούς παραβιάζει το άρθρο 8 ΕΣΔΑ, ακόμη και αν το κινητό παραδόθηκε στις αρμόδιες αρχές οικειοθελώς (ΕΔΔΑ απόφ. της 6.6.2024, Bersheda και Rybolovlev κατά Μονακό, αριθμ. αιτ. 36559/19, 36570/19)

ΕΔΔΑ απόφ. της 6.6.2024, Bersheda και Rybolovlev κατά Μονακό, αριθμ. αιτ. 36559/19, 36570/19

Η πρώτη αιτούσα, Tetiana Bershada, δικηγόρος Ελβετίας, κατηγορήθηκε ότι στο πλαίσιο χειρισμού άλ-

λης ποινικής υπόθεσης του εντολέως της κατέγραψε παρανόμως συνομιλία με τρίτο πρόσωπο κατά τη διάρκεια γεύματος που είχε παραθέσει στο σπίτι της. Στο πλαίσιο της εις βάρος της διεξαγόμενης ποινικής διαδικασίας, η αιτούσα παρέδωσε το κινητό της τηλεφώνου αυτοβούλως στις αστυνομικές αρχές, προκειμένου να ερευνηθεί και να αποδειχθεί ότι η καταγραφή έλαβε χώρα καλή τη πίστει και όχι παρανόμως. Υπέδειξε, μάλιστα, το όνομα του συγκεκριμένου αρχείου στο κινητό της τηλεφώνου, καθώς και τον φάκελο στον οποίο βρισκόταν το αρχείο αυτό. Αξιοσημείωτο είναι ότι πριν από την παράδοση του κινητού η αιτούσα είχε διαγράψει μεγάλο όγκο δεδομένων τα οποία δεν σχετίζονταν με την υπόθεση. Ο ανακριτής, ωστόσο, διέταξε τον αρμόδιο πραγματογνώμονα να προβεί σε ευρύτερη έρευνα, η οποία δεν περιοριζόταν αποκλειστικά στην ανάσυρση και εξέταση της επίμαχης καταγραφής ή των σχετικών με την καταγραφή αυτή στοιχείων. Συγκεκριμένα, διέταξε τον πραγματογνώμονα να ερευνήσει όλες τις κλήσεις, τα μηνύματα κινητής τηλεφωνίας και τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν στοιχεία που σχετίζονται έστω και εμμέσως με την κύρια υπόθεση, και γενικότερα να προβεί σε κάθε απαραίτητη για την αποκάλυψη της αλήθειας ενέργεια. Στο πλαίσιο αυτό ερευνήθηκαν στοιχεία και πληροφορίες χιλιάδων μηνυμάτων και κλήσεων που είχαν λάβει χώρα κατά τα περασμένα τρία έτη. Μάλιστα, επανακτήθηκαν και ερευνήθηκαν τα δεδομένα εκείνα τα οποία προηγουμένως η αιτούσα είχε διαγράψει.

Η αιτούσα υπέβαλε αίτημα ενώπιον του αρμόδιου συμβουλίου εφετών περί ακυρώσεως της διάταξης του ανακριτή και των αποτελεσμάτων της έρευνας. Το Εφετείο απέρριψε το αίτημα, κρίνοντας –μεταξύ άλλων– ότι οι προβλεπόμενοι στον ΚΠΔ του Μονακό περιορισμοί ως προς την έρευνα δεν ίσχυαν εν προκειμένω, καθώς η παράδοση του κινητού τηλεφώνου είχε γίνει οικειοθελώς. Ισχυρισμοί της αιτούσας περί παραβιάσεως του δικηγορικού απορρήτου απερρίφθησαν, με το σκεπτικό ότι ουδεμία πληροφορία καλυπτόμενη από το δικηγορικό απόρρητο αποκαλύφθηκε. Η αιτούσα προσέφυγε ενώπιον του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, ωστόσο η προσφυγή της απερρίφθη. Κατόπιν αυτών, η αιτούσα και ο εντολέας

της προσέφυγαν ενώπιον του ΕΔΔΑ, επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.

Όσον αφορά το δικηγορικό απόρρητο, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε μεν την ιδιαιτερότητα της παρούσας υπόθεσης, η οποία συνίσταται στο γεγονός ότι η αιτούσα παρέδωσε αυτοβούλως το κινητό της τηλεφώνου, ωστόσο έκρινε ότι ο σεβασμός του δικηγορικού απορρήτου ισχύει και σε αυτήν την περίπτωση, με αποτέλεσμα το οικείο προστατευτικό πλαίσιο της εθνικής νομοθεσίας να πρέπει να εφαρμόζεται αναλόγως. Όσον αφορά τη διενεργηθείσα έρευνα, πράγματι η διάταξη του ανακριτή ήταν ιδιαίτερα ευρεία, καταλείποντας περιθώριο στον πραγματογνώμονα για κατάχρηση της εξουσίας του. Κρίσιμο ήταν εν προκειμένω και το γεγονός ότι η αρμοδιότητα του ανακριτή περιοριζόταν στη διερεύνηση του παράνομου χαρακτήρα της καταγραφής της συνομιλίας. Περαιτέρω, παρότι η συγκεκριμένη περίπτωση δεν συνιστά «κατάσχεση», ο ανακριτής θα έπρεπε να έχει λάβει προστατευτικά μέτρα αντίστοιχα με εκείνα που ισχύουν στην περίπτωση της κατάσχεσης, όπως επί παραδείγματι, λόγω της επαγγελματικής ιδιότητας της αιτούσας, η παρουσία εκπροσώπου του αρμόδιου δικηγορικού συλλόγου κατά τη διενέργεια της έρευνας. Ο ανακριτής, ωστόσο, δεν έλαβε κανένα τέτοιο μέτρο. Ενόψει των ανωτέρω, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.

Παρακολούθησεις τηλεφωνικών συνομιλιών μη εμπλεκόμενου στην ποινική διαδικασία προσώπου – Αδυναμία προσφυγής σε δικαστική αρχή προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματικός έλεγχος της νομιμότητας και της αναγκαιότητας του ως άνω μέτρου (ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.5.2024, Contrada κατά Ιταλίας [No 4], αριθμ. αιτ. 2507/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.5.2024, Contrada κατά Ιταλίας (No 4), αριθμ. αιτ. 2507/19

Η υπόθεση Contrada κατά Ιταλίας (No 4) αφορά τη νομιμότητα της παρακολούθησης τηλεφωνικών συνομιλιών, καθώς και των ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στην κατοικία του προσφεύγοντος, ο οποίος δεν ήταν ύποπτος για το έγκλημα που διερευνούσαν οι αρχές και, επομένως, δεν ήταν άμεσα εμπλεκόμενος στην ποινική διαδικασία.

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι η παρακολούθηση συνιστούσε αδικαιολόγητη παρέμβαση στα δικαιώματά του κατά το άρθρο 8 ΕΣΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι οι διατάξεις του ιταλικού ΚΠΔ περί παρακολούθησης τηλεφωνικών συνομιλιών δεν πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 8 ΕΣΔΑ, καθώς δεν καθορίζουν σαφώς ποια άτομα δύνανται να τεθούν υπό παρακολούθηση και, επιπλέον, δεν παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις κατά της καταχρηστικής αξιοποίησης του συγκεκριμένου μέτρου.

Το ΕΔΔΑ απαιτεί την ύπαρξη σαφώς διατυπωμένου νόμου στο εθνικό δίκαιο, ο οποίος να καθορίζει με σαφήνεια τις περιστάσεις και τους όρους υπό τους οποίους η δημόσια εξουσία μπορεί να επιβάλλει μέτρα παρακολούθησης. Περαιτέρω, πρέπει να υπάρχουν επαρκείς και αποτελεσματικές εγγυήσεις κατά της καταχρηστικής αξιοποίησης του συγκεκριμένου μέτρου, προκειμένου να προστατεύεται το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή (σκέψεις 83 επ.).

Το Δικαστήριο εξέτασε τη νομοθεσία και τη νομολογία της Ιταλίας σχετικά με την παρακολούθηση επικοινωνιών και διαπίστωσε ότι, αν και δεν υπήρχαν σαφείς διατάξεις που να καθορίζουν ποια άτομα μπορεί να παρακολουθούνται, η ιταλική νομολογία παρείχε επαρκείς κατευθύνσεις και εγγυήσεις κατά της καταχρηστικής αξιοποίησης του μέτρου. Ειδικότερα, η παρακολούθηση μπορεί να επιβληθεί ακόμη και σε άτομα που δεν είναι άμεσα εμπλεκόμενα στην αξιόποινη πράξη, αν αυτά ενδέχεται να διαθέτουν χρήσιμες πληροφορίες για την έρευνα. Επιπλέον, η ιταλική νομολογία επιβάλλει αρκετές εγγυήσεις για να περιοριστεί η χρήση αυτών των μέτρων: Απαιτείται δικαστική έγκριση της παρακολούθησης, η απόφαση του δικαστή πρέπει να παρέχει επαρκή αιτιολόγηση και η τηλεφωνική γραμμή που παρακολουθείται πρέπει να προσδιορίζεται με ακρίβεια (σκέψεις 88 επ.).

Ωστόσο, προέκυψαν σοβαρές αδυναμίες στο ιταλικό σύστημα, όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων που τίθενται υπό παρακολούθηση χωρίς να εμπλέκονται άμεσα στην ποινική διαδικασία. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι τα άτομα αυτά έχουν περιορισμένη δυνατότητα να ζητήσουν τον δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας και της αναγκαιότητας των μέτρων παρακολούθησης που ελήφθη-

σαν εν αγνοία τους (σκέψη 93) και δεν μπορούν να ζητήσουν κατάλληλη αποκατάσταση (σκέψη 94). Το ΕΔΔΑ, εξάλλου, έχει ήδη αποφανθεί ότι η στέρηση της πραγματικής δυνατότητας αναδρομικής προσβολής ενός τέτοιου μέτρου από ένα πρόσωπο που υποκειται σε παρακολουθήσεις, σημαίνει ότι το πρόσωπο αυτό στερείται μιας σημαντικής εγγύησης έναντι ενδεχόμενης κατάχρησης (σκέψη 94).

Αυτή η έλλειψη δυνατότητας προσφυγής ενώπιον δικαστικής αρχής για τον έλεγχο της νομιμότητας και της αναγκαιότητας του μέτρου παρακολούθησης, ιδίως όταν τούτο αφορά πρόσωπα που δεν εμπλέκονται ως ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στην ποινική διαδικασία, καθιστά το σχετικό ιταλικό νομοθετικό πλαίσιο ανεπαρκές, με αποτέλεσμα να παραβιάζονται οι απαιτήσεις του άρθρου 8 ΕΣΔΑ περί προστασίας της ιδιωτικής ζωής (σκέψεις 95 επ.).

Λήψη χωρίς συναίνεση δείγματος αίματος εκδιδόμενων προσώπων, φορέων του ιού HIV, με σκοπό την προστασία του κοινωνικού συνόλου και των ατόμων που ήλθαν σε σεξουαλική επαφή μαζί τους – Επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου μη προβλεπόμενη από τον νόμο – Μη αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία η δημοσιοποίηση, με εισαγγελική διάταξη, δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (φωτογραφίες, ονόματα, λόγος άσκησης δίωξης) και ευαίσθητων ιατρικών δεδομένων σε αστυνομική ιστοσελίδα – Παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.1.2024, Ο.Γ. κ.ά. κατά Ελλάδα, αριθμ. αιτ. 71555/12, 48256/13, με μειοψηφία)
ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.1.2024, Ο.Γ. κ.ά. κατά Ελλάδα, αριθμ. αιτ. 71555/12, 48256/13, με μειοψηφία

Στην εν λόγω υπόθεση εξετάστηκαν η λήψη δείγματος αίματος, στην οποία υπεβλήθησαν χωρίς συναίνεση εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα, και η δημοσιοποίηση, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας σε βάρος τους, προσωπικών δεδομένων τους. Η Ελλάδα καταδικάστηκε ομόφωνα και στις δύο περιπτώσεις, για όσες προσφυγές εξετάστηκαν στην ουσία τους (βλ. πάντως, ως προς το απαράδεκτο μιας απορριφθείσας προσφυγής, και την αποκλίνουσα μειοψηφία των δικαστών *Pastor Vilanova, Grozev και Κτιστάκη*), για

παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο).

Οι προσφεύγουσες συνελήφθησαν στο πλαίσιο αστυνομικής επιχείρησης στο κέντρο της Αθήνας και υπεβλήθησαν, μεταξύ άλλων, σε λήψη αίματος, χωρίς τη συναίνεσή τους, από ομάδα ιατρών του ΚΕΕΛΠΝΟ στη Διεύθυνση Αλλοδαπών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων, οι προσφεύγουσες ήταν φορείς του ιού HIV. Εν συνεχεία, συνελήφθησαν και κινήθηκε ποινική διαδικασία σε βάρος τους, μεταξύ άλλων, για απόπειρα βαριάς σωματικής βλάβης κατά την άσκηση πορνείας. Οι αστυνομικές αρχές, κατόπιν σχετικής εισαγγελικής διάταξης με βάση τον ν. 2472/1997 περί επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, δημοσίευσαν τα ονόματά τους, τον λόγο της άσκησης εις βάρος τους ποινικής δίωξης, αλλά και πληροφορίες για την ιατρική κατάστασή τους, καθώς και φωτογραφίες τους, με σκοπό την προστασία του κοινωνικού συνόλου και των ατόμων που ήλθαν σε σεξουαλική επαφή (σκέψεις 4-11). Η υπόθεση και η δημοσίευση των προσωπικών δεδομένων έλαβε εκτενή κάλυψη από τα ελληνικά ΜΜΕ.

Ως προς την αιμοληψία που διενεργήθηκε χωρίς τη συναίνεση των προσφευγουσών σε αστυνομικούς χώρους, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ. Οι ιατρικές πράξεις και η επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου δεν ήταν αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης διαδικασίας προβλεπόμενης στον νόμο. Η Κυβέρνηση επικαλέστηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ την εφαρμογή του ν. 2734/1999 (Εκδιδόμενα πρόσωπα με αμοιβή και άλλες διατάξεις), του άρθρου 1 παρ. 4 (Λοιμώδη νοσήματα και έλεγχος) της από 2.4.2012 Απόφασης Γ.Υ.39^α/2012 του Υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ρυθμίσεις που αφορούν τον περιορισμό της διάδοσης Λοιμωδών Νοσημάτων), των από 22.2.2000 Αποφάσεων Β1/οικ.660/2000 (Καθορισμός του τρόπου και της διαδικασίας διενέργειας του ιατρικού ελέγχου των με αμοιβή εκδιδόμενων προσώπων) και ΥΑ Β1/οικ.660/2000 (Καθορισμός των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων, από τα οποία δεν πρέπει να είναι προσβεβλημένα τα υποψήφια για το επάγγελμα των με αμοιβή εκδιδόμενων προσώπων) του Υφυπουργού Υγείας και Πρόνοιας,

καθώς και του άρθρου 251 πΚΠΔ (Καθήκοντα εκείνου που διενεργεί την ανάκριση· σκέψεις 115-116).

Ουδεμία εκ των διατάξεων αυτών δεν μπορούσε, κατά το ΕΔΔΑ, να αποτελέσει νομοθετικό θεμέλιο για τη λήψη αίματος στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ειδικότερα, σε καμία από τις ανωτέρω αναφερθείσες διατάξεις περί υποχρεωτικών ιατρικών εξετάσεων για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα δεν προβλεπόταν ειδικώς η διαδικασία λήψης δείγματος αίματος, ο έλεγχος από αστυνομικές ή δικαστικές αρχές, και η δυνατότητα ή μη συναίνεσης. Εν προκειμένω δεν συνέτρεχαν ούτε οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 243 παρ. 2 πΠΚ (Προανάκριση) σε συνδυασμό με το άρθρο 251 πΚΠΔ περί διεξαγωγής χωρίς προηγούμενη εισαγγελική παραγγελία όλων των αναγκαίων προανακριτικών πράξεων για να βεβαιωθεί η πράξη και να ανακαλυφθεί ο δράστης, όταν απειλείται άμεσος κίνδυνος ή πρόκειται για αυτόφωρο κακούργημα ή πλημμέλημα.

Περαιτέρω, εξετάστηκε η δημοσιοποίηση, κατ'εφαρμογή εισαγγελικής διάταξης, δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένων και ευαίσθητων ιατρικών δεδομένων, συναφών με την κατάσταση της υγείας των προσφευγουσών. Εν προκειμένω, κρίσιμες είναι οι σκέψεις για την αναγκαιότητα του μέτρου αυτού σε μια δημοκρατική κοινωνία κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Η απόφαση του ΕΔΔΑ στηρίχθηκε και στο σκεπτικό της καταδικαστικής κρίσης στην απόφ. *Μάργαρη κατά Ελλάδας*, ήτοι στην έλλειψη κατάλληλων και επαρκών εγγυήσεων για τον σεβασμό του ιδιωτικού βίου, ενόψει ιδίως της μη κοινοποίησης της διάταξης δημοσιοποίησης των στοιχείων στο θιγόμενο από τη δημοσιοποίηση πρόσωπο, της έλλειψης δικαιώματος ακρόασης καθώς και ένδικου βοηθήματος προσβολής της διάταξης (σκέψη 151). Η επέμβαση στον ιδιωτικό βίο με το μέτρο της δημοσιοποίησης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εκρίθη ότι δεν ήταν επαρκώς δικαιολογημένη· επίσης, ήταν και δυσανάλογη των (θεμιτών) επιδιωκόμενων σκοπών (σκέψεις 158-159).

Ειδικότερα, πριν την έκδοση της εισαγγελικής διάταξης, ο εισαγγελέας δεν εξέτασε τις επιπτώσεις της στην προσωπική κατάσταση των θιγόμενων από τη δημοσιοποίηση των δεδομένων προσώπων (σκέψη

155). Επίσης, για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας της δημόσιας υγείας αλλά και της υγείας των προσώπων που είχαν σεξουαλική επαφή με τις προσφεύγουσες, δεν εξετάστηκαν ηπιότερα μέτρα, όπως μια γενική ανακοίνωση στην περιφέρεια των Αθηνών για τα γεγονότα και τις συλλήψεις οροθετικών γυναικών. Οι προσφεύγουσες δεν διέθεταν δικαίωμα ακρόασης ενώπιον του εισαγγελέα ούτε κάποιο ένδικο βοήθημα κατά της διάταξης. Το δικαίωμα προσφυγής κατά της διάταξης προβλέφθηκε δε στο ελληνικό δίκαιο το πρώτον μετά τα γεγονότα της εν λόγω υπόθεσης, η οποία αποτέλεσε και την αφορμή για τη μεταρρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου (σκέψη 156).

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το εισαγγελικό μέτρο της δημοσιοποίησης της κατάστασης της υγείας τους θα μπορούσε να έχει καταστροφικές επιπτώσεις στην προσωπική και οικογενειακή ζωή των προσφευγουσών, αλλά και στην κοινωνική και επαγγελματική τους κατάσταση, όπως λ.χ. τον στιγματισμό και τον κίνδυνο αποκλεισμού τους. Πέραν αυτών, παρά το γεγονός ότι σε σχετική εγκύκλιο του Υπουργείου Υγείας, περί περιοδικού ελέγχου κοινωνικών ομάδων για HIV, ενέπιπτε και η περίπτωση των εκδιδόμενων προσώπων, η σχετική εξαίρεση περί εμπιστευτικού χαρακτήρα του ιατρικού ελέγχου δεν εφαρμόστηκε. Τέλος, το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη και την αντίθεση στη δημοσιοποίηση των δεδομένων, λόγω παραβίασης του ιατρικού απορρήτου και του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής των προσφευγουσών, μεταξύ άλλων, του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών και της Ελληνικής Ένωσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (σκέψεις 157-158· βλ. και σκέψη 56 και παρ. 45, 47 της από 4.7.2000 εγκυκλίου Υ1/3239 του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας).

Σύλληψη και προσωρινή κράτηση δικαστή, Τούρκου υπηκόου, που υπηρετεί στον Διεθνή Υπολειμματικό Μηχανισμό των Ηνωμένων Εθνών για Ποινικά Δικαστήρια – Διπλωματική ασυλία – Δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια – Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.4.2024, Aydin Sefa Akay κατά Τουρκίας, αριθμ. αιτ. 59/17)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 23.4.2024, Aydin Sefa Akay κατά Τουρκίας, αριθμ. αιτ. 59/17

Η υπόθεση αφορά την, παρά τη διπλωματική του ασυλία, σύλληψη και προσωρινή κράτηση ενός δικαστή των Ηνωμένων Εθνών, τουρκικής υπηκοότητας, καθώς και την έρευνα στην οικία του, μετά την απόπειρα στρατιωτικού πραξικοπήματος το 2016 στην Τουρκία, με την κατηγορία της συμμετοχής σε ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση. Ο δικαστής κατά τον χρόνο της σύλληψής του εργαζόταν εξ αποστάσεως από την κατοικία του στην Κωνσταντινούπολη για τον Διεθνή Υπολειμματικό Μηχανισμό των Ηνωμένων Εθνών για τα Ποινικά Δικαστήρια («Μηχανισμός Ποινικών Δικαστηρίων του ΟΗΕ»). Τα αιτήματά του για άρση της κράτησης και παύση της ποινικής δίωξης εις βάρος του απορρίφθηκαν και τελικά καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης επτά ετών και έξι μηνών. Το πρωτοβάθμιο εθνικό δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων απολάμβανε μόνο λειτουργική ασυλία ως αξιωματούχος του ΟΗΕ, αλλά δεν απολάμβανε ασυλία στη δικαιοδοσία της Τουρκίας για πράξεις που δεν σχετίζονταν με τα καθήκοντά του ως δικαστή του Μηχανισμού. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση χωρίς επιτυχία και η καταδίκη του επικυρώθηκε από το Ακυρωτικό Δικαστήριο, ενώ η ατομική του προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο απορρίφθηκε ως απαράδεκτη.

Το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι θα πρέπει με ιδιαίτερη προσοχή να εξετάζει υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ τον τρόπο εκτέλεσης μιας απόφασης κράτησης, ιδίως όταν αυτή αφορά μέλη της δικαστικής εξουσίας, λαμβάνοντας υπ' όψιν την ανάγκη διασφάλισης της ανεξαρτησίας της τελευταίας και της διαρκώς αυξανόμενης σημασίας της αρχής της διάκρισης των εξουσιών. Μάλιστα, διευκρίνισε ότι η σχετική με την ανεξαρτησία των εθνικών δικαστικών αρχών νομολογία του πρέπει να εφαρμόζεται και στους διεθνείς δικαστές, καθώς η ανεξαρτησία τους αποτελεί εξίσου αναγκαίο όρο για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης (σκέψη 113).

Το ΕΔΔΑ εξέτασε αν η στάση των εθνικών δικαστηρίων έναντι της ασυλίας του προσφεύγοντος ήταν η δέουσα, ώστε η προσωρινή του κράτηση να μπορεί να θεωρηθεί προβλέψιμη και συμβατή με τις απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου κατά το άρθρο 5 παρ. 1 ΕΣΔΑ. Τόνισε δε ότι η τυχόν εισαγωγή νομολογιακών εξαιρέσεων που αντιβαίνουν στη διατύπωση των

εφαρμοστέων διατάξεων ή η υιοθέτηση μιας ευρείας ερμηνείας των οικείων διατάξεων οι οποίες αναιρούν διαδικαστικές εγγυήσεις που παρέχονται κατεξοχήν στα μέλη της δικαστικής εξουσίας υποσκάπτει την ασφάλεια δικαίου (σκέψη 115).

Εν προκειμένω, η πρώτη αξιολόγηση της διπλωματικής ασυλίας του προσφεύγοντος πραγματοποιήθηκε περισσότερους από οκτώμισι μήνες μετά τη σύλληψή του και περισσότερους από επτάμισι μήνες αφότου ο συνήγορός του, με την υποστήριξη του Προέδρου του Μηχανισμού και του Γραφείου Νομικών Υποθέσεων του ΟΗΕ, είχε ζητήσει την αποφυλάκισή του, επικαλούμενος την ασυλία του. Αυτή η καθυστέρηση κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ως ασυμβίβαστη με το άρθρο 5 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, διότι κατέστησε άνευ περιεχομένου την παρεχόμενη από την ασυλία προστασία (σκέψη 116).

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η ερμηνεία των εθνικών δικαστηρίων σχετικά με το εύρος της διπλωματικής ασυλίας του προσφεύγοντος δεν ήταν προβλέψιμη και, επομένως, δεν ήταν συμβατή με τον σεβασμό της ασφάλειας δικαίου που επιτάσσεται από το άρθρο 5 παρ. 1 ΕΣΔΑ (σκέψεις 117, 129). Το εθνικό Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν ήταν δυνατή η επίκληση ασυλίας από τον προσφεύγοντα ενώπιον του κράτους που εκπροσωπούσε και του οποίου ήταν υπήκοος (σκέψη 124). Ωστόσο, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε την ύπαρξη ισχυρών επιχειρημάτων υπέρ της άποψης ότι ένας δικαστής διεθνούς δικαστηρίου δεν είναι εκπρόσωπος κράτους μέλους σε όργανο του ΟΗΕ, αφού τυχόν διαφορετική προσέγγιση θα ήταν ασυμβίβαστη με την ανεξαρτησία που χαρακτηρίζει ένα δικαστή και τη δικαστική εξουσία, είτε σε εθνικό είτε σε διεθνές επίπεδο (σκέψη 128).

Τέλος, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η σύλληψη και η προσωρινή κράτηση του προσφεύγοντος δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 15 ΕΣΔΑ (Παρέκλιση σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης). Συγκεκριμένα, δεν πείστηκε ότι η καθυστέρηση των εθνικών δικαστηρίων στην εξέταση του ζητήματος της διπλωματικής ασυλίας του προσφεύγοντος ήταν απολύτως αναγκαία λόγω των απαιτήσεων της κατάστασης έκτακτης ανάγκης που προκλήθηκε από την απόπειρα πραξικοπήματος (σκέψη 129).

Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 5 παρ. 1 ΕΣΔΑ (σκέψη 131).

Ακόμη, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κατ' οίκον έρευνα σε βάρος του προσφεύγοντος συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (σκέψη 145). Ο προσφεύγων κατά τον κρίσιμο χρόνο εργαζόταν από την Τουρκία εξ αποστάσεως για τον Μηχανισμό και, επομένως, η κατοικία του υπείχε θέση ανάλογη με εκείνη ενός γραφείου. Ως εκ τούτου, υπόκειτο σε αυξημένη προστασία, παρόμοια με την προστασία που παρέχεται σε έρευνες σε δικηγορικό γραφείο, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ βάσει του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (σκέψη 142). Η δε μη επίκληση από τον προσφεύγοντα της διπλωματικής του ασυλίας κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν ήταν κρίσιμη και δεν θα μπορούσε να συνιστά παραίτηση από αυτήν. Εξάλλου, ούτε ο ΟΗΕ ούτε ο προσφεύγων συναίνεσαν εκ των υστέρων στην πραγματοποίηση της εν λόγω έρευνας (σκέψη 143).

4. Αποδείξεις

Μάρτυρες – Δικαίωμα εξέτασης μαρτύρων – Ανάγνωση προδικαστικών καταθέσεων από των μαρτύρων – Μόνη η διαμονή των μαρτύρων στην αλλοδαπή δεν συνιστά επαρκή λόγο για τη μη κλήτευσή τους – Παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 29.8.2024, Khachapuridze και Khachidze κατά Γεωργίας, αριθμ. αιτ. 59464/21, 13079/22)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 29.8.2024, Khachapuridze και Khachidze κατά Γεωργίας, αριθμ. αιτ. 59464/21, 13079/22

Η αιτούσα και ο αιτών μαζί με το ανήλικο τέκνο τους ενεπλάκησαν κατά τη διάρκεια των διακοπών τους το καλοκαίρι του 2016 σε περιστατικό με τον τότε Πρόεδρο του Δικαστηρίου της Τιφλίδας. Αμφότερες οι πλευρές υπέβαλαν μήνυση. Κατά του αιτούντος και της αιτούσας κινήθηκε ποινική δίωξη για το αδίκημα της απειλής και βίας κατά δικαστικού λειτουργού. Στο πλαίσιο της ποινικής αυτής διαδικασίας εξετάστηκαν προδικαστικά ως μάρτυρες αρκετά άτομα που ήσαν παρόντα στο περιστατικό, μεταξύ των οποίων και το ανήλικο τέκνο της οικογένειας, ωστόσο η γραπτή του κατάθεση κρίθηκε άκυρη, με την αιτιολογία ότι

ελήφθη από πρόσωπο αναρμόδιο, και συγκεκριμένα από τον συνήγορο υπεράσπισης. Κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία, στην οποία οι κατηγορούμενοι παρέστησαν εξ αποστάσεως μέσω τηλεδιάσκεψης, καθώς είχαν μετακομίσει εκτός Γεωργίας, ο εισαγγελέας ζήτησε την ανάγνωση των προδικαστικών καταθέσεων έξι μαρτύρων, οι οποίοι δεν ήταν παρόντες. Τρεις εξ αυτών βρίσκονταν στο εξωτερικό, δύο ήταν αγνώστου διαμονής και η μία είχε προσφάτως γεννήσει, με αποτέλεσμα να αδυνατεί να μετακινηθεί. Το δικαστήριο έκανε δεκτό το αίτημα και ανέγνωσε τις καταθέσεις. Το αίτημα της υπεράσπισης περί εξ αποστάσεως εξέτασης του ανήλικου τέκνου των κατηγορουμένων απερρίφθη, με την αιτιολογία ότι η ταυτότητά του δεν μπορούσε να εξακριβωθεί εξ αποστάσεως, ότι η διαμονή του ήταν άγνωστη και συνεπώς δεν μπορούσε να ενημερωθεί με επίσημο έγγραφο περί του κινδύνου ποινικής του ευθύνης εξ όσων κατέθετε και τέλος ότι, αφού επρόκειτο για τέκνο των κατηγορουμένων, θα έπρεπε να οριστεί τρίτο πρόσωπο ως δικαστικός παραστάτης, πράγμα αδύνατον στην περίπτωση της εξ αποστάσεως εξέτασης. Κατόπιν τούτου, οι κατηγορούμενοι ζήτησαν τη διακοπή της δίκης, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στο ανήλικο τέκνο τους να ταξιδέψει στη Γεωργία και να εξεταστεί με φυσική παρουσία, όμως το αίτημά τους απορρίφθηκε από το δικαστήριο ως παρελκυστικό, καθώς η εμφάνιση του μάρτυρα κατά την προταθείσα ημερομηνία δεν ήταν βέβαιη. Επίσης, ο εισαγγελέας απέσυρε από τη λίστα μαρτύρων δύο εκ των εξετασθέντων προδικαστικά προσώπων (A.D. και D.G.). Η υπεράσπιση ζήτησε να κλητευθούν τα πρόσωπα αυτά ως μάρτυρες υπεράσπισης. Αν και το αίτημα έγινε δεκτό από το δικαστήριο, κατά την επόμενη δικάσιμο τα δύο αυτά πρόσωπα δεν εμφανίστηκαν. Οι κατηγορούμενοι ζήτησαν να διαταχθεί η βίαιη προσαγωγή τους, ωστόσο το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα. Τέλος, κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας οι κατηγορούμενοι αποβλήθηκαν από αυτή, με αποτέλεσμα να διακοπεί η σύνδεσή τους με το δικαστήριο και να εκπροσωπηθούν για την υπόλοιπη δίκη διά των συνηγόρων τους. Η αιτούσα απεβλήθη όταν παρενέβη για δεύτερη φορά κατά την εξέταση μάρτυρα, αγνοώντας σχετική υπόδειξη του δικαστηρίου, ενώ

ο αιτών απεβλήθη όταν κατόπιν σχετικής υπόδειξης του δικαστηρίου περί αποφυγής πολιτικών σχολίων εκστόμισε μια ακατάληπτη φράση.

Οι αιτούντες προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, και συγκεκριμένα παραπονόμενοι ότι παραβιάστηκε το δικαίωμά τους να εξετάσουν μάρτυρες, ότι το δικαστήριο δεν θα έπρεπε να αναγνώσει και να λάβει υπ' όψιν του τις προδικαστικές καταθέσεις των έξι (επ' ακροατηρίω μη εμφανισθέντων) μαρτύρων, ενώ επίσης παραβιάστηκε το δικαίωμά τους για αυτοπρόσωπη εμφάνιση ενώπιον του δικαστηρίου.

Ως προς το δικαίωμα των κατηγορουμένων περί εξέτασης μαρτύρων, το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι αξιολογεί κατά βάση τρία κριτήρια: (1) αν το αίτημα για εξέταση μάρτυρα ήταν επαρκώς αιτιολογημένο και σχετικό με το αντικείμενο της κατηγορίας· (2) αν τα εθνικά δικαστήρια εξέτασαν τη συνάφεια της μαρτυρίας αυτής και παρείχαν επαρκείς λόγους για την απόφασή τους να μην εξετάσουν τον μάρτυρα κατά τη δίκη, και (3) αν η απόφαση των εθνικών δικαστηρίων να μην εξετάσουν τον μάρτυρα υπονόμωσε τη συνολική δικαιοσύνη της διαδικασίας (σκέψεις 95-99). Εν προκειμένω, όσον αφορά τους δύο μάρτυρες ως προς τους οποίους το δικαστήριο δεν διέταξε τη βίαιη προσαγωγή τους, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το σχετικό αίτημα των κατηγορουμένων δεν ήταν επαρκώς αιτιολογημένο. Αντιθέτως, ως προς το ανήλικο τέκνο, το όφελος για την υπεράσπιση από την εξέταση ήταν πρόδηλο. Η δε αιτιολογία του δικαστηρίου ως προς την απόρριψη του αιτήματος περί αυτοπρόσωπης εμφάνισης και εξέτασης του μάρτυρα δεν ήταν επαρκής (σκέψεις 100-104).

Ως προς την ανάγνωση των προδικαστικών καταθέσεων των μη κλητευθέντων και εμφανισθέντων μαρτύρων, κρίσιμοι θεωρούνται τρεις παράγοντες: (i) αν υπήρχε βάσιμος λόγος για την απουσία του μάρτυρα από τη δίκη· (ii) αν η μαρτυρία του απόντος μάρτυρα αποτέλεσε τη μοναδική ή αποφασιστική βάση για την καταδίκη του προσφεύγοντος ή αν είχε σημαντικό βάρος ως προς αυτό, και (iii) αν υπήρχαν επαρκείς αντισταθμιστικοί παράγοντες για να εξισορροπήσουν τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η υπεράσπιση σε σχέση με τη μαρτυρία του απόντος μάρτυρα (σκέψη 110).

Κατά το ΕΔΔΑ, ο κατηγορούμενος θα πρέπει κατ' αρχήν να έχει τη δυνατότητα, έστω σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας, να εξετάσει έναν μάρτυρα που καταθέτει εναντίον του. Η καταδική ενός προσώπου βάσει μαρτυρικών καταθέσεων από των μαρτύρων δεν οδηγεί μεν αυτομάτως σε παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, ωστόσο πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη επιφυλακτικότητα. Κρίσιμοι σε μια τέτοια περίπτωση είναι οι αντισταθμιστικοί παράγοντες. Εν προκειμένω, ως προς το πρώτο κριτήριο το ΕΔΔΑ έκρινε τα εξής. Όσον αφορά τους τρεις μάρτυρες που διέμεναν στο εξωτερικό, το γεγονός αυτό καθ' εαυτό, ήτοι η διαμονή τους στην αλλοδαπή, δεν συνιστά επαρκή και βάσιμο λόγο ο οποίος δικαιολογεί την απουσία τους από τη δίκη, δεδομένου μάλιστα ότι οι δικαστικές αρχές τις Γεωργίας δεν κατέβαλαν σοβαρές προσπάθειες ώστε να διερευνηθεί η δυνατότητά τους παράστασης σε αυτήν. Ομοίως, όσον αφορά τη μάρτυρα η οποία μόλις είχε γεννήσει, ο λόγος δεν κρίθηκε από το ΕΔΔΑ βάσιμος, δεδομένου ότι κατά το δίκαιο της Γεωργίας ήταν δυνατή η εξ αποστάσεως εξέτασή της. Ως προς το δεύτερο κριτήριο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, αν και το εθνικό δικαστήριο δεν στήριξε μεν την καταδικαστική του κρίση αποκλειστικά στις καταθέσεις αυτές, ούτε απεδείχθη δε ότι οι καταθέσεις έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην κρίση του, ωστόσο ήσαν ιδιαίτερης σημασίας και συνεπώς ο συνυπολογισμός τους ενδέχεται να έθεσε σε μειονεκτική θέση την υπεράσπιση (σκέψεις 121-123). Τέλος, ως προς το τρίτο κριτήριο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν διαπιστώθηκαν ιδιαίτερα αντισταθμιστικοί παράγοντες που να δικαιολογούν τον κατ' εξαίρεση συνυπολογισμό των αποδεικτικών αυτών στοιχείων. Συγκεκριμένα, κατά το ΕΔΔΑ, οι δικαστικές αρχές θα μπορούσαν να έχουν επιτρέψει την εξέταση των τριών εκ των έξι μαρτύρων ενώπιον δικαστή (κατ' αντιπαράστασιν), δεδομένου ότι επρόκειτο για τουρίστες, και συνεπώς ήταν σαφές εξ αρχής ότι κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία θα απουσίαζαν, ενώ, ως προς τη μάρτυρα που απουσίαζε λόγω του πρόσφατου τοκετού, δεν επιχείρησαν να διασφαλίσουν έστω την εξ αποστάσεως εξέτασή της.

Τέλος, ως προς την αποβολή των δύο κατηγορουμένων και το δικαίωμά τους για αυτοπρόσωπη παράσταση κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία, το ΕΔΔΑ

έκρινε ότι, αν και η συμπεριφορά των κατηγορουμένων μπορεί πράγματι να ήταν ανάρμοστη, ωστόσο οι σχετικές αποφάσεις του εθνικού δικαστηρίου περί αποβολής δεν ήσαν επαρκώς αιτιολογημένες. Τούτο διότι, κατά το ΕΔΔΑ, το ζήτημα τυχόν ανάρμοστης συμπεριφοράς θα μπορούσε να είχε αντιμετωπιστεί με πιο ήπια μέσα, χωρίς να παραβιάζεται το δικαίωμα περί αυτοπρόσωπης εμφάνισης του κατηγορουμένου, λαμβανομένου ιδίως υπ' όψιν του γεγονότος ότι η διαδικασία έλαβε χώρα μέσω τηλεδιάσκεψης, οπότε θα ήταν απλώς δυνατόν να τεθούν τα μικρόφωνα των κατηγορουμένων σε σίγαση (mute).

Ενόψει όλων των ανωτέρω το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας, εκτιμώμενης συνολικά, είχε παραβιαστεί, και συνεπώς υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ.

Προστατευόμενοι μάρτυρες – Κατάθεση υπό το καθεστώς ανωνυμίας – Αντισταθμιστικοί παράγοντες και δικονομικές εγγυήσεις – Μη παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1, 3 ΕΣΔΑ (ΕΔΔΑ, απόφ. της 6.2.2024, Snijders κατά Ολλανδίας, αριθμ. αιτ. 56440/15, με μειοψηφία)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 6.2.2024, Snijders κατά Ολλανδίας, αριθμ. αιτ. 56440/15, με μειοψηφία

Στην υπόθεση Snijders κατά Ολλανδίας το τρίτο τμήμα του ΕΔΔΑ εξέτασε τη δυνατότητα του κατηγορουμένου να εξετάζει προστατευόμενους μάρτυρες με βάση την αρχή της δίκαιης δίκης κατά το άρθρο 6 παρ. 1, 3 εδ. δ' ΕΣΔΑ.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, κατά τη διάρκεια των ερευνών για την εξιχνίαση ανθρωποκτονίας, εμφανίστηκε ενώπιον του ανακριτή ο μάρτυρας X, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι γνώριζε τον δράστη του εγκλήματος. Ωστόσο, ο ίδιος ζήτησε να καταθέσει υπό τον όρο της ανωνυμίας, καθώς φοβόταν πιθανά αντίποινα. Αφού το αίτημά του έγινε δεκτό, ο X κατέθεσε ενώπιον του ανακριτή ότι ο προσφεύγων ήταν ο δράστης της ανθρωποκτονίας.

Πριν από την κύρια δίκη, τριμελές συμβούλιο χαρακτήρισε τον X ως προστατευόμενο μάρτυρα. Ο μάρτυρας εξετάστηκε εκ νέου από άλλον ανακριτή υπό καθεστώς πλήρους ανωνυμίας, χωρίς την παρουσία του συνηγόρου του προσφεύγοντος και του εισαγγε-

λέα, οι οποίοι είχαν δικαίωμα να υποβάλουν εγγράφως στον ανακριτή ερωτήσεις που επιθυμούσαν να υποβληθούν στον μάρτυρα. Κατόπιν τούτων, το εθνικό δικαστήριο έκρινε τον προσφεύγοντα ένοχο αξιολοιώντας, μεταξύ άλλων αποδεικτικών μέσων, τη μαρτυρική κατάθεση. Κατά της αποφάσεως αυτής ο προσφεύγων άσκησε τα προβλεπόμενα από το εθνικό δίκαιο ένδικα μέσα, χωρίς αποτέλεσμα.

Το Δικαστήριο παρέπεμψε στην απόφαση Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου, σύμφωνα με την οποία στις περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος αποστερήθηκε του δικαιώματος εξέτασης μάρτυρα πρέπει να εξετάζεται: α) αν υπάρχει σοβαρός λόγος για τη μη προσέλευση του μάρτυρα και, κατά συνέπεια, για τη λήψη υπόψη της κατάθεσης του απόντος μάρτυρα ως αποδεικτικού στοιχείου, παρά το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος δεν μπόρεσε να τον εξετάσει, β) αν η κατάθεση του απόντος μάρτυρα ήταν το μόνον ή το αποφασιστικό αποδεικτικό στοιχείο για την καταδίκη του κατηγορουμένου, και γ) κατά πόσον υπήρχαν επαρκείς αντισταθμιστικοί παράγοντες (άλλες δικονομικές εγγυήσεις) για να αντισταθμιστεί το ότι η υπεράσπιση δεν μπόρεσε να εξετάσει τον μάρτυρα και για να διασφαλιστεί ότι η δίκη, κρινόμενη στο σύνολό της, ήταν δίκαιη (σκέψη 58).

Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα ίδια κριτήρια μπορούν να εφαρμοστούν και στην περίπτωση του προστατευόμενου μάρτυρα (σκέψη 65). Ειδικότερα, το Δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε ότι ο χαρακτηρισμός του Χ ως προστατευόμενου μάρτυρα ήταν επαρκώς θεμελιωμένος και βασιζόταν σε αντικειμενικά γεγονότα (σκέψεις 68-71). Περαιτέρω, έγινε δεκτό ότι η κατάθεσή του δεν ήταν το μοναδικό ή το αποφασιστικό αποδεικτικό στοιχείο για την καταδίκη του προσφεύγοντος (σκέψεις 72-74).

Τέλος, το Δικαστήριο, εξετάζοντας κατά πόσον υπήρχαν άλλοι αντισταθμιστικοί παράγοντες, έλαβε υπόψη ιδίως ότι τα εθνικά δικαστήρια εξέτασαν την αξιοπιστία της μαρτυρικής κατάθεσης καθώς και άλλα αποδεικτικά στοιχεία (ενδεικτικά άλλες μαρτυρικές καταθέσεις και δείγμα DNA από τσιγάρα που βρέθηκαν στον τόπο του εγκλήματος).

Εξάλλου, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι πράγματι η αρχή της αμεσότητας περιορίστηκε εν προκειμένω, διότι οι δι-

καστές κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία δεν εξέτασαν τον μάρτυρα. Ωστόσο, εφαρμόστηκαν επαρκείς δικονομικές εγγυήσεις για την προστασία του δικαιώματος του κατηγορουμένου σε δίκαιη δίκη, αφού δόθηκε στην υπεράσπιση η δυνατότητα υποβολής γραπτών ερωτήσεων στον μάρτυρα διά του ανακριτή. Με αυτό το σκεπτικό το Δικαστήριο έκρινε, με μειοψηφία, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1, 3 εδ. δ' ΕΣΔΑ.

Γ. Σωφρονιστικό Δίκαιο – Φυλακές

Απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κρατουμένων – Απομόνωση για μεγάλα και διαδοχικά χρονικά διαστήματα ως πειθαρχική ποινή και μέτρο ασφαλείας – Η παρατεταμένη απομόνωση ενέχει τον κίνδυνο βλαβερών επιπτώσεων στην ψυχική υγεία του ατόμου, ανεξάρτητα από τις υλικές συνθήκες της απομόνωσης – Η απομόνωση πρέπει να εναλλάσσεται με περιόδους επιστροφής στις κανονικές συνθήκες φυλάκισης, όσο δε μεγαλύτερες είναι οι περίοδοι απομόνωσης, τόσο μεγαλύτερες πρέπει να είναι οι ενδιάμεσες περίοδοι σε καθεστώς κανονικών συνθηκών φυλάκισης (ΕΔΔΑ, απόφ. της 28.11.2023, Schmidt και Šmigol κατά Εσθονίας, αριθμ. αιτ. 3501/20, 45907/20, 43128/21) ΕΛΛΑ, απόφ. της 28.11.2023, Schmidt και Šmigol κατά Εσθονίας, αριθμ. αιτ. 3501/20, 45907/20, 43128/21

Στην απόφαση Schmidt και Šmigol κατά Εσθονίας το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με το ερώτημα αν συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση η επιβολή παρατεταμένης απομόνωσης σε κρατούμενους.

Το ΕΔΔΑ, επικαλούμενο το ψήφισμα A/RES/70/175 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τους Ελάχιστους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των κρατουμένων (Κανόνες του Νέλσον Μαντέλα) και τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες των Φυλακών, τόνισε ότι η απομόνωση πρέπει να επιβάλλεται μόνο κατ' εξαίρεση ως έσχατο μέτρο και για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα. Η πρακτική της επιβολής απομόνωσης για μεγάλα και διαδοχικά χρονικά διαστήματα είναι κατ'

αρχήν ασυμβίβαστη με το άρθρο 3 ΕΣΔΑ, εκτός αν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι και εξαιρετικές περιστάσεις που δικαιολογούν το μέτρο της απομόνωσης ως έσχατη λύση (σκέψεις 123 επ.). Κατά την εξέταση των συνολικών συνθηκών κρατήσεως σε απομόνωση, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι κρατούμενοι σε μακροχρόνια απομόνωση χρήζουν τακτικής ιατρικής επίβλεψης, ώστε να ελαχιστοποιηθεί το ενδεχόμενο βλάβης της ψυχικής τους υγείας, αφού οι ίδιοι δεν είναι πάντα σε θέση να αναγνωρίζουν τα προβλήματα ψυχικής υγείας που τυχόν έχουν εμφανίσει και να ζητούν εξειδικευμένη παρέμβαση. Η παρατεταμένη απομόνωση ενέχει τον κίνδυνο βλαβερών επιπτώσεων στην ψυχική υγεία του ατόμου, ανεξάρτητα από τις υλικές ή άλλες συνθήκες αυτής. Επιπλέον, σε περιπτώσεις όπου οι κρατούμενοι έχουν περάσει εκτεταμένες περιόδους στην απομόνωση λόγω διαδοχικής επιβολής πειθαρχικών ποινών, η παροχή τακτικής πρόσβασης σε ψυχολόγο ή ψυχίατρο δεν μπορεί από μόνη της να δικαιολογήσει τη συνέχιση του καθεστώτος απομόνωσης (σκέψεις 140 επ.).

Τέλος, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι, ακόμη και αν η επιβολή απομόνωσης ως πειθαρχικής ποινής ή μέτρου ασφαλείας είναι καθ' εαυτή νόμιμη, η συνεχής και επαναλαμβανόμενη επιβολή της μπορεί να αντίκειται στο άρθρο 3 ΕΣΔΑ. Όσο μεγαλύτερες είναι οι περίοδοι απομόνωσης, τόσο μεγαλύτερες πρέπει να είναι οι ενδιάμεσες περίοδοι κατά τις οποίες ο κρατούμενος βρίσκεται σε κανονικές συνθήκες φυλάκισης, κατά τις οποίες ενδεχομένως να χρειάζεται να του παρέχονται επιπλέον δυνατότητες κοινωνικοποίησης και συμμετοχής σε δραστηριότητες. Αντιθέτως, όταν οι παρατεταμένες περίοδοι απομόνωσης διακόπτονται μόνο για αμελητέα σε σύγκριση με τη διάρκεια της απομόνωσης χρονικά διαστήματα, τα διαλείμματα αυτά ενδέχεται να μην προσφέρουν την ανακούφιση που απαιτείται ώστε να εξισορροπηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις του παρατεταμένου καθεστώτος απομόνωσης. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση όπου οι παρατεταμένες περίοδοι απομόνωσης οφείλονται σε διαφορετικές πειθαρχικές ποινές ή μέτρα ασφαλείας, εφόσον αυτά δεν διαφέρουν αισθητά μεταξύ τους ως προς τον απομονωτικό χαρακτήρα του καθεστώτος κράτησης. Ωστόσο, λόγω των ποικίλων προβλημά-

των ασφαλείας εντός των καταστημάτων κράτησης, οι αρχές των φυλακών δύνανται να επιβάλουν την εφαρμογή παραπλήσιων ή των ίδιων μέτρων ασφαλείας, εφόσον τούτο επιτάσσεται από το συμφέρον του προσωπικού ή από το συμφέρον των κρατουμένων (σκέψεις 149 επ.).

Εν προκειμένω, επιβλήθηκαν σε αμφοτέρους τους προσφεύγοντες οι πειθαρχικές ποινές της απομόνωσης υπό το καθεστώς του κελιού τιμωρίας (punishment-cell), επειδή αρνήθηκαν να εκτελέσουν τα εργασιακά τους καθήκοντα ως κρατούμενοι. Ο πρώτος προσφεύγων τοποθετήθηκε επίσης σε κλειδωμένο κελί απομόνωσης (locked isolation-cell) ως μέτρο ασφαλείας. Η διαδοχική επιβολή των εν λόγω μέτρων οδήγησε σε συνεχείς περιόδους απομόνωσης, που ανέρχονται σε 566 ημέρες για τον πρώτο και σε 482 ημέρες για τον δεύτερο προσφεύγοντα. Ο πρώτος προσφεύγων πέρασε επίσης από 30 έως 69 ημέρες, με διαλείμματα που κυμαίνονταν από 6 έως 36 ημέρες, σε απομόνωση, είτε υπό το καθεστώς του κελιού τιμωρίας είτε υπό το καθεστώς του κλειδωμένου κελιού απομόνωσης. Παρότι και οι δύο προσφεύγοντες τελούσαν υπό τακτική ιατρική παρακολούθηση και η μακροχρόνια απομόνωση δεν οδήγησε σε αισθητή επιδείνωση της σωματικής τους υγείας, εν τούτοις οι εθνικές αρχές δεν είχαν λάβει μέτρα για την αξιολόγηση της ψυχολογικής ικανότητας των προσφευγόντων να αντιμετωπίσουν τη μακροχρόνια απομόνωση και της επίδρασής της στην ψυχική τους υγεία. Ενόψει τούτων, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε την παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ για αμφοτέρους τους προσφεύγοντες (σκέψεις 5 επ., 140 επ., 149 επ., 171).

Απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κρατουμένων – Αναποτελεσματική έρευνα για τη χρήση σπρέι πιπεριού εναντίον επιθετικού κρατουμένου σε κελί παρατήρησης χωρίς προηγούμενη προειδοποίηση – Μη απόδειξη ότι η χρήση σπρέι πιπεριού κατέστη απολύτως αναγκαία λόγω της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος (ΕΔΔΑ, απόφ. της 3.10.2023, EI-Asmar κατά Δανίας, αριθμ. αιτ. 27753/19)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 3.10.2023, EI-Asmar κατά Δανίας, αριθμ. αιτ. 27753/19

Στην απόφαση El-Asmar κατά Δανίας το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με το ερώτημα αν συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση η χωρίς προηγούμενη προειδοποίηση χρήση σπρέι πιπεριού εναντίον επιθετικού κρατουμένου σε κελί παρατήρησης.

Το ΕΔΔΑ επεσήμανε αρχικά ότι παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ συνιστά κάθε συμπεριφορά των αστυνομικών οργάνων που μειώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ιδίως δε η χρήση σωματικής βίας κατά προσώπου, όταν αυτή δεν καθίσταται απολύτως αναγκαία λόγω της συμπεριφοράς του, ανεξαρτήτως των επιπτώσεών της στο εν λόγω πρόσωπο. Εάν η εξεταζόμενη συμπεριφορά στρέφεται κατά προσώπων ευρισκόμενων υπό τον έλεγχο των αστυνομικών αρχών, όπως οι κρατούμενοι, τότε το βάρος απόδειξης των επίμαχων γεγονότων φέρει το κράτος, αφού τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται σε ευάλωτη θέση και χρίζουν της προστασίας των αρχών (σκέψεις 46-47). Η έρευνα για την παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ σε υποθέσεις στις οποίες εμπλέκονται κρατικά όργανα ή φορείς πρέπει να είναι αποτελεσματική, δηλαδή ικανή να οδηγήσει στον εντοπισμό και, κατά περίπτωση, στην τιμωρία των υπευθύνων, άμεση και ευλόγως ταχεία, καθώς και αρκούντως ευρεία ώστε να μπορούν να τεθούν στην κρίση των ανακριτικών αρχών όχι μόνο οι ενέργειες των κρατικών οργάνων που άσκησαν τη βία, αλλά και όλες οι λοιπές περιστάσεις της υπόθεσης. Ενδεχομένως, μάλιστα, να χρειάζεται τα πρόσωπα που διεξάγουν την έρευνα να είναι ανεξάρτητα από τα πρόσωπα που εμπλέκονται στα ερευνώμενα γεγονότα (σκέψη 49). Ειδικά ως προς το σπρέι πιπεριού, το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι η χρήση του επιτρέπεται μεν προς επιβολή του νόμου, επειδή όμως πρόκειται για δυνητικά επικίνδυνη ουσία, δεν πρέπει να χρησιμοποιείται σε κλειστούς χώρους, ούτε εναντίον κρατουμένου που έχει ήδη τεθεί υπό έλεγχο (σκέψη 48).

Στην υπό κρίση περίπτωση, το Δικαστήριο διαπίστωσε την παραβίαση των διαδικαστικών εγγυήσεων που απορρέουν από το άρθρο 3 ΕΣΔΑ, διότι η επιλαμβανόμενη της υποθέσεως εισαγγελική αρχή δεν κατέβαλε επαρκή προσπάθεια ώστε να διευκρινισθεί ο λόγος για τον οποίο οι δεσμοφύλακες εισήλθαν στο κελί του προσφεύγοντος. Δεν κατέστη δηλαδή σαφές αν τούτοι

εισήλθαν για να τον προστατεύσουν από αυτοτραυματισμό ή για να αφαιρέσουν ένα στρώμα που φαίνεται ότι είχε ο ίδιος καταστρέψει κατά τη διάρκεια κάποιου ξεσπάσματος βίας εκ μέρους του, ή ακόμα για άλλους λόγους (σκέψεις 50 επ.). Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 3 ΕΣΔΑ παραβιάστηκε επίσης ως προς το ουσιαστικό σκέλος του, αφού το κράτος δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι η χωρίς προηγούμενη προειδοποίηση χρήση του σπρέι πιπεριού σε κλειστό χώρο ήταν απολύτως αναγκαία λόγω της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος (σκέψεις 75 επ.).

Δικαίωμα διεμφυλικού προσώπου σε ορμονοθεραπεία κατά τη διάρκεια της κράτησης – Παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ λόγω παρεμπόδισης της συνέχισης της θεραπείας από τις σωφρονιστικές αρχές (ΕΔΔΑ, απόφ. της 11.7.2024, W.W. κατά Πολωνίας, αριθμ. αιτ. 31842/20)

ΕΔΔΑ, απόφ. της 11.7.2024, W.W. κατά Πολωνίας, αριθμ. αιτ. 31842/20

Η αιτούσα είναι πρόσωπο διεμφυλικό, το οποίο, αν και κατά τη γέννησή του χαρακτηρίστηκε ως άρρεν, διατείνεται ότι ήδη από την παιδική της ηλικία αυτοπροσδιοριζόταν ως θήλυ. Από το έτος 2013 είχε εκτίσει αρκετές στερητικές της ελευθερίας ποινές σε ανδρικές φυλακές. Κατά τη διάρκεια της κράτησής της, προέβη σε ορχεκτομή στον εαυτό της, συνεπεία της οποίας νοσηλεύτηκε για αρκετές ημέρες, ενώ κατόπιν αυτού έγινε περισσότερο επιθετική, με αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί ως επικίνδυνη κρατούμενη. Κατόπιν γνωμάτευσης ειδικών, της συστήθηκε ορμονοθεραπεία και στη συνέχεια φυλομετάβαση (με δικά της έξοδα), πράγμα που επετράπη στην αιτούσα από τον διευθυντή των φυλακών όπου κρατείτο. Ωστόσο, όταν την 12η Μαΐου 2020 μεταφέρθηκε σε άλλο κατάστημα κράτησης και ζήτησε να της επιτραπεί να της σταλούν τα απαραίτητα για τη θεραπεία της φάρμακα, ο αρμόδιος διευθυντής των φυλακών άφησε το αίτημα αναπάντητο, καθώς έκρινε ότι θα έπρεπε προηγουμένως να διατυπώσει γνώμη ενδοκρινολόγος. Η κρατούμενη ενημερώθηκε ότι θα έπρεπε να λάβει χώρα συνάντηση με ενδοκρινολόγο, όμως τέτοια συνάντηση δεν ήταν δυνατή λόγω των περιορισμών για την πανδημία COVID-19. Στις 18.7.2020 η θεραπεία

της διακόπηκε, καθώς δεν διέθετε άλλα φάρμακα. Η αιτούσα κατέθεσε γνωμάτευση ιδιώτη ενδοκρινολόγου, σύμφωνα με την οποία η συνέχιση της θεραπείας ήταν απολύτως απαραίτητη για τη σωματική αλλά και ψυχική υγεία της. Στις 24.7.2020 η αιτούσα ζήτησε να της επιτραπεί η εξέταση από ιδιώτη ενδοκρινολόγο. Παράλληλα, υπέβαλε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, η οποία έγινε δεκτή από το αρμόδιο δικαστήριο. Ο ενδοκρινολόγος συνέστησε συνέχιση της ορμονοθεραπείας και, σύμφωνα και με την απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, η αιτούσα ξεκίνησε να λαμβάνει εκ νέου τη θεραπεία της την 31.7.2020.

Η αιτούσα προσέφυγε στο ΕΔΔΑ επικαλούμενη παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ για τον λόγο ότι η απόρριψη του αιτήματός της περί συνεχίσεως της ορμονοθεραπείας συνιστούσε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Επίσης, ισχυρίστηκε ότι η απόρριψη αυτή συνιστούσε ταυτόχρονα και παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ, ήτοι παραβίαση των δικαιωμάτων της στην ιδιωτική ζωή και τον αυτοπροσδιορισμό.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα πραγματικά περιστατικά θα πρέπει να εξεταστούν αποκλειστικά υπό το πρίσμα του άρθρου 8 ΕΣΔΑ (και όχι υπό το πρίσμα του άρθρου 3).

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, το δικαίωμα για σεβασμό στην ιδιωτική ζωή κατά το άρθρο 8 ΕΣΔΑ έχει μεν πρωτίστως αρνητικό χαρακτήρα, με την έννοια της αποχής εκ μέρους του κράτους από μέτρα που παραβιάζουν την ιδιωτική ζωή των πολιτών, δύναται όμως να συνεπάγεται και υποχρέωση για λήψη συγκεκριμένων μέτρων από το κράτος. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, κρίσιμη είναι η στάθμιση μεταξύ των εκάστοτε αντικρουόμενων συμφερόντων. Στην προκειμένη περίπτωση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απόφαση του διευθυντή φυλακών να ζητήσει επιπλέον εξέταση από ενδοκρινολόγο ήταν δυσανάλογα δυσμενής για την αιτούσα. Τούτο, ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι η επιπλέον γνωμάτευση που προσκόμισε η ίδια δεν ελήφθη υπ' όψιν και δεν οδήγησε σε αποδοχή του αιτήματός της. Το γεγονός ότι η θεραπεία εντέλει διεκόπη για σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα (18-31.7.2020) δεν αναιρεί τον δυσανάλογο χαρακτήρα του μέτρου, δεδομένου ιδίως ότι η συνέχιση της θεραπείας δεν οφείλεται εντέλει σε μεταβολή της στάσης των αρχών αλλά στη μεσολαβήσασα δικαστική απόφαση. Ενόψει των ανωτέρω, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.